

Glimt fra ”gamle-dar” i Ådland skolekrets

Mine barnebarn spør av og til om hvordan det var i ”gamle-dar”. Jeg har prøvd å svare, men ofte blir det bare bruddstykker, løsrevet fra helheten. Av den grunn har jeg notert en del historier og beskrivelser fra dagliglivet i tidligere tider i Ådland skolekrets. Derved har de anledning til å få et mer komplett perspektiv på de forholdene folk levde i gjennom ulike generasjoner. Kanskje kan det bidra til økt forståelse, tilhørighet og identitet for dem, og eventuelt for andre som måtte ha interesse for vår lokale historie.

En STOR TAKK til Kristoffer Liknes, som har vært min faste ”informant” om tiden før jeg ble født.

Lokal uttale/dialekt er skrevet med *skråstilt* skrift og/eller i ”anførselstegn” – forklaring i (parentes).

Håkon Liknes

Ådland skolekrets består av følgende gardsnummer:

Gnr. 16 Medhaug, Gnr. 17 Ådland, Gnr. 18 Fagerland, Gnr. 19 Øvre Liknes, Gnr. 20 Nedre Liknes.

Uttale på lokal dialekt: Mehau, Åddlann, Farlann, Øvra-Likknes og Nera-Likknes.

I tidligere tider var det ingen fast ordning for skolevesen i Åkra sogn, utenom konfirmasjonsundervisning, som ble foretatt av presten og klokkeren. En tid var det lærere som gikk på omgang – den såkalte omgangsskolen. Husmenn og de fattige var fritatt fra denne. Det het at til å holde skole kunne en godta menn fra bygden, som kunne lese og skrive, og som forstod sin kristendom, og som hadde evnen til å lære andre. Men det var først ved loven om Allmennskolen at skolen ble noe lignende dagens ordning. Den første ”faste” skole i Åkra begynte 1. juli 1852. Det første skolehuset ble bygget på Snartaberg i 1855. Den første skoleprotokollen viser at Ådland har hatt ”fast” skole fra samme år som Åkra, med beliggenhet nær riksveien på Ådland. Men Ådland har også hatt et kanskje like gammelt skolehus, plassert på Bødn (Nedre Liknes).

Peder Larsen, født 1829, døde 15.01. 1908, Øvre Liknes, bnr. 5 – gift med Ingeborg Tomasdr., født 1830, døde 21.04. 1908, kalles skoleholder i 1855 og landhandler i 1900 (han var også kalt Skule-Per).

Endret skrivemåte av stedsnavn gjennom tidene.

Eksempel stedsnavnet **Medhaug**:

Miðhaugr Sannsynligvis sammensatt av haug, og gammelnorsk mið, (med / merke, brukt av fiskere).

Møkhog (år 1519) **Mehøøck** (år 1521) **Miøghow** **Møghoug** (år 1563)

Mehoug (år 1610) **Midhough** (år 1661) **Midhoug** (år 1723) **Midthaug** (år 1838)

Ådland: Sannsynligvis fått navnet etter den *åne* som renner fra sør mot nord øst på Ådland.

Alland **Oland** **Otland** (år 1500) **Aalannd** (år 1567) **Oudland** (år 1606)

Oedland (år 1661) **Odland** (år 1723) **Aadland**

Krosshaugen, Liknes på Karmøy.

"Den eldste kyrkja på Ferkingstad som det går forteljingar om, var ei lita trekyrkja. Skipet var 7 alner lang, og dertil kom ein korboge i austre enden. Dette var ei kyrkje for folk frå Syre til Vedavåg. Før denne kyrkja vart bygd, sokna dei til Avaldsneskyrkja, som frå gammalt var fylkeskyrkja. Men kyrkjegardar hadde dei i kvar bygd. For folk her vest var det då fælt lang veg til kyrkja. Dei kvitte seg i lengste laget med å gå heilt til Avaldsnes. Men dit laut dei når dei skulle ha barn til dåpen, eller når nokon skulle gifta seg. For å retta på dette reiste dei eit kors på Liknes, på Krosshaugen. Der samlast då folk om sundagane til eit slag gudsteneste. Ein av dei som var best lærde, les opp evangeliet og epistelen for dagen. Og så song dei salmane for dagen. Folk hadde også varer med seg, og handla på Krosshaugen.

*Hentet fra ARKEOLOGI I NORD , Frans-Arne H. Stylegars sider.
(Etter tips fra Anne-Grete Hovland, Vikra, sept. 2017)*

Eldre bebyggelse.

På gardsnr. 17 (Ådland), bruksnr. 39, ca. 100 m øst for Ådland skole på høyre side av Søre Ådlandsveg står et bolighus som skal være oppført ca. 1300 ifølge Norges Bebyggelse. På folkemunne lokalt kalles huset for "Pittersen-huset".

På Loshøien (der Jakob Mosbron bor nå) sto det tidligere et hus som var fra den tiden Svartedauen herjet. Bygd i 1349 og revet i 1930. Materialene til huset var blitt hugget rundt Staraberg på Ådland (ved grensen til Medhaug). Altså må det ha vært skog på dette stedet før i tiden.

På gardsnr. 17 (Ådland), bruksnr. 11, (nordøst for Gjersvik), står det en bolig med uthus og løe, oppført i 1750. Det har form som et typisk "Jærhus", utbygg med skråtak i begge ender av huset. Disse ble ofte brukt til lagring av bl.a. torv.

Trollkvinner på Liknes og Stava.

Ingerid Liknes

På Liknes budde det på 1600-talet ei kvinne som heitte Ingerid Liknes Åsmundsdatter. Det var ei gammel, lita og krokete kvinne. Ho var mørk i huden og hadde nokre merkelege auge som ho kunne sjå inn i andre verdener med.

Det var ein fin sommardag. Året var 1648. Ingerid Liknes blei arrestert og ført til Kongsgården i Stavanger. Der blei ho sitjande i heile sju veker, for slåttan kom, og folk fekk andre ting å tenkja på.

Den 22. august same året blei det halde rettsmøte på Austreim lensmannsgard ved Kopervik. Skrivaren i Ryfylke skulle saman med 12 andre menn dømme Ingerid. Nokre av dei næraste naboane hennar var møtte fram som vitne i saka.

Kristoffer Liknes var eit av vitna mot Ingerid. Han fortalde med forakt i stemmen at han eit par gonger hadde sett dette hersens kvinnfolket inne i marka. Ho heldt seg rundt dyra hans, og han hadde sett at ho hadde rive nokre hår av kuhalane. Kyrne var blitt rare etter dette, påstod Kristoffer. Han hadde òg sett at ho hadde mjølka kyrne for så å drikka mjølka or hendene. Han hadde høyrte at ho sa mykje rart som han ikkje forstod, og auga hennar var av og til så rare. Det såg ut som om ho såg inn i noko han ikkje forstod kva var.

Når folk gjekk til kyrkja til høgtid eller i helga, kunne dei sjå at Ingerid gjekk på marka og samla aks eller grasstrå. Ein kunne dessutan fortelje at då ho blei ført til Stavanger for om lag sju veker sidan, stakk ho seg med kniv, men ho blødde ikkje eingong.

Tre andre naboar kunne fortelje at dei hadde sett det same som Kristoffer, og sa at det gjekk vondt ord om henne overalt ho var kjend.

Ingerid Liknes var gråkvit i kjakane, ho var audmjuk og stridig. Ho sa at ingen skulle få det til at ho nokon gong hadde fare med trolldom. Ho kunne ikkje nekta for at ho ein og annan gong hadde teke seg ein skvett mjølk frå kyrne i marka, og heller ikkje for at ho hadde samla kuhår og nokre grasstrå. Men kuhåra og grasstråa hadde ho teke for å sila mjølka, og mjølka hadde ho berre teke fordi ho var tørst. Ho svor og banna på at anna vondt hadde ho aldri gjort, verken mot folk eller fe.

Det var òg sant at ho hadde stukke seg med kniv då dei kom for å arrestera henne. Men det gjorde ho berre i håp om at dei skulle tru ho var galen, for så å la henne gå i fred, sa ho.

Etter dette meinte futen at Ingerid Liknes måtte bøta med livet. Han såg vel då for seg ein vakker seinsommarkveld med eit stort bål på ei høgd ut mot havet. Rundt var det samla mykje folk som med blanda gru såg at eit menneske måtte bøta med livet på grunn av at ho ikkje var som alle andre.

Rettsfolket, som kom frå bygdene på Karmøy, kunne ikkje vera einig med futen i dette. Dei var klar over at naboane var redde henne. Dei hadde sjølv høyrte kva ho hadde gjort. Likevel kunne dei ikkje gå med på at ho måtte bøta med livet.

Ingerid hadde sagt at dersom dei slapp henne ut av fengselet, skulle ho reisa frå landet. Dette meinte rettsmennene var ei betre løysing, og gjekk med på det. Men dersom ho seinare skulle bli funnen i fylket eller ein annan stad i kongens land, ville det gå henne ille, sa dei.

Kongen tente ikkje noko på å dømme Ingerid Liknes. Ho eigde knapt fillene ho gjekk kledd i, og heime sat ein flokk med nakne og utsvoltne born.

Ein mørk og tung haustkveld fortalde ho borna at ho no skulle reisa langt, langt vekk, og at dei aldri ville få sjå henne meir. Så tok ho posen og gjekk ut i natta, trass i at ungane gret og bad henne om å vera hjå dei.

Ingerid reiste ikkje ut av landet slik dommen sa ho måtte. Kor ho heldt seg var det ingen som visste, men ho døydde rundt juletider, anten i 1653 eller 1654.

5 dagar før Gregoriusmessa i 1654 var det fjerdingsting på Hesby. Der hadde futen stemnd Jakob Meling for at han hadde hatt kontakt med Ingerid Liknes, og fordi han hadde gravlagt henne på kristent vis. Jakob meinte han måtte gjera slik, for ho var eit godt menneske på slutten.

Jakob Meling blei dømd til å betala 10 riksdalar for denne godheten.

Etter Lars Svendsen.

Lisbet Stava

Ho Lisbet Stava hadde fått ord på seg for å vera ei fæl trollkjerring. Kor ho snudde seg og kva ho gjorde, så blei det noko vondt av det. Om ho berre gjekk inn til ein nabo og bad om ein drope vatn, så følgde det eitkvart vondt med henne.

Ein skjærtorsdag ho skulle til Falneskyrkja, tok ho ei høybyrd med seg. Ho gjekk over fjellet, då det var snaraste vegen. Høybyrda var ho innom hjå Njell Dale med, men då det berre var nokre småborn heime, la ho høyet frå seg i løa. Men Njell ville verken ha eller sjå høyet hennar. Han bad difor drengen setja fyr på det. Men Marit Tjødheim bad om å få det, og ho tok det med seg heim og gav ei ku og to kalvar av det.

Det var sagt om dyra hennar Marit at dei var så utsvoltne at dei ikkje eingong greidde å reisa seg i båsen. Når dei så fekk mat, kreperte dei snart, og Lisbet blei skulda for trolldom og djevlskraft.

På den måten spann det seg ei mengd med soger om henne, som ikkje var av det gode. Det heile enda med at ho blei stemnd til tings og dømd til å bli halshogd. Denne saka blei ført på fjerdingstinget på Storasund den 13. juni 1637.

Jon Henriksen Sinklar som budde i Stangeland ved Kopervik var den som hadde stemnd henne til tings. Dette gjorde han etter at han hadde vore uklar med henne og mannen hennar, Olav Stava, på grunn av at dei hadde fått noko på borg. Så stemnde han dei, men mannen for skjelling og kona for trolldom. Korleis det gjekk med mannen har ein ikkje høyrte noko om, men kona Lisbet var det inga råd å berga, sjølv om det var dei som forsøkte.

Enkelte meiner nok at Lisbet ikkje var av dei beste folka i si tid, men andre meiner at det var enkelte som ville henne til livs, og at dei difor skulda henne for trolldom.

Det kom óg fram då ho stod for retten. Ho vitna at ho aldri hadde lært noko form for trolldomskunst, men at det berre var nokon som hadde sagt dette på henne. Men då desse hadde gjort eid og sett sjela si i pant, var det inga anna råd enn at ho måtte bøta med livet. Berre styresmaktene ville gi henne ein mild død, hadde ho ikkje imot å døy. Ho ville setja saka si til Gud, sa ho.

Lisbet Stava blei halshogd.

Etter Johanna Ferkingstad

Historier fra ca. 1800 til ca. 1920 i Ådland skolekrets.

Den første historien nedenfor er en avskrift fra et håndskrevet "notat" (23 sider) som Nina Stonghaugen hadde funnet blant andre papirer og bilder etter et arveoppgjør, og notatet stammet sannsynligvis fra et enda tidligere arveoppgjør. Hun viste meg tilfeldigvis notatene, som hadde vært i familiens eie i lang tid, men p.g.a. utydelig skrift var innholdet ukjent. Jeg ba derfor om å gjøre et forsøk på å "tyde" teksten... (måtte jo ha noe å gjøre som pensjonist).

Arkene var skrukket og skriften falmet. Det var svært lite punktum og store bokstaver (med unntak av høytidsdager, titler etc.), så jeg måtte ofte gjette hvilke ord som hørte hjemme i hvilke setninger. Det så ut for at pennen hadde fulgt papiret fra ord til ord, så det var også vanskelig å skille ordene fra hverandre. Men etter å ha studert "manuset" lenge, fant jeg gradvis ut hvilke bokstaver de enkelte "figurene" skulle være. Noen ord var umulig for meg å tyde/forstå, så jeg satte da et rødt (?) bak. Muligens brukte de også ord på ting som ikke lenger eksisterer i vår hverdag, og derved fremstår som "uforståelige".

Alt tyder på at notatet er skrevet av en person fra Ådland som utvandret til Amerika, og det beskriver forholdene på hjemstedet i perioden rundt 1800 til 1850. En oldefar som het Morten Gunnarsen

Aadland er nevnt. I gardslistene for Ådland har jeg funnet 2 personer med dette navnet, den ene født i 1790, død 1818. Kona (enka) ble gift igjen med broren Gunnar Gunnarsen, født 1792, død 1860. De fikk bl.a. en sønn som het Morten Gunnarsen i 1826, men det antas at førstnevnte er den omtalte oldefaren. De bodde ca. 100 m øst for Ådland skole, på venstre side av Søre Ådlandsveg.

Håkon Liknes

Okt. 2016

Fra mine Oldeforeldres og Besteforeldres tid

Deres huse de var bygget av 3 toms planker, det var et dagligverelse og en kjøken, skorstenen var muret av graasten. I skorstenen var inlagt en staur av tre, den kaltes Randaasen og sjeringen var av jern. Der var en krog paa ver ende og nogle bak paa mitten. Denne hengtes paa sjeringen med den ene ende og gryden i den anden ende. Bak mitten var der nogen hak saa den kunde lenges ud og kortnes op efter som gryden var stor og liden.

Komfyrgryde kaltes en gryde som ingen bund havde. Denne gryden havde man ild i, og saa sadte man gryden paa. Flammen fik da ikke slaa op over siderne paa gryden. Komfyr var en slags ovn, den havde laag, som en stove brennerum og rister. Og framside, den blev muret ind i gruen.

Der var en slags ovn, som de kalte bileger. Den var som en kasse, den blev muret ind til skorstenen, saa var der en fod av en planke fra gulvet til at holde den paa sin plads. Denne ovn havde ikke engang trekhuld. Naar man da skulde legge ild i den, maatte man gaa ud i gruen med en langskaftet spade og stikke ilden ind i gjennum et hul i skorstenen. En anden ovn senere den kaltes bileger, var mins 5 fod høie.

Paa de gamle husene var taget bedeket med birkenever, og saa var der lagt muld over neveren, men saa tagsten (takstone) og naar det var storm blaaste den ofte av saa det var fare for folk at gaa ude.

De senere huse havde en dagligstuve, en forstuve som man hengte kler i og andet, kjøkken og en stor stuve som brugtes at modtage fremmede i.

Vinduerne var helst smaa og ruderne var smaa. For vinduerne var der luger eller døre som de lukket naar der var uveir og storm. I disse luger var der et rundt hul, eller ogsaa som et hjerte, saa de kunde se dagslyset om morgenen.

Paa den ene enden av huset og til dels begge ender var der tilbyget skur, for at opbevare trende (torv) (Pil). Der var ogsaa huse som var bygget av runde tømmer(round log). Der var bare jordgulv, ingen loft, bare et verelse. I dette verelse bodde, kokte, spiste og sov familien. Akorat som i vore nybyggerhytter.

Om belysning. De brukte talglys. De havde ingen former til at støbe lys i, de tog en balge (lode), fylte varmt vand i den og saa slog de den smeltede talgen på toppen. Sagene havde de paa en tein, og saa sad de og doppedede dem op og ned, til lysene blev store nok. Nogen var som en gaffel. Der var 8 lys i et. De Hellige 3 kongers lys, og bruktes bare med Jul. Disse lys var baade krøllete og styge. De havde messingstager som de satte dem i naar de brandt.

Og saa var det tranlampen eller Kaala som den kaltes. Denne var av malm, var paa skap som et Hjerte. Den var dobel. I den øverste var oljen og vegen, den nederste var større og skulde optage

drypet og oljen fra den øverste. I denne brentes tran (torskeleverolje) eller lyse. Lyse kom vel av at den brugtes til belysning. Denne kaala hang i en rykkat. Denne var av tre. Den var vel 8 á 10 tommer i den nedre enden og 4 tommer i den anden enden. Der var et hul i loftet for den øverste enden og der blev den hektet fast med en krog. I den nedre enden hang kaala, og røgen og soden gikk da op i gjennom den.

Omkring dette maaneskindsllys sad baade kvinder og mend i de lange vinteraftener med sit handarbeide. Mendene bandt fiskegarn.

Inde i Fjeldbygderne brugte de Tyrirod, det er furerod. De nederste 4 á 5 fod av furetreet har meget harpis og brender godt. Dette blev kløvd op og brugt til belysning. Der sad en mand hele kvelden og tente på nye fliser efter som de brandt op. Hedte han Hans blev han kaldt Tyri-Hans, eller hedte han Per saa blev han kaldt Tyri-Per.

Saa kom parafinlampen. De første lamper var hengelampar. De hang mit i verelset og havde en sjarm for at lyset skulde slaa ned. De havde varken gaslys eller eltisitet.

Kaffekvern havde de ikke, de tog et styke ve 4x4 tommer og 16 tommer langt. Saa holede de ut 1,5 tomme bret ud av denne veden, og saa skor de til et jul som passede i denne udskjeringen. I dette jul var der en pinde i mitten. Saa lagde man kaffien i denne tro, og saa rullede julet frem og tilbake til kaffien var malet.

En anden metode var vel lige saa god, de lagde et papir paa bordet, saa spredte de kaffien paa. Da saa lagde de et papir over kaffien, saa tog de en øllflaske og rullede den over kaffien til den var malet.

Om Julepølser. De som havde raad til det, havde en gris, og den blev slagtet til jul. Saa veiede man flesket for at se hvem som havde den største grisen. Saa slagtede de en eller flere sauer. Saa var det at lave pølser. Man havde hugget ud av en stok, og denne kaldtes da haketro eller traug. I denne blev kjødet lagt og saa sad der en mand med en øks og hakkede baade lenge og vel, til kjødet var hakket nok. Saa havde de et horn, pølsehorn. Dette satte de i tarmen, og stoppede pølserne. Saa hengte de dem i skorsten for at tøres og røges til jul. Kjødkvern havde de ikke.

Dog lønnen var liten, 6 skiling i vaarbeide (6 cents) og 12 skiling i slotten. En tjeneste har arbeidet et helt aar for \$ 8 Dollars, saa fik han en kledning, et par ledersko og noget underkleder, og i sildefisket fik han en procent av det som blev fisket. Lot kaltes det. Slog fisket til god, saa fik han ofte en god indtekt, blev fisket daarligt blev der lidet og intet av.

Jeg mindes daglønnen var 1 krone dagen. 25 cents da klaget folk over hye dagløner.

Der var ingen fabriker av nogen slags. Kleder og skov var hjemmelaget. Der var skredere, gik fra hus til hus og syde kleder. Lederet var hjemmegarvet, og der var skomager som gik fra det ene hus til det andet og arbeidede skov. De havde ingen symaskin til at lave kleder og skov med. Alt motte syst med haand.

At kjøre vie var det lidet av. De brugte kløvheste, de havde en kløv paa hesten og en kasse paa hver side. Naar Presten og Lensmand kom, red de. De gamle sadler var av tre og ridepisken var rullet i sammen saa at den kunde holdes paa armen.

Møblerne var hjemmearbeidet. De var av gran. Senga var høy og kunde drages ud for 2 parsoner og skuves i sammen for en. Skeerne var enten av horn eller tre. Kodler kaltes de som de havde melken i, de var av tre. Bøtterne var av tre, og banden var av vier.

I kjøken hadde dem balge (tob) som de fylgte med vand. I en slig balge drukned en liden søster til min moder.

Kjoerne stod inde hele vinteren, de motte have varmt vand. Brønden var fra 4 til 6 fod dyb, den var for det meste fylgt til randen med vand. Om sommeren naar det var varmt, kom der indsekt i vandet. Da slap de nogen aaller eller øretter i brønden. De skulde holde vandet rent.

Skolehus var der ikke, det var omgangsskole. Lereren og barnene gik fra det ene hus til det andet, nogen dage paa hver plads.

Min bestefader hadde et stort hus, saa fik de holde skole der. Tavler og griffel var brugt, men fader og moder lerte at skrive med fjerpen, gaasefjer. Staalpen hadde de ikke, heller ikke skrivemaskine. Konvuluter hadde de ikke. De skrev bare paa den ene side av papiret, saa foldet de papiret i sammen og skrev adressen paa, saa droppet de noget rødt lak paa og satte sit stempel eller signet paa. Jeg har enda min Oldefars signet.

Fyrstikker hadde de ikke. Naar de skulde gjøre op ild saa brugte de staalet og flint. Staalet var vel 1 tomme i firkant, med skaft. Saa tog de noget bark av et tre, skavet den fin som mel, og saa slog de med staalet paa flinten saa der føg gnister i barken. Det begynte at ryge, og saa blev der ild. Om kvelden spared de ilden. De grov aske over ilden. Var den sloket om morgenen, tog de en gryde og løb til naboen og laante ild.

Bruluper blev feiret 3 á 4 dage. Der var øll og brendevin, dans og slagsmaal. Bruden hadde enten en morterkrans paa hovudet, eller en sølvkrone. Saa kom kjøgemesteren med sin liste og raalte op par efter par som de skulde gaa. Brudeparet gik først. Skytterne laag sjulte langt neum, og saa begynte skydningen til ere for brudeparet. De som var eret fik mange skud, de som var lidet eller intet eret fik faa eller ingen skud.

Gravøll. Selata etter begravelse i gammel tid kaltes det Gravøll. De drak da den dødes gravøll. Senere blev det slut med denne skik. En mand stod med døren med en brendevinsflaske og sjenkede folk. En anden stod og gav kringler. Saa blev det vin, men saa gik denne skik av brug. Fra kirken gik de tilbage til huset og aad og drak.

Den døde blev baaret til kirken. Kisten blev surret paa 2 baadmastere. 4 mand bar da kisten paa skulderne. Først gik det 3 sangere, og saa kom følget. Denne skik hadde holdt sig fra den tid som der ikke var kjøreveie. Efter som kjøreveierne kom, gik ogsaa denne skik av brug, og den døde blev kjørt til kirken.

Julen var aarets største høytid. Den blev firet til 13.dag jul. Al den beste mad og drikke motte paa bordet da. Nye kleder motte en have, hadde en ikke det var han set ned paa, eller man sagde at han bar julehornet. Brendevin og øll drak de og sloges med blanke knive paa vildmansvis.

Der var ingen Doktorer, og naar Doktoren kom var folk lige saa redde Doktoren som Lendsmanden og Presten. Saa hjalp de sig med de kloge koner, Troldkjeringer. Naar en brak et ben tog de et stykke jern og filede paa det. Denne filspo aad han, og det skulde lege det brekte ben.

Naar en hadde gikt skulde han have en ung hund med sig i sengen. Havde en saar (exsema) skulde en hund slike saaret, for der var legdom i hundens tunge.

Havde et barn den Engelske syge, tog en av de kloge koner 2 kokte eg. Hun tog skalet av den og hved solnedgang gik hun paa et avsides sted hvor ingen saag hende, og lagde disse eg i en maurtuve. Eller

saa tog man og slagted en kalv. Man spredte det varme kalveskind paa gulvet og klede barnet noget og svøbet det ind i skindet, og vedskremte barnet. Det skreg og jamrede sig.

Elsk kalte de en sygdom. Naar en havde denne sygdom gik man til en av de kloge koner. Hun kom da til den syges hjem. Hun tog 3 lige store stener, lagde den i ilden i gruen. Den ene var for tunet (nabolaget). Den anden var for havet. Den tredje for kirkegaarden. Saa tog hun dem ud or ilden, helte koldt vand oven den, og saa syde eller frestede paa den sten som var for tunet. Hun tog da og klipet noget av den syges haar, negler og kleder. Dette brente hun, men stenen tog hun med sig, og saa erklerte hun den syge for frisk.

Marsot var en anden sygdom som helbrededes paa en lignende maade, den syge stod og holdt ud armen, og saa, hon som skulde doktere, hon begynte at sparnd (?), hon holdt sin langefinger jevnt med den syges finger, og saa holdt paa at maale. Kom hons finger en tome lenger eller den syges, sagde hon at saa langt strakte soten sig, eller kom den kortere, da sagde hon at soten havde krept sig. Saa holdt hun paa til hons finger og den syges blev jamt, da sagde hon at den syge var frisk.

Naar en var stam, fik en ham med til sjøen og skjøv ham hovedskuls i sjøen. Blev han skremt blev han kvit stammingen, men dersom han ikke blev skremt nollod (?) det ikke.

En som havde vorter skulde telle sine vorter og skjere en skaare i en pinde for hver vorte. Pinden skulde han grave ned i en korsvei, saa skulde han blive fri sine vorter paa en nat eller to.

En som havde svage øyne skulde have et paar smaa øreringer av guld eller sølv.

Naar en havde tandvark sadte de en blodigle paa tandgarden i munden paa ham, eller de sadte et kopehorn paa hver side av nakken bag øret, og disse saug de blod med. Baade kopping og aareladning var meget brugt.

Den første som trak tender ud var en smed i Skudesnes. Han tog bare (6 skilling) (6 cents), men bestemoder var hos ham og fik tender truket ud.

I et brulup paa Aadland skulde der skydes for brudeparet naar grøden skulde spises. Svingbørsen var for hart ladet, den sprong i styker, en skolelærer fik tomelfingeren revet av, og naar han siden skrev, holdt han pennen i mellem pegefingeren og langefingeren. En anden blev revet op i siden, og man frøkted for at han skulde dø av blodtab. De løb da efter en mand som kunde stemma blod. Han kom, og med sine trylekunstner fik han blodet stanset saa at manden beholdt livet.

Overtro og Troldskab. Hvis en ko blev syg, gik de efter en klog kone (Troldkjerer). Hun tog da en treskaal og gik til en nabo. Hun maatte ikke tale. Skaalen holdt hun paa ryggen, hun gik omkring i huset og rysted skaalen til de lagde noget i den som kunde spises, et stykke brød eller en potet. Dette ga hun da til den syge ko.

Om Overtro og Troldskab. Naar et barn var født, lagde de en kniv eller en saks i vugen for at troldene ikke skulde tage barnet og legge en troldunge i stedet. Desse troldunger kalte de bytinger. De levet til de var 200 aar og mer. Trolden havde skrek for staa. Naar disse bytinger blev gamle og folk var siker paa at de var bytinger, tog de dem i en baad og rode ud paa sjøen og bandt nogle stene paa den, og kasted den paa sjøen og drukned dem.

Naar de skulde kjerne smør, tog de 2 halmstraa og lagde en kros paa dørterskelen for at holde Troldskaben vekke.

Naar kjoerne hold melken, tog de kridt og skrev et hvit kors paa fjøsdøren. Det hendte ofte at naar de om morgenen kom til fjøset at en av deres kjor var borte, og en graa hulderko stod i baasen. Det var hulderen som havde vert der om naten og bytet koen. Den første nat kjoerne skulde ligge ude, gjorde mand op ild, saa tog de brendende vestykker og kastede dem over rygen paa kjoerne. Dette var for at holde troldskaben borte for sommeren.

Naar hester gik paa beite, og de havde hengefaks, knytet troldeknuter i fakset, og til dels i halen. Paa disse troldknuter var der en ingen som kunde løse op. De motte skjeres ud.

Min Oldermoder havde 2 brødre i 8 – 10 aars alderen. En kveld holdt de paa at lege omkring en haug. De blev begge syge og døde straks efter. De havde fornarmet Trolde, og de havde hevnet sig og sadt sygdom paa dem. Antagelig har det vert narvefeber eller noget lignende de døde av.

Naar en tømte ud vand om kvelden, efter det var mørkt, maatte en vere forsiktig og ikke skvette vandet ud i luften, ellers kunde de skambrende Trolde som lekte omkring huset, og da tog trolde hevn.

Min Oldemoders bestefader blev en gang troldtat. Han var i haugen i 3 dage. Han nektet at spise den mad som de vilde give ham, da blev de leie av ham, og tog ham paa en greip og kastede ham ud. Dersom de spiste, kom de aldrig ud.

En anden var en tidelig morgen efter et las med torv. Han saag da en hulder. Han kom hjem og fortalte hva han havde set. Naar en saag en hulder motte en ikke fortelle det før han havde sovet. Hulderen tog hevn. Hans yngste datter blev bleg og mager og vantrivedes fra den dag.

En kvinde viste min moder et ar som hun havde paa knet. Det var en haugtuse som havde krøbet ud av en haug og bit hende mens hun sov sagde hun.

Naar Juleøllet skulde bryges, satte de kniver rundt kjæret hved bandet (remen) for at holde troldskaben borte, saa de ikke fik gjøre ølet uheilt, for da blev folk syge av ølet.

Naar ølet var tappet av maltet, da spide de vand paa maltet. Dette var et tynt øl som var smaaguternes Juledrikk. Smaa gutter motte ikke drike brendevin, for da blev de ikke store. Brendevinet stopped veksten.

Min Oldefader Morten Gundersen Aadland sad en mørk høstnat og mol. Plutselig stoper kvernen. Han demde av vandet og gik ned under kvernhuset og saag om noget var galt, men han kunde ingenting se. Saa demde han op vandet, kvernen stod. Igjen demde han av vandet for at se bedre efter, han saag ingen ting som var galt. Han demde op vandet, men kvernen stod. Saa demde han vandet av, og vilde gaa hjem. Men lengere nede i aalen var der en gammel lods som mol. Han fortalte ham hva som var hendt. "Du behøver ikke at gaa hjem for det" sagde den gamle. "jeg skal vere med deg og faa kvernen i gang". Den gamle tog sin kniv, skar nogen spon, tente ild paa dem og lagde dem i øiet paa kvernen. Mens dette brand begynte kvernen at løpe. "Nu kan du male i fred i nat, for han kommer ikke mer tilbage i nat. Det er utboren som har gjort dig fortred" sagde den gamle.

Fredage før Jul flytted troldskaben fra den ene haug til den anden. Folk kunde da høre støyen av dem, de havde meget baade sølv og guld. Før Jul i de mørke netter gik en troldman og bar paa en lykt. Det var Lyktemand.

I fossen var fossegrimen. De kunde høre dens spil. I vandet var Nøken. Om nettene kunde de høre dens raab eller graad. I vandet voks der noget gres som flød paa vandet, det var nøkkagres. I dette

gres gjemte nøken sig. Vi smaagutter motte ikke bade der eller saa tog nøken os, derfor baded vi i sjøen for der var der ingen nøk.

I ageren var kornhesten naar kornet var sjert. Folk kunde høre den om natten.

Naar en katugle satte sig paa et hustag, skulde en strakst dø i det huset.

At have ham. En mand hold paa at byge paa et hus, han vented paa sin bror som skulde komme og hjelpe ham at lede nogen sauver hjem. Han saag broderen komme og bar taagene som de skulde lede sauvene med. Han saag ikke noget mer til broren noget steds. Hvor han var bleven av, det kunde han ikke forstaa. En tid efterpaa kom broren paa det sted som han havde set ham, det var hamen han havde set.

Denne mand var sniker, han arbeidet ligkister til folk. Folk som var syge eller gamle, fik ofte sine kister arbeidet mens de levde, for disse snikere kunde vere borte paa arbeide, eller om vinteren var de paa fiske. Han hadde arbeidet en kiste for en som ikke var død, den stod paa loftet paa hanabjelkarne. Om natten blev der en støi paa loftet. Der var folk som tog kisten ned. Han tog da et lys og en øks og for paa loftet. Han skulde faa dem ned han. Paa loftet var der ingen, og kisten stod paa sin plads. Om morgenen kom der nogen som skulde have kisten til en som var plutselig død om natten. Da blev der akorat den samme støi som de hadde hørt om natten. De dødniger eller jengangere som hadde vert paa ferde om natten.

At kvarva synet var naar en gik sig vild paa lyse dagen. Da var der folk som var mistenkte for at de med troldom hadde kvarva synet, eller jort en slegen forvirret.

En hund eller en kat maatte ikke skydes, for da blev børsen utsjemt, den drep ikke mere. Det eneste som kunde hjelpe var at de fandt en levende orm og stak den ind i børssepiben og skjød den ud. Der var faa ormar i vort distrikt, og folk hadde skrek for orm. Der var vel faa eller ingen som vaavet at tage en levende orm og stike den ind i børssepiben.

En mand fortalte mig at han en gang skjød en kat. Hans børs blev aldeles utsjemt. Han kunde ikke skyde nogen ting efterpaa. Han sendte den til den børsesmed som hadde arbeidet den, og fik den oppbaaret, men den blev ikke bedre, saa solgte han den for \$ 2 Dollar.

Etter å ha søkt i slektslister har jeg kun funnet en person som er oldebarn av den eldste Morten Gundersen (eller Morten Gunnarsen), og som er i en alder der denne "skriftformen" var vanlig. Han heter Jakob Haugen, født 1874, og emigrerte til Amerika.

Han var søskenbarn til Nina Stonghaugen sin bestefar, som også var i Amerika på den tiden. Men jeg er verken språkforsker eller slektsgransker, så antakelsene kan ikke bekreftes...

Nedenfor har jeg plukket ut noen familier som levde i Ådland skolekrets mellom år 1800 og 1900. Hensikten var å gi eksempler på forholdene på den tiden, ofte med store barnefamilier, med stor dødelighet blant barna, og der "vanskelige" tider på Karmøy medførte stor utvandring til Amerika.

Tiden fra 1800 – 1900 var også Ådland skolekrets preget av STORE FAMILIER, STOR **BARNEDØDELIGHET** og STOR UTVANDRING TIL AMERIKA

Eksempler fra Ådland skolekrets:

Jakob Mortensen, født 24.07.1812, død 12.08.1889

Gift 1837 med **Anna Malene Olsdatter**, født 1814, død 07.07.1878

Barn:	Født	Døde	År
a) Morten	1837	1867	30
b) Barbro	1838	1844	6
c) Ragla	1840	Gift med Sjur Knutsen	
d) Ola	1841	1845	4
e) Knut	1842	Gift med Kirsten Elisabet Larsdtr. Blix	
f) Barbro Serine	1844	Gift med Johannes Halvorsen	
g) Ola	1846	Gift med Ane Gundelene Jensdatter	
h) Anna Marta	1847	Gift med Simon Andreas Pedersen	
i) Gunnar	1849	Gift med Elisabet Malene Knutsdatter	
j) Jakob	1850	Gift med Serine Jensdatter	
k) Anna Marta	1852	1852	0
l) Anna Malene	1853	Gift med Hans Larsen Ådland	
m) Laurits Johan	1855	Gift med Anna Marta Larsdatter	
n) Elen Marie	1858	Gift med Ole Tasa	
o) Martin	1861	Gift med Serina Winson	

Peder Andreas Olsen, født 1855

Gift i 1881 med **Elen Karine Jakobsdatter**, født 1853

Barn:

a) Ola	1881	1897	16
b) Janna Olava	1883	Gift med Tønnes Alfred Tønnessen	
c) Ragnhild	1886	1889	3
d) Jakob Kornelius	1887	1889	2
e) Ragnhild	1894	1909	5
f) Peder Emil	1897	1899	2
g) Olene	1899	1913	14

.....

Nils Olai Halvorsen, født 20.03.1854, døde den 23.03.1929

Gift 1880 med **Ingeborg Karine Ånensdatter**, født 1856, døde den 17.05.1915

Barn:

a) Nille Helene	1881	1887	6
b) Karen Olava	1883	1889	6
c) Hannes Nikolai	1887	1889	2
d) Nille Helene	1890	Gift med Lars Larsen, N. Liknes	Amerika
e) Karen Olava	1892	1893	1
f) Andreas Kornelius	1895	1896	1
g) Karen Olava	1897	1897	0
h) Karen Nikoline	1899	1899	0
i) Karl Nikolai	1902	Gift med portugisisk jente i Canada	Canada

Jakob Hansen Fagerland, født 1843, døde i 1913

Gift i 1873 med **Guri Larsdatter**, født 1850, døde i 1925

Barn:

a) Lisa Kornelia	1873	1875	2	
b) Hans Kornelius	1876	Gift med Sarah Amanda Chielson		Amerika
c) Lars J.	1878	Gift med Josephine Bothum		Amerika
d) Olaf Mandius	1880	Gift med Linda Emelia Myhra		Amerika
e) Lesa	1883	1890	7	
f) Bernhard Martin	1886	1886	0	
g) Bernhard	1888	Gift med Agnes Nygaard "		Amerika
h) Constance Kathrine	1890	Gift med Halvor Torvald Thomasson		Amerika
i) Lesa	1892	1911	19	
j) Jakob J.	1895	Gift med Gertie Viola Kjos "		Amerika

Lars Nilsen, født 1823, død 1881

Gift i 1848 med **Berta Serine Jonsdatter**, født 1826, død 1892

Barn:

a) Hans	1850	Gift med Anna Malene Jakobsdatter		Amerika
b) Ragla Kristine	1854	Gift med Tobias Jakobsen		Amerika
c) Jon	1857	Død ugift i		Sør Amerika
d) Nils	1859	Død ugift i		Sør Amerika
e) Berta Karine	1862	Gift med Charles A. Young		Amerika
f) Anne Marie	1868	Gift med Laurits Jakobsen Nygaard		Amerika
g) Andreas	1868	Gift med Olette Jensen "		Amerika

Johannes Osmundsen, født 1838, død 1901

Gift i 1861 med **Berta Marie Eriksdatter**, født 1836, død 1915

Barn:

a) Osmund	1861	1880	19	
b) Sivert Martin	1863	Gift med Lizzie Johnson		Amerika
c) Ole Andreas	1863	Gift med Madelena		Amerika
d) Lars Berdines	1865			
e) Johannes	1867	1871	4	
f) Mandius	1869	1971	2	
g) Johan Mandius	1872			Amerika
h) Anna Serine	1874	Gift med Adolf Johan Larsen		Amerika
i) Anna Sofie	1877	Død ugift i 1945 "Visnes		
j) Elen Marie	1880	Gift med Adolf Johan Larsen		Amerika
k) Osmund	1882	1883	1	

.....

Ovenforstående er hentet fra "Gards- og ættesoge" Bygdebok for Karmøy (internett-versjon)

Det samme er nedenforstående lister over de som emigrerte til Amerika fra våre trakter.

FOLK SOM EMIGRERTE TIL AMERIKA FRA ÅDLAND SKOLEKRETS

Født fra år 1800 til 1950.

Gardsnr. 16 Medhaug.

Eline Kornelia Eliasdtr, født: 01.03. 1895 Gift 1. gang med Kristian Walland " Montana, Amerika

Halvor Jakobsen, født: 1856 Gift med Berta Marie Jakobsdatter " Minnesota, USA

Berta Kristine Jakobsdtr, født: 1861 Gift med Jens Ambjørnsen Haga " Iowa, USA

Erik Kristoffersen, født: 1899 Gift med Marta Gundersen " Amerika

Edvard Martin Torkelsen, født: 1873 Gift med Selma Hanson " Amerika

Ole Johan Pedersen, født: 1881 Gift med Petra Tolleivsdatter Fagerland " Amerika

Edvard Kristian Edwardsen, født: 1897 Døde i 1962 " Canada

Knut Andreas Ådnesen, født: 1862 Reiste til Amerika i 1886

Ådne Elias Ådnesen, født: 1875 Døde i Amerika

Ole Andreas Kjellsen, født: 1879 Reiste til Amerika

Jakob Kjellsen født: 1882 Reiste til Amerika

Laura Kjellsdtr, født: 1884 Reiste til Amerika

Kornelius Bertinius Kjellsen, født: 1892 Reiste til Amerika

Ola Jakobsen, født: 1852 Reiste til Amerika i 1876

Lars Eliassen, født: 1837 Reiste til Amerika i 1884

Gardsnr. 17 Ådland.

Josef Olsen, født: 1811 Gift med Anna Karine Mikkelsdatter "Til Amerika 1858

Jakob Olsen, født: 1850 Gift med Caroline Nilsdatter Tjøsvoll "Til Amerika 1872

Gunnar Olsen, født: 1850 Gift med Marta Gurine Hans-Jakobsdtr. "Til Amerika 1874

Ola Olsen, født: 1866 "Til Amerika 1884

Anna Gurine Johannesdtr, født: 1888 Gift med Lars Jakobsen "Amerika

Gregorius Johan Jakobsen, født: 1857 "Til Amerika 1884

Lars Jakobsen, født: 1868 Gift med Clara Oliva Quam "Til Amerika 1884

Jakob Berdines Jakobsen, født: 1869 "Til Amerika 1885

Gitlaug Malene Jakobsdtr, født: 1872 "Til Amerika 1890

Ola Halvorsen, født: 1885 Gift med Annette (i Butte Montana) "Til Amerika 1901

Halvor Halvorsen, født: 1892 "Til Amerika

Lars Hansen, født: 05.02. 1874 Gift 1 med Elen Didrika Børresdatter "Til Amerika

Arne Marton Larsen, født: 04.04.1922 Gift m. Magnhild Tomasdtr. Mikkelsen "Amerika

Ole Nilsen, født: 1837 "Til Amerika 1864

Hans Larsen, født: 1850 Gift med Anna Malene Jakobsdatter "Til Amerika 1872

Ragla Kristine Larsen, født: 1854 Gift med Tobias Jakobsen "Til Amerika

Jon Larsen, født: 1857 Død ugift i Sør Amerika,

Nils Larsen, født: 1859 Død ugift i Sør Amerika

Berta Karine Larsdtr, født: 1862 Gift med Charles A. Young "Til Amerika 1882

Anne Marie Larsdtr, født: 1868 Gift med Laurits Jakobsen Nygaard "Til Amerika 1882

Andreas Larsen, født: 1868 Gift med Olette Jensen "Til Amerika 1882

Berta Serine Nilsen, født 1826, "Til Amerika 1882

Nils Pedersen, født: 1901 Gift med Lydia Paulsen "Til Amerika

Ola Pedersen, født: 1903 Gift med Jenny Bakke "Til Amerika

Hannes Pedersen, født: 1908 Gift med Olga Stava "Seattle

Peder Nikolai Pedersen, født: 1910 "Til Amerika

Hanna Pedersdtr, født: 1912 "Til Amerika

Nils Olai Jakobsen, født: 1864 "Til Amerika 1884

Jakob Mandius Mikkelsen, født: 1891 Gift med Helene Liknes "Til Montana 1911

Magne Nilsen, født: 1926 Gift med Hildur Hauge "Til New Bedford

Ingolf Nilsen, født: 1927 Gift med Alice Gauwin "Til New Bedford

Nils Andreas Eriksen, født: 05.10.1869 Gift med Elen Karine Torkelsdatter "Til Amerika 1888

Ole Berdines Eriksen, født: 1886 Gift med Caroline Valderhaug "Til Amerika

Jakob Bendiksen, Mandius født: 1888 "Til Amerika

Ådne Berdines Bendiksen, født: 1891 "Til Amerika

Tomas Martin Bendiksen, født: 1893 "Til Amerika

Johan Ludvig Bendiksen, født: 1895 "Til Amerika

Janna Georgsen, født: 05.03. 1933 Gift med Magnus Landro "Seattle

Tore Olsen, født 1843 Gift med Gjertrud Karine Eriksdatter, til Amerika i 1893

Ole Andreas Torsen, født: 1868 "Amerika

Gjertrud Malene Toresdtr, født: 1870 "Amerika

Ingeborg Serine Toresdtr, født: 1873 "Amerika

Berta Eline Toresdtr, født: 1876 "Amerika

Ånen Johan Eriksen, født: 21.03. 1887 Gift med Olava Nilsdatter "Amerika ca. 1905

Hans Jakob Mortensen, født: 1860 Gift med Christine Strand "Amerika 1884

Gunnar Martin Mortensen, født: 1874 Gift med Elen Marie Olsdatter "Amerika 1891

Morten Johannesen, født: 1889 "Til Amerika

Hans Jakob Johannesen, født: 1898 Død 1915 "Til Amerika

Tolleiv Olaus Eliassen, født: 1866 Gift med Anna Tjøsvoll "Til Amerika 1884

Johannes Nygård, født: 1920 Gift med Solveig Stubberud " Seattle

Jakob Nygård, født: 24.09. 1935 Gift med Beverly "Seattle

Sivert Martin Johannesen, født: 1863 Gift med Lizzie Johnson "Amerika 1884

Ole Andreas Johannesen, født: 1863 Gift med Madelena "Amerika 1884

Johan Mandius Johannesen, født: 1872 "Amerika 1890

Anna Serine Johannesdtr, født: 1874 Gift med Adolf Johan Larsen (1.e) "Amerika 1892

Elen Marie Johannesdtr, født: 1880 Gift med Adolf Johan Larsen (2.e) "Amerika 1898

Anders Andersen, født: 1842 "Til Amerika 1873

Osmund Nilsen, født: 1865 Gift med Serina Gabrielsdatter "Til Amerika

Kornelius Nilsen, født: 1870 "Til Amerika

Ole Andreas Nilsen, født: 1876 Gift med Dorte Lovise Larsdatter "Til Amerika

Kristiane Jakobsdtr, født: 1895 Gift med Einar Sørli "Til Amerika

Lars Kornelius Hansen, født: 1901 "Til Amerika

Mandius Nilsen, født: 1893 Død 1974 "Seattle

Abraham Thime Augustiniussen, født: 1867 Gift med Julie Vigdahl "Til Amerika

Peder Andreas Juul Augustiniussen, født: 1876 Gift med Andrea Taraldsen "Til Amerika

Klara Ludvigsdtr, født: 1897 Gift med Tomas Nilsen Haugen "Amerika

Kristian Bertinus Kristensen, født: 05.02.1908 Gift med Mary Cable "New Bedford

Sigvald Augustin Kristensen, født: 28.11.1913 Gift med Alice Jakobsen "Bellingham WA

Magnhild Lovise Mikkelsen, født: 08.09. 1929 Gift med Arne Marton L. Ådland "Fairhaven MA

Martin Mikkelsen, født: 06.11. 1932 "Fairhaven

Egil Mikkelsen, født: 11.07. 1934 Gift med Marta fra Telavåg "Seattle

Kåre Mikkelsen, født: 06.12. 1937 Gift med Janice Pedersen "Seattle

Leif Fagerland, født: 15.10. 1933 "New Bedford

Elmer Andreassen Austnaberg, født 09.02. 1919 Gift med Nora Mannes, født 11.02. 1919 "Seattle

Kari Austnaberg, født: 11.07. 1941 Gift med John Marton J. Johannessen "Seattle

Olav Andreas Austnaberg, født: 23.02. 1943 Gift med Susan "Seattle

Ellinor Austnaberg, født: 28.08. 1948 Gift med John Jørgensen "Seattle

Olene Eriksdtr, født: 1840 "Til Amerika 1891

Erik Eriksen, født: 1850 Gift med Anna Malene Anderson "Til Amerika 1885

Sivert Andreas Eriksen, født: 1853 Gift med Olene Jakobsdatter "Til Amerika 1885

Peder Jakob Larsen, født: 1865 Gift med Mina "Til Amerika 1885

Anna Olene Larsdtr, født: 1871 Gift med Toldus M. Stava "Til Amerika 1887

Sivert Kornelius Larsen, født: 1877 Gift med Anne Bertine Ingvaldsdatter "Til Amerika 1892

Osmund Larsen, født: 1881 Gift med Lovise Anderson "Canada

Gjertrud Serine Larsdtr, født: 1884 Gift med Helmer Pedersen "Til Amerika 1893

Lars Ferdinand Larsen, født: 1887 Gift med Clara Nelson Hagen "Til Amerika

Jakob Kristian Olsen, født: 1874 Gift med Anna Kaardal "Til Amerika 1890

Edvard Mandius Olsen, født: 1878 Gift med Berta Iverson Kaardal "Til Amerika 1891

Olava Olsdtr, født: 1882 Gift med Bernhard Meyer Shaunavon "Canada

Adolf Kornelius Olsen, født: 1886 Gift med Annie Anderson "Vancouver

Jakob Didriksen, født: 1873 Gift med Juliana Dodothy Johnson "Til Canada

Gunvald Kornelius Didriksen, født: 1875 Gift med Minnie "Til Amerika

Peder Bertoldus Didriksen, født: 1878 Gift med Edith Marie Dennis "Til Amerika

Anna Tomine Didriksdtr, født: 1883 Gift med Jakob Endresen "Utvandret 1903

Govert Mandius Didriksen, født: 1885 Gift med Gjertrud Malene Pedersdatter "Til Canada

Didrik Johan Bernhard Didriksen, født: 1887 Gift med Gjertrud Karine Hansdatter "Til Canada

Jakob Larsen, født: 1866 Gift 1 med Berta Gurine Larsdatter "Amerika

Kristoffer Larsen, født: 1868 Gift med Anna Rafoss "Amerika

Martin Larsen, født: 1872 "Amerika

Gjertrud Karine Larsdtr, født: 1875 Gift med Lars Larsen "Amerika

Anna Lovise Larsdtr, født: 1878 Gift med Josef Rasmussen "Amerika

Janna Sofie Larsdtr, født: 1880 Gift med Olaf Berg "Canada

Ola Larsen, født: 1885 "Amerika

Morten Johannessen, født 1856, Gift i 1880 med Marta Serine Olsdatter, født 1856 til Amerika i 1882

Johannes Mortensen, født: 1880 til Amerika i 1882

Gudmund Gudmundsen, født 1849 Gift i 1877 med Kristiane Matiasdatter, født 1852 Amerika i 1884

Sivert Olai Gudmundsen, (Severt) født: 1878 til Amerika i 1884

Gudmund Gudmundsen, (Goodman) født: 1879 til Amerika i 1884

Matias Gudmundsen, (Mathew) født: 1881 Gift med Mary Nelson til Amerika i 1884

Sigvard Mandius Gudmundsen, (Segvert født: 1883 Gift med Amalie Peterson til Amerika i 1884

Sydney Gudmundsen, født: 1884 Gift med Molly til Amerika i 1884

Johanna Karoline Sivertsdtr, født: 1883 Gift i USA (skal ha 4 barn) "Til Amerika

Lars Sivertsen, født: 1895 Gift med Inger Regine Larsdatter "Til Amerika

Jakob Andreassen, født: 1905 Gift med Hazel "Amerika

Elias Jakobsen, født 1854 Gift i 1880 med Ingeborg Serine Svendsdatter, født 1860 til Amerika i 1890

Anna Olene Eliasdtr, født: 1880 til Amerika i 1890

Ragnhild Sofie Eliasdtr, født: 1883 til Amerika i 1890

Jakob Berdines Eliassen, født: 1885 til Amerika i 1890

Nils Kristiansen, født 1847 Gift 2. gang med Anna Serine Halvorsdatter, født 1855 reiste til Amerika

Kristoffer Aslaksen, født 1834 Gift med Ingeborg Gurine Fredriksdatter, født 1828 til Amerika i 1872

Berta Guri Kristoffersdtr, født: 1860 til Amerika i 1872

Tønnes Alfred Tønnessen, født 11.03.1884, til Amerika

Gardsnr. 18 Fagerland.

Ludvig Andreas Jakobsen, født: 1868 Gift med Inger Kathrine Wickre " Til Amerika 1906

Bjarne Medhaug, født: 22.09.1907 Gift 1.gang med Marie Fosen, Kopervik " Til Amerika

Marta Hansdtr, født: 1836 Gift med Knut Davidsen " Amerika

Ola Hansen, født: 1845 Gift med Mary Anderson " Amerika

Erik Hansen, født 1833 Gift med Gjertrud Karine Eliasdatter, født 1835, til Montevideo MN i 1882

Hanna Lovise Eriksdtr, født: 1861 Gift med Kristoffer Kristoffersen "Langford SD

Hans Ole Eriksen, født: 1867 Gift med Anna Raap "Nord Dakota

Elias Eriksen, født: 1870 Gift med Anna Mjølnes "Pierspoint, SD

Laurits Johan Eriksen, født: 1874 Gift med Borghild Constance Nelson "Marysville, WA

Lars Olsen, født 1825, Gift med Anna Marta Johannesdatter, født 1836, til Amerika i 1871

Lovise Marie Larsdtr, født: 1860 Reiste til Amerika i 1871

Nille Helene Nilsdtr, født: 1890 Gift med Lars Larsen, N. Liknes " Amerika

Karl Nikolai Nilsen, født: 1902 Gift med portugisisk jente i Canada " Canada

Kjell Bertoldus Kjellsen, født: 1859 " Amerika

Tomas Andreas Fagerland, født: 07.08. 1910 Gift med Astrid Haukås " New York

Anne Marta Pedersdtr, født: 1849 Reiste til Amerika i 1882

Olaus Ånensen, født: 1853 " Amerika

Anna Tomine Ånensdtr, født: 1868 " Amerika

Kari Torkelsdatter, født 1825 Gift med Ånen Torkelsen, født 1823, til Amerika som enke i 1897

Olava Torkelsdtr, født: 1881 Gift 1902 med Alfred R. Anderson " Minnesota

Ånen Kornelius Torkelsen, født: 1884 Gift i Amerika " Amerika

Carl Torkelsen, født: 1887 " Amerika

Nina Torkelsdtr, født: 1888 Gift med Roger Lee, til Amerika

Anna Torkelsdtr, født: 1890 Gift med Ralph Urtan, til Amerika

Amanda Torkelsdtr, født: 1895 Gift med Jonathan Winkjer " Nord Dakota

Mabel Torkelsdtr, født: 1898 Gift med Benny Olsen " Nord Dakota

Jakob Jakobsen, født 1837 Gift med Berta Serine Nilsdatter, født ca. 1837 Amerika 1866

Jakobine Jakobsdtr, født: 1863 Gift med Gregorius Larsen Liknes " Amerika 1866

Sjur Jakobsen, født 1833 Gift med Eli Gregoriusdatter, født 1832, i 1872 som enkemann til Amerika

Eli Sjursdtr, født: 1860 til Amerika i 1872

Jakob Hansen Fagerland, født 1843 Gift med Guri Larsdatter, født 1850 til Amerika i 1882

Hans Kornelius Jakobsen, født: 1876 Gift med Sarah Amanda Chielson " Amerika

Lars J. Jakobsen, født: 1878 Gift med Josephine Bothum " Amerika

Olaf Mandius Jakobsen, født: 1880 Gift med Linda Emelia Myhra " Amerika

Jakob Medhaug født: 1899 Gift med Faye Davis " Oakland, CA i 1920

Gardsnr. 19 Øvre-Liknes.

Nils Johan Håkonsen, født: 13.01. 1880 " Amerika

Håkon J. Liknes, født: 20.09. 1905 Døde ugift ca 1940 " Amerika

Erik J. Liknes, født: 04.09. 1908 Gift med enke Linea Erikson " Canada

Abel Johannessen, født: 25.01. 1882 Gift med Kristiane Josefine Tomasdtr " Amerika

Marta Helene Joannesdtr, født: 1885 " Canada

Jakob Johannessen, født: 25.11. 1890 Gift der, men kjenner ikke familien " Amerika

Berta Marie Kristoffersdtr, født: 12.12. 1898 Gift med Lars Kornelius Nilsson " Amerika

Johannes Kristoffersen, født: 22.12. 1900 Gift med Anna ..., amerikansk " Amerika

Inger Johanne Liknes, født: 04.02. 1937 Gift med Sivert T.Vedø " Canada

Elisabeth Karine Johannesdtr, født: 12.04. 1855 Gift med 1g. Ole Berdines Jakobsen " Amerika 1902

Berta Kristine Johannesdtr, født: 26.11. 1859 Gift med ... Olson i USA " Amerika

Apelone Marie Johannesdtr, født: 19.07. 1862 Gift med ... Olson " Amerika

Johanna Johannesdtr, født: 21.07. 1865 Gift med Hans Liknes fra Montevideo " Amerika

Håkon Johannessen født 06.12. 1847, Gift med Berta Serine Andersdtr født 1838, til Amerika

Ole Andreas Håkonsen, født: 19.10. 1870 " Amerika

Johan Martin Håkonsen, født: 19.01. 1876 " Amerika

Tomas Johan Pedersen, født: 01.05. 1864 Døde i 1930 i Amerika. Konduktør " Amerika

Barbro Serine Jakobsdtr født 26.10. 1844, Gift med J. Halvorsen født 19.06. 1844, enke til Amerika

Jakob Haugen (sønn av Barbro) født: 25.02. 1874 Gift med Tilda Amalie Risdal " Amerika

Halvor Johan Nilsen, født: 12.01. 1883 Gift med Hanna Sofie Sjursdtr " Amerika

Thomas Kornelius Haugen født: 01.10. 1889 Gift med Klara Ludvigsdtr " Amerika

Nils Haugen, født: 12.11. 1931 Gift med Ida Marie Vinsrygg " Amerika

Tomas Haugen, født: 18.04. 1936 Gift med Anna ... " Amerika

Arne Ludolf Haugen, født: 1938 Gift med Judy ... " Amerika

Karen Maria Haugen, født: 1940 Gift med Ingolf Jøsang " Amerika

Peder Nikolai Haugen, født: 02.09. 1937 " Amerika

Albert Kristoffer Rasmussen, født: 13.05. 1882 Døde ugift i 1957 i Prins Rupert, " Canada

Laurense Larsdtr, født: 1836 " Amerika 1874

Knut Andreas Larsen født 04.08. 1817, Gift med Inger Johannesdtr født 1818, Amerika

Johannes Knutsen, født: 20.01. 1847 " Amerika

Knut Andreas Knutsen, født: 16.09. 1849 " Amerika

Abel Knutsen, født: 19.09. 1852 " Amerika

Inger Serine Knutsdtr, født: 06.12. 1854 " Amerika

Hans Olai Knutsen, født: 12.05. 1858 " Amerika

Hannes Knutsen, født: 13.02. 1876 Gift med Ellen Dyrland " Amerika

Larseus Knutsen, født: 22.04. 1878 Døde ugift den 06.12. 1911 i Inwood, IA " Amerika

Faltin Olsen, født: 25.02. 1854 Gift med Nille Halvorsdtr Hemnes " Amerika

Martin Kornelius Olsen, født: 24.06. 1860 Gift med 1g. Johanna Marie Rasmusdtr " Amerika

Sivert Olsen, født: 18.08. 1869 Gift med Martine Larsdatter " Canada

Ola Olsen, født: 18.12. 1890 Døde ugift i 1912 i Bellingham, BC. " Amerika

Knut Andreas Olsen, født: 25.08. 1892 Gift med Therese Aadland " Amerika

Lars Olsen, født: 23.01. 1898 Gift med Gunda Aadland " Amerika

Ingvald Mandius Knutsen, født: 02.02. 1881 Gift med NN i Amerika " Amerika

Martin Olsen Likness født: 24.05. 1902 Gift med Berta Guri Knudsdtr Hemnes " Amerika

Elias Jakobsen født 09.05. 1841, Gift med Apelone Andersdtr født 14.07. 1841, til Amerika 1884.

Jakobine Eliasdtr, født: 24.11. 1866 " Amerika

Andreas Eliassen, født: 22.09. 1868 " Amerika

Elias Eliassen, født: 10.09. 1870 " Amerika

Håkon Edvard Eliassen, født: 24.04. 1875 " Amerika

Asseline Eliasdtr, født: 20.04. 1877 " Amerika

Katrine Eliasdtr, født: 15.06. 1879 " Amerika

Anna Marta Eliasdtr, født: 23.09. 1882 " Amerika

Magnus Hansen Liknes, født: 29.07. 1902 Gift med Borghild Bustad " Amerika

Ole Andreas Andersen, født: 20.07. 1866 " Amerika

Ole Johan Olsen født 12.1. 1863, Gift med Berta Helene Andersdtr, født 14.09. 1859, Amerika

Inger Serine Olsdtr, født: 09.08. 1885 Gift med Thor Bernell Thorsen " Amerika

Johanne Marie Tomasdtr, født: 29.03. 1864 Gift med Berdines Jakobsen Langåker Amerika

Elias Olsen, født: 21.05. 1862 Reiste til sjøss, senere Amerika (1921). " Amerika

Anna Helene Olsdtr, født: 07.04. 1865 Gift med NN i Amerika " Amerika

Bendik Johan Olsen, født: 24.09. 1867 Reiste til sjøs, senere Amerika(1921) " Amerika

Andreas Olsen, født: 09.02. 1870 Gift med NN " Canada

Rasmus Johan Helgesen født 05.05. 1835, Gift med Katrine Pedersdtr født 1836, til Amerika 1883

Helge Andreas (Andrew) Rasmussen, født: 18.05. 1863 Gift med Marta Eline Olson " Amerika

Peder Johan Rasmussen, født: 26.01. 1866 Døde i 1938. Moe, MN " Amerika

Ole Berdines Rasmussen, født: 25.02. 1869 Gift med Laura Holte " Amerika

Ragla Eline Rasmusdtr, født: 15.02. 1871 Gift med Jørgen Thorson " Amerika

Edvard Martin Rasmussen, født: 11.05. 1873 Gift med Tilda Caroline Holte " Amerika

Lars Knutsen født 23.10. 1842, Gift med Marta Serine Monsdtr født 23.03. 1842, til Amerika, 1878

Inger Marie Larsdtr, født: 04.05.1868 Gift med pastor Laurits A.Breen " Amerika

Lovise Larsdtr, født: 06.01. 1870 " Amerika

Andreas Larsen, født: 05.02. 1872 " Amerika

Olene Emilie Larsdtr, født: 29.12. 1874 Gift med Lars A. Jensen (Ferkingstad) " Amerika

Martine Larsdtr, født: 28.01. 1878 Gift med Gunnar Mortensen Liknes " Amerika

Adolf Teodor Tovsen, født: 05.02. 1880 Han er matros i 1900 " Amerika

Agnete Karine Faltinsdtr, født: 07.10. 1859 Gift med Andreas Nilsen " Amerika i 1916

Tomine Marie Faltinsdtr, født: 30.09. 1869 " Amerika

Abel Faltinsen, født: 19.12. 1872 Gift med Lise Olene Ellingsdtr " Amerika

Kristoffer Knutsen født 08.03. 1855, Gift med Anna Marta Johannesdtr født 1853, Amerika 1886

Gjertrud Helene Kristoffersdtr, født: 22.02. 1880 " Amerika

Anna Karine Kristoffersdtr, født: 26.12. 1881 Amerika

Johannes Kristoffersen, født: 17.10. 1884 " Amerika

Lars Olsen født 01.10. 1852, Gift med Torborg Karine Rasmusdtr født 26.04. 1851, Kansas i 1911.

Ole Larsen, født: 03.09. 1882 Gift med Laura Kornelie Ole-Johandsdr " Amerika

Rasmus Larsen, født: 24.10. 1883 " Amerika

Martinius Nilsen, født: 1890 " Amerika

Tørres Martinsen, født: 28.10. 1903 Ugift " Amerika

Gardsnr. 20 Nedre Liknes.

Gunnar Mortensen, født: 20.04.1879 Gift med Martine Larsdtr " Amerika

Daniel Johannessen, født: 31.12.1880 Døde ugift i 1908 i Seattle " Amerika

Hans Andreas Andreassen, født: 08.04.1872 " Amerika

Gjertrud Karine Hansdtr, født: 05.03.1863 " Amerika

Sivert Kornelius Didriksen, født: 03.08.1880 " Amerika

Ådne Berdines Didriksen, født: 26.07.1884 " Amerika

Sigvard Martin Tomassen, født: 26.04.1876 " Amerika

Olava Serine Tomasdtr, født: 15.10.1877 Gift med Nels Grawly, fra Sogn " Amerika

Gunvald Berdines Thomassen, født: 05.01.1882 Gift med Sina Kornelia Larsdtr " Amerika

Lars Johan Kristoffersen, født: 13.03.1875 " Amerika

Petra Helene Larsdtr, født: 03.11.1885 Gift med August Ludvig Larsen Akre " Amerika

Lars Larson født: 18.08.1870 Gift med 1.gang Gjertrud Karine Larsdtr " Amerika

Berta Gurine Larsdtr, født: 10.12.1872 Gift med Jakob Larsen Ådland " Amerika

Lars Kornelius Nilsen, født: 04.05.1888 Gift med Berta Marie Kristoffersdtr " Amerika

Gurianna Gudmundsdtr født 1866, giftet seg med enkemann Jakob Larsen Aadland 1902 i Amerika

Kristoffer Kristoffersen, født: 28.09.1859 Gift med Hanna Lovise Eriksdtr " Amerika

Ola Kristoffersen, født: 30.12.1864 Gift med Malene(Malla) Toresdtr " Amerika

David Kristoffersen, født: 18.07.1867 Gift med enke NN i USA " Amerika

Knut Davidsen, født: 1834 Gift med Marta Hansdtr Fagerland " Amerika

Erik Davidsen, født: 1841 " Amerika

Gregorius Johan Larsen, født: 06.03.1860 Gift med Jakobine Jakobsdtr Fagerland " Amerika

Erik Andreas Larsen, født: 24.04.1867 Gift med Lena Jacobson " Amerika

Lars Davidsen født 1831, Gift med Torborg Gregoriusdtr født 1824, til Amerika 1890

Peder Olaus Paulsen, født: 09.05.1886 Gift med Jenny NN " Amerika

Gustav Andreas Paulsen, født: 13.12.1891 Døde ugift " Amerika

Olene Paulsdtr, født: 07.06.1893 Gift med Aksel Andersen " Amerika

Peder Martin Pedersen, født: 31.05.1862 " Amerika

Johannes Håkonsen født 08.10.1875, Gift med Ragla Helene Nilsdtr født 20.02.1871, Amerika 1918

Tala (Tilly) Johannesdtr, født: 21.10.1904 Gift med 1g. Erik Eliassen Dyrland " Amerika

Nils Johannessen, født: 16.11.1906 Ugift " Amerika

Håkon Johannessen, født: 10.01.1909 Gift med irsk dame " Amerika

Ruth Johannesdtr, født: Gift med ... Bakke fra Tysnes " Amerika

Johannes Johannessen, født: 30.05.1896 Gift med Tomine Didrika Didriksdtr " Amerika

Tomas Georg Johannessen, født: 01.03.1906 Gift med Anna Sigvartsdtr Sjøen " Amerika

Peder Andreas Johannessen, født: 30.01.1908 Gift med Milly ... , " Amerika

Johannes Gunnarsen, født: 24.03.1869 " Amerika

Grete Helene Gunnarsdtr, født: 19.12.1880 Gift med Edvard Olsen Langhei i USA " Amerika

Harold Kristinius Larsen, født: 04.06.1900 Gift med enke Johanna Johannesdtr " Amerika

Johannes Larsen, født: 27.11.1898 Gift med Olena Olsdtr Vikra " Amerika

Hans Ole Larsen Likness født: 06.07.1874 Gift med Dina Hemnes " Amerika

Lisa Kornelia Larsdtr, født: 09.12.1876 Gift med Hans Torbjørnsen Vik " Amerika

Gunnar Berdines Larsen, født: 13.04.1883 Gift med dame fra Canada " Amerika

Lars Lauritsen, født: 16.03.1901 Gift med Margrete Jakobsdtr " Amerika

Andreas Lauritsen, født: 02.02.1906 Gift med Hazel ..., " Amerika

Ingeborg Marie Johannessen, født: 14.03.1881 Gift med Gunnar T. Sandal " Amerika

Adolf Teodor Tovsen, født: 05.04.1880 " Amerika

Berta Helene Tovsdtr, født: 07.04.1892 Gift med Erik Lund " Amerika

Lilly Pauline Pedersen, født: 19.08.1920 Gift 1.gang med NN " Amerika

Johannes Olsen, født: 07.02.1836 Gift med Ragnhild Pedersdtr Fagerland " Amerika
Laurense Olsdtr, født: 27.06.1844 Gift med en tysker i USA " Amerika
Tomas Torjussen, født: 04.07.1847 " Amerika
Berta Guri Torjusdtr, født: 18.02.1851 Gift med Jakob Pedersen S-stokke " Amerika
Lovise Paulsen, født: 26.05.1857 Gift med Tolleiv Johan Helgesen Syre " Amerika
Andreas (Andrew Paulson) født: 29.07.1862 Gift med Hannah Helgesdtr Syre " Amerika
Daniel Danielsen født 04.10.1825, Gift 2. gang med Olene Johannesdtr født 1823, til Amerika i 1890
Johannes Danielsen, født: 08.01.1861 Gift med Gjertrud Olene Simonsdtr " Canada
Kristoffer Olsen født 1837, til Amerika 1866
Johanna Olene Kristoffersdtr, født: 06.12.1864 Gift med Charlie Hanson (Digernes),. " Amerika
Anna Marie Kristoffersdtr, født: 13.02.1866 Gift med Ole Hanson (Digernes), " Amerika
Eline Kristoffersdtr, født: 1868 Gift med Andrew Helgesen " Amerika
Johannes Nilsen, født: 21.07.1854 " Amerika
Ole Johan Gunnarsen, født: 24.09.1859 " Amerika
Dina Marie Olsen, født: 07.08.1876 Gift med Ingvald Olaus Larssen Lahammer " Amerika
Laura Kornelie Olsdtr, født: 22.01.1887 Gift med Selmer Alfred Jonsen i Montana " Amerika
Tolleiv Andreassen født 13.03.1854, døde i 1896 i New York
Hanna Kristiane Halvorsdtr, født: 03.08.1869 " Amerika
Simon Andreas Johansen, født: 07.10.1903 Gift med Tordis Pauline Tomasdtr Skår " Amerika
Josefine Johansen, Cecilia født: 11.10.1913 Gift med Benjamin A. Warren " Amerika

I tillegg til de ovenfor nevnte personene, var det SVÆRT MANGE som reiste til Amerika for å søke lykken, jobb og inntekter, men disse returnerte til Karmøy, og er derved ikke registrert i denne oversikten. Noen reiste til og fra Amerika flere ganger (pendlet), mens andre bodde og jobbet i Amerika i flere tiår før de kom tilbake. Mange hadde også familiene sine med seg i Amerika i kortere eller lengre perioder.

Når det nærmet seg jul, var det alltid spennende om noen slektninger kom til "gamlelandet", og ikke minst om de i så fall hadde med seg julegaver, amerikansk tyggegummi, amerika-kjoler osv.

Og mange gikk ekstra turer til det lokale posthuset for å se om det var kommet flypost til dem til jul. Disse brevene var laget av tynt lyseblått papir, og langs kantene var det blå og røde felter... Foruten å få høre nytt fra sine kjære, håpet nok de fleste at det også var lagt ved noen dollarsedler mellom brevakene.

Neste historie stammer fra en artikkel som stod i en norsk-amerikansk avis, "Western Viking" 07.05.1999. Artikkelen var skrevet på engelsk, og er blitt oversatt etter beste evne...

En norsk-amerikaner med røtter til Skudenes hadde levert kopi av artikkelen til Johannes (Hanni) Hansen i kaféen Majorstua i Søragedå, og en gang jeg var innom, spurte han om jeg kunne oversette den til norsk.

Clary Jensen – bindeleddet mellom Karmøy og Ferndale.

En øy nær Stavanger – Karmøy – utenfor kysten av Norge! Et hjem, en liten bondegård, en kirke, et fyrtårn som står på en holme nær Skudenes, familie, og brev! Emigrering til Amerika! Hjem i et nytt land!

Å reflektere på fortiden er en rikdom som bare øker, og som mange dveler ved gjennom livet! Slektsarven til Clary og Rosalie (Hanson) Jensen, eierne av Jensen's Blomster i Ferndale, Washington, er skandinavisk. Clary sin tippoldemor på farssiden, Inger Johannesdtr., ble født 1818 på Øvre Liknes, gardsnr. 19, bnr. 1 på Karmøy. Hans tippoldefar på farssiden var Knud Andreas Larsen Liknes (født 1817), gardsnr. 19, bnr. 11 på Karmøy. Andre familienavn som huskes er Mons Ellingsen Sandve – en tømmermann, grovsmed, bonde og fisker – som bodde på Karmøy. Hans datter Martha Serine (Siri), født 1842 – død 1913, begravet i Hurley, ble gift med Lars Knudsen Liknes (født 1842) – en forkynner / evangelist, lærer, fisker og bonde (sønn av Knud Andreas Larsen).

I år 1878 reiste oldeforeldrene Martha Serine og Lars, og medlemmer av familien til Amerika. Datteren Martine (barn nr. 5 av 8) var da bare 2 måneder gammel. Hvert barn betalte halv takst eller mer for billetten, og billetten for Martine, som var baby kostet 3 dollar. Familien kuttet ut etternavnet Liknes (som var stedsnavnet der de kom fra), og tok navnet til faren, Knud, med tilføyelsen *sen*, som ble Knudsen.

Tiden har gått. Clary, som er barnebarn av Lars A. Jensen (Ferkingstad/Amerika) og Olene (Olina) Emilie (født 1874), datter av Martha og Lars Knudsen, bor i et område som heter Custer, nær Ferndale. Han reflekterer ofte over livet til sine norske forfedre, hvordan de levde i Norge, og på emigreringen.

Skrifter forteller om tiden da oldefar Lars var liten gutt som bodde på Karmøy. Han var på utkikk etter småjobber han kunne gjøre. En gang fikk han to små lam som betaling. Salget av dyrene gav ham de nødvendige økonomiske midlene til å kjøpe sildegarn, slik at han kunne slå seg sammen med faren sin, på hans båt, som fraktet fisk til Bergen og andre steder. Da han var 19 år, var han innehaver av en fiskebåt med fullt utstyr. Han bygde seg hus ved stranden, på gården på Karmøy. Området var fritt for skog, og dette gjorde at eierne til en viss grad kunne drive med gårdsbruk. I en alder av 25 år, var Lars ferdig med å bygge hjemmet. På den tiden ble han gift med Martha Serine Monsen fra Sandve, i Åkra kirke.

Å klare et levebrød utelukkende av gårdsdriften var umulig. Derfor vendte Lars seg mot havet. Han fikk hyre som 1.styrmann på en tremastet seilskute, til en lønn på 5 dollar i måneden. Martha ble hjemme, og ansatte en jente som hjalp til med noe av husstellet, f.eks. å bringe hjem torv, som ble gravd opp lengre inne på øya.

Forholdene var harde på den tiden i Norge. Fangstene var blitt mindre i de nære farvannene. Mange menn seilte over fjerne hav, på skip som gikk i dokk i havner over hele verden. Dette medførte at det kunne gå mange år mellom hver gang familiemedlemmer så hverandre. Andre nordmenn søkte en framtid i *den nye verden*. Andrew (Knut Andreas, født 1849), broren til Lars, var den første i familien som reiste til Amerika.

Et liv som norsk sjømann hadde sine fordeler i den nye verden. Hans første jobber i Amerika var på båter. Men snart fikk Andrew høre om de store præriene i Midt-Vesten, hvor nykommere kunne gjøre krav på landområder. Han og en kompanjong dro derfor på lykke og fromme vestover til Yankton, Sør-Dakota. De måtte gå i milevis – til og med svømme – før de kunne peke ut beliggenhet til sine gårder. Der bygde de jordhytter. De fikk jobb på en båt som seilte opp- og nedover elven, til steder som Bismarck, Fort Benton, og Fort Yates.

Hjem ble Amerika. Han grublet imidlertid mye over sitt første hjem, Norge, der hans foreldre levde, samt en søster og fire brødre (som "krysset" havene). Han skrev brev for å fortelle familien om det fantastiske landet i den nye verden.

Brevene fra Amerika var kjærkomne. Linjer ført i pennen av familien, brakte nyheter om slektninger, og av og til håp til de som satt hjemme. Brødrene Johannes (John) (født 1847) og Hans (født 1858) leste brevet, og dro av gårde til Amerika. Mange fulgte dem med øynene langs stranden, for å se dem vel av gårde, og de stirret etter skipet så lenge det var mulig å se det. Alle visste at de kanskje aldri fikk se noen av dem igjen.

I Amerika ble John og Hans gjenforent med Andrew. Mange år var gått siden de sist så hverandre. Faktisk var det bare en tilfeldighet at John og Andrew (som jobbet på forskjellige skip) møttes da de lå i havn i Konstantinopel i Tyrkia.

Erfaringen som sjømenn var fordelaktig for nykommerne. Også de fikk seg jobb på steambåter som trafikkerte opp og ned Missouri-elven. Hyrene var gode, 50 – 75 dollars i måneden.

Med tre barn i Amerika, ble foreldrene etter hvert interessert i den nye verden. Lars og Abel (født 1852) var de eneste sønnene som var igjen i Norge. Lars hadde hyrt seg for en 2-års "tripp" på sjøen. Ved et tilfelle, varte et fryktelig uvær på sjøen i mange dager. En båt lå og slingret midt i de kolossale bølgene utenfor Karmøy. Hvite bølger veltet mot øya. Martha kunne ikke annet enn å bekymre seg for mannen sin. Hun kunne ikke vite at et nesten havarert skip prøvde å komme seg i havn i nærheten, i den ville stormnatten. På det skipet var Lars.

Sjøfolkene om bord på skipet brukte kompasset. De visste at de var nær norskekysten. De forsøkte å finne land, men de lyktes ikke. Skipet var lekk. Mannskapet slet med pumpene både natt og dag. De var fullstendig utmattet. Lars holdt klokelig øye med kompasset. Da han kikket opp, fikk han plutselig se signalene fra et fyrtårn. Han kjente fyrtårnet. Landemerket var bare kort avstand fra Skudenes. Lars tok over kommandoen på skipet, og seilte det trygt til lands. Mennene – et utslitt mannskap – kunne gå fra borde.

Etter å ha spent noen uker i land, dro Lars til sjøs igjen. Men da 7 eller 8 måneder var omme, var han ferdig med sin 2-års kontrakt. Lars hadde da seilt i 22 år.

Lars solgte gården og huset til Knud "Lynghaugen" Johannessen. Båten og fiskegarna ble også solgt. Båt, hus og inventar gav tilstrekkelig mye penger til at familien (Lars, Martha, deres fem barn, Lars sine foreldre, søsteren Inger, og broren Abel) kunne seile til Amerika.

Familien Knudsen reiste til Yankton, hvor de traff en mann med et oksespann, som sa seg villig til å ta turen til Andrew sin gård – i Turner, Sør-Dakota. Andrew var ikke hjemme på den tiden, men en nabo som bodde i et lite bindingsverkshus tok dem inn. Tre andre familier bodde der allerede fra før. Knudsenfamilien bodde derfor på loftet, og klatret opp ved hjelp av blokk og talje. Når de skulle legge seg, ble det bragt inn høy. Tepper ble lagt ut over høyet – og dette var sengene deres. Om morgenen prøvde bestemor Inger å bære ut det brukte høyet. Men da ble hun stoppet. Det måtte ikke gå noe til spille. Høyet ble tvunnet til brensel.

Lars og Abel fant seg arbeid i Yankton. De også jobbet på båter som seilte på Missouri-elven. Lars søkte om en gård på jorden ved siden av Andrew. Abel, Hans og John hadde bosatt seg på jord like i nærheten. Han bygde et hus av gresstorv, og kjøpte så sitt første oksespann i Yankton – 16 km unna. Ved å dra fra Yankton på morgensparten, nådde han tilbake til gården ved middagstider.

Alt i alt fikk Lars og Martha Knudsen åtte barn. Oline var det fjerde barnet – født 29. desember 1974, og døde 2. desember 1944.

Gjennom årene bodde medlemmer av familien Knudsen på flere andre steder, Oregon, Wetaskiwin, Alberta, Canada og Washington. I 1898 ble Lars Knudsens datter Oline gift med Lars Jensen i Canada. De flyttet til Washington i 1902.

Livene deres i Amerika, der de bygde hus av jord og gresstorv, gikk milevis til bestemmelses-stedene, brukte okser som trekkdyr, og jobbet på båter, var typisk for mange emigranter. I pionerenes liv var det en selvfølge at den ene familien hjalp den andre. Clary nedstammer fra disse norske pionerene.

Clary er sønn av Helen Brutvik (Brodvik), hvis foreldre emigrerte fra Bergen, og avdøde Melvin Jensen. Foreldrene hans eide *The Pleasant Valley Store* (butikk), på hjørnet av Bay og Kickerville Roads. Rosalie sin mor, Alma Herigstad, var norsk. Faren Edwin Hanson var svensk. Både Clary og Rosalie vokste opp i Custer.

I oppveksten var Clary bl.a. engasjert med å passe dyr. Sin første kalv – en Guernsey (berømt fe-slag), med navnet Amber, fikk han av Severin Sund fra Ferndale. I løpet av årene på Ferndale High School, sluttet han seg til *Future Farmers of America*. Der lærte han hvordan han skulle behandle og ivareta en liten buskap med Jersey-fe. På den tiden fikk ham rykte og nasjonal anerkjennelse som en fremragende ung *Future Farmer of America*.

Andre studenter la merke til en spesiell begavelse – et kunstnerisk talent – som ble sagt å være ”helt naturlig for han – hans kreativitet måtte bare få komme til uttrykk”.

P.g.a. sin interesse for kunst, bestemte Clary seg for å begynne på en blomsterskole. Han solgte buskapen, og meldte seg inn på *Hutchinson's School of Floral and Design* i Oregon. Blomsterskolen varte i 2 år. Clary likte godt å jobbe med blomster. Da han var 19 år, bestemte han seg for å prøve å skape seg en karriere innen arbeid med blomster. Med hjelp av sin og far, åpnet Clary en blomsterforretning i en liten bygning, tvers over for der den ligger nå. I 1963 ble han gift med Rosalie. Siden den gang har paret jobbet sammen i blomsterbransjen. Han er den kunstneriske; hun administrerer foretagendet. Butikken er delt inn i områder, et spesielt rom er tilegnet Lori Larson, en venn av familien Jensen, som engang jobbet i butikken. Det blir brukt til å ta imot bestillinger til begravelser og bryllup.

Familien Jensen bor på en 5 acre gård (farm) hvor de driver oppdrett av høns, geiter, vaktel og gode ferske gårdsegg. (Folk kjører fra Canada for å kjøpe egg). Clary beplanter to kjempestore hager. Etter

en hard arbeidsdag i butikken i Ferndale, kjører denne blomsterhandleren hjem for å gjøre gårdsarbeidet om kvelden. Familien har en bod hvor de selger ferske hageprodukter.

Gjennom årene har Clary viet livet sitt til byen, kirken, samfunnet, og blomsterhandelen. En sann menneskevenn. Clary ble valgt til "Årets Unge Forretningsmann" i Ferndale på 70-tallet. Som et aktivt medlem i Cornerstone Community Church, var han ansvarlig for kulisser og rekvisitter ved fremførelsene i søndagsskolen i 80-årene. Han hadde også oppgaven som leder av blomsteravdelingen på Nordvest-Washington-messen i Lyndon i løpet av disse årene. Han er medlem og tidligere visepresident i Ferndale's Chamber of Commerce (handelskammer). Clary har bygd mange "stands/seksjoner" til parader. Barna hans har deltatt på stands til byrådet på "Paraden for gamle nybyggere".

Blant de som har jobbet i butikken er Lowell Jonson. Da han var student på videregående, var han ærendsgutt for blomsterbutikken i høysesongene. Han har sagt at "Clary er behersket – lett å jobbe for". Han nevnte også en annen dimensjon i Clary's liv. Da Lowell sine barn vokste opp, var denne forretningsmannen en aktiv støtte for Ferndale Band Booster Club. Helt sikkert har Clary's positive tilstedeværelse bidratt til mange flotte eksempler. Det er treffende når en hører en innbygger si: "Clary er alltid ydmyk – alltid bak scenen, opptatt med å gjøre noe for noen".

Året 1998 markerte ett hundre år etter giftermålet mellom Lars og Oline Jensen. Jensen's Blomster i Ferndale hadde drevet forretningsvirksomhet i 41 år. Clary, hans kone Rosalie, så vel som resten av familien, reiste på tur. For familien Jensen var denne erfaringen deres første store reise – med fokusering på slektsarv. De kjørte til *Høstfest* i Minot, Nord-Dakota – en tur på 26 dager. Der kjøpte de mønster til å sy norske klær til barna, og en bunad til Clary. På turen hjem stoppet familien i Kapispell, Minnesota, for å besøke niesen Joanne Herset, som jobber på Joanne's Fabrics, og for å kjøpe stoff til å fullføre prosjektene. Ved tilbakekomsten sydde en sydame klærne, slik at alt ville være klart til "åpent hus".

Mange begivenheter er høydepunkter i livet til Clary Jensen. Forretningene i Ferndale har åpent hus i juletider. I Jensen's Blomsterbutikk er et stort norsk flagg plassert over en hvelving, hvor det står skrevet *Skandinavisk*. I 1996 sang "det norske mannskoret", i 1997 kom Stan Boeson og underholdt. Der var en stor tilskuermengde. Dette siste året 1998, spilte Ron Miller trekkspill. Shanna Kelln sang lovsang. Barn danset. Tradisjonelle skandinaviske lekerbiskener gjorde seg gjelende. Et bord var overfylt med godterier, slik som krumkake, fattigmann, rosetter og lefse – familiens kulinariske opplevelse.

Rosalie's søster, Edna Hanson Kyllingmark, er kjent som lefsemakeren i regionen. En av gjestene kommenterte: "Det er toppen"! Edna lager og selger dem. Alt hun gjør i juleferien er å lage lefser. De er så populære at hun får sidevis med bestillinger. Edna lærer også andre å bake lefser, i den kirken hvor hun oppvarter ved *Skandinavisk Natt*. Edna bakte lefsene til "åpent hus", Rosalie Jensen og hennes søster Arlene Lunde bakte småkakene. Kvelden var fantastisk!

For Clary er butikken, kirken og familie viktig. Imidlertid er han også svært glad i sin slektsarv. Clary håper å få en lengre tur – besøke Norge, og se de majestetiske fjellene, seile på de dype fjordene som strekker seg langt inn i landet, og finne røttene for sin slektsarv. Der venter solnedgangen over Karmøy's nydelige kystlinje, utsikten over havet fra land, så vel som landskapet av gården sett fra sjøen, på at han skal komme.

Knut Andreas Larsen (som utvandret i 1878) var bror til tidligere omtalte Skule-Per, Peder Larsen.

Da jeg gikk i gang med oversettelsen, oppdaget jeg at også mine slektninger var blant de nevnte. Sitat: Clary sin tippoldemor på farssiden, Inger Johannesdtr. ble født 1818 på Øvre Liknes, gardsnr. 19, bnr. 1 på Karmøy. Det er gards- og bruksnummeret hvor jeg bor nå, og Inger Johannesdtr. var eldste søster til min oldefar Håkon "Håå" Johannesen født 1839.

Sitat: Hans tippoldefar på farssiden var Knud Andreas Larsen Liknes (født 1817), gardsnr. 19, bnr. 11 på Karmøy. Det er gards- og bruksnummeret hvor Jakob Mosbron vokste opp, og hvor hans datter Gunn Iren bor nå.

Lars Andreas Larsen f. 1856 på bnr. 9, "Lynghoien" (som ligger på nordsiden av Ådnafjellsveien) bodde en periode på bnr. 11. Etter den tid ble dette bruket kalt for "Lynghoien". Lars A. Larsen flyttet deretter til Bøden, og er oldefar til bl.a. Leiv Einar Liknes.

I 1878 reiste Clary Jensen sine oldeforeldre med resten av familien til Amerika. Gården (bnr. 11) ble da overtatt av Knut og Gjertrud Johannessen. Han ble etter hvert kalt Knut Lynghoien. Datteren deres Laura var mor til forfatteren Simon Nes, som bl.a. skrev boken "Berre akta deg du", der handlingen foregår på og rundt Lynghoien rundt 1910.

"Berre akta deg du" – bok om oppvekst på Ådland

Barnefortelling skrevet av Simon Nes (født på Ferkingstad) – der handlingen foregår på Ådland/Liknes ca. år 1910. Forfatterens mor (Laura Knutsdtr.) vokste opp på Øvre Liknes, gnr. 19, bnr. 11, som de fleste kaller "Lynghoien". Simon Nes var eldste sønn av Laura og Lars Martin Simonsen (på Nes), og tilbrakte mye tid hos besteforeldrene (Knut og Gjertrud) på Lynghoien i sin barndom og oppvekst.

Simon Nes bruker reelle personnavn og stedsnavn fra Ådland og Liknes i fortellingen, både på besteforeldrene sine, og andre som bodde og levde i området på den tiden.

Imidlertid er hovedpersonen i boken (gutten Jan) en oppdiktet person, som i fortellingen vokser opp hos sine besteforeldre på Lynghoien, fordi faren hans "stakk av" til Amerika da Jan var liten, og moren så seg nødt til å gifte seg med en eldre enkemann på Liknes, som ikke ville ha noe med hennes sønn å gjøre, da han hadde egne barn med sin første kone.

I fortellingen følger vi "Jan" i hverdag og høytider, hva han liker å gjøre på fritiden, og hvilke plikter som fulgte med for et barn på et småbruk i den tiden. Hvilke tanker, drømmer og lengsler han har, og hvilke bekymringer han har, dersom besteforeldrene ikke lenger orker å ta seg av han...

I min egen oppvekst på Liknes, fortalte faren min om denne boken, men frem til høsten 2016 hadde jeg aldri lest den, selv om den visstnok skal ha vært mulig å låne på skolebiblioteket på Ådland skole i min barndom (har jeg fått vite i ettertid). Jeg fant den på "nettet" hos Nasjonalbiblioteket, og leste den der (la den på "Favoritter" imens).

Fant også ut at bestefaren til Simon Nes (Knut Johannesen), kjøpte dette småbruket i 1878 av Lars Knudsen, som det året flyttet til Amerika med resten av sin familie, noe som er behørig omtalt i historien om Clary Jensen (ovenfor).

Videre mener jeg å ha "oppdaget" at idéen til rollefiguren Jan, høyst sannsynlig er en ung jente som vokste opp på nabogården til Lynghoien (altså der jeg bor nå). I boken beskriver forfatteren at moren til Jan ble gift med Rasmus Asbjørnsen som bodde på Kvednahøien, og at moren døde få år etter at hun ble gift med den mye eldre mannen. I gardslistene fremgår det at Rasmus Asbjørnsen (f. 1854) var gift 1. gang med Mette Nilsdtr. som døde i 1901. Han ble gift for 2. gang i 1914 med Ragnhild Håkonsdtr. (f. 1883) som døde i 1917.

Ragnhild Håkonsdtr. og Bertoldus Dagfinnsen (fra Stava), fikk datteren Klara i 1904, og han emigrerte kort tid etter til Amerika. Ragnhild var yngste datter til Håkon Johannessen og Tala Nilsdtr., som bodde på Øvre Liknes bnr. 1 (der jeg bor), og som var mine oldeforeldre. Min bestemor Anna Marta var en 9 år eldre søster av Ragnhild. Bestemoren min var mye syk (gikt), og døde da faren min (som var yngst av 4 søsken) var 12 år gammel, og han kunne knapt huske at hun var ute av sengen... Han fortalte av og til om en som het Klara, som var mer som en søster for han enn hans egen 20 år eldre søster. Jeg oppfattet imidlertid aldri helt hvor hun "kom inn i bildet", og kom heller aldri på å spørre om det mens min far levde. Nå viser det seg at Klara vokste opp hos sin tante og hennes mann (mine besteforeldre), og moren hennes (Ragnhild) ble gift med Rasmus Asbjørnsen på Kvednahøien.

Glimt fra dagliglivet på Vest-Karmøy (1920 – 1960).

Wikipedia: Stedet **Liknes** er en bygd i Åkrehamn på Karmøy. Navnet stammer antakelig fra gml.norsk "Leikarnes"; der vikingene hadde sine leker og spill.

"Trange" tider. Eldre folk snakker gjerne om "de harde 30-årene", men i realiteten var det nok relativt mye fattigdom i hele mellomkrigstiden for mange mennesker i Norge. Det var lite fast arbeid å få, og folk måtte leve av det de kunne få ut av fiske og jordbruk. Samtidig var det ofte store barneflokker i familiene. Og en hel del sykdommer som i dag forebygges med vaksiner og/eller kureres med medisiner, var i den tiden ofte årsak til stor dødelighet, ikke minst blant småbarn.

En medvirkende årsak var kanskje også matmangel og ensidig kosthold, samt dårlig isolerte hus og lite bekledding, som til sammen medførte at folk var mer utsatt for kulde, vind, regn, frost og snø enn i våre dager. Da faren min vokste opp, var det ikke uvanlig at enkelte barn i nabolaget ble sendt ut for å spise bær før de åt frokost på sommerstid, for å stille noe av sulten og derved spare på brød og andre matvarer. De som eide litt jord, kunne sette poteter, så korn, og kanskje fø noen høner og en ku osv. Derved var de litt mer selvforsynte.

Gårdsbrukene / småbrukene gikk i arv fra en generasjon til den neste, og som oftest til eldste sønn i huset (odel), mot at foreldrene fikk såkalt følge. D.v.s. at de hadde krav på å bo på gården så lenge de levde, samt rett til mat, torv osv. Kristoffer Liknes har fortalt at en nabo av oss som overtok garden etter sin gjenlevende mor hadde følgende forpliktelser: 12 lass torv årlig, del av gris, 2 l melk daglig, 1 – 2 kjerrer poteter, (?) sekker mel, osv. Sønnen syntes det var altfor mye, men torde ikke protestere.

De andre barna (som ikke hadde odel) ble stående uten eget hus og jord, med mindre de kunne gifte seg med noen som allerede hadde en gård, for eksempel enker eller enkemenn. Fordelen med å eie "gård og grunn", var at det også fulgte visse rettigheter med gårdsbrukene. Bl.a. hadde man da rett

til å spa torv på angitte områder i myrene i utmarkene. Dessuten hadde man rettigheter til tare som rek inn på stranden. Og ofte fulgte det med rett til båtplass ved sjøen.

På Karmøy var det lite industrivirksomhet, og heller ikke mye annet lønnet arbeid å få. Det var uten tvil behov for mye arbeidskraft til ulike oppgaver, men svært lite penger til å betale lønn. De som hadde fast jobb tjente ikke så mye, men fordelene var at pengene kom inn regelmessig og forutsigbart, i motsetning til alle de andre som var prisgitt gode avlinger, godt fiske osv. Dessuten av vær og vind til de ulike årstidene.

BRUK AV TANG OG TARE I TIDLIGERE TIDER

(Utdrag fra Karl Johan Gundersen sin avhandling om bruk av tang og tare)

Tang og tare som gjødsel.

Fra landgjorda blir store mengder ulike grunnstoff ført ut i havet med elvene. Disse stoffene blir tatt opp og lagret i alger, tang og tare. Det er funnet over 80 mineraler i alger. Langs norskekysten har folk gjennom flere hundre år brukt dette som gjødsel og jordforbedring. Det var vanlig å blande taren med husdyrhevd og fiskeavfall.

Taren tok dessuten knekken på lyng, og skapte godt gressbeite. Den hadde også positiv virkning ved bekjemping av mose. Mest brukt på områder hvor det skulle dyrkes korn og poteter.

Når taren skulle brukes til gjødsel ble den lagd ut over markene om vinteren. Her lå den og råtnet, og gav fra seg næring til jorda. Om våren ble det som var igjen raket sammen og kjørt hjem til garden. Der ble den blandet med hevd, i store dynger som godgjorde seg over tid til en kraftig kompost. Dette ble senere brukt som gjødsel på åker og eng.

Einride Langåker fortalte dette om tare som gjødsel:

Det var store mengder tare som kom inn fra sjøen i uværperioder. Taren kunne ligge i over en meter tykke lag over hele Taravika, og et godt stykke ut i sjøen. Det hendte det var så mye tare at vi kunne kjøre i ukesvis. Vi kjørte av og til opptil hundre kjerrelast på en dag bare til en gard. Det er nok ikke få tusen lass jeg har kjørt opp fra Taravika.

Om vinteren ble taren kjørt på land og lagret i store dynger. Bøndene hadde fått tildelt små teiger på 75 kvadrat alen til hvert bruk. På Langåker er det mye tørr sandjord, og derfor tørker molda fort ut. Ved bruk av mye tare i jorda, holdt den lengre på fuktigheten.

Tarebrenning.

Helt fra slutten av 1600-tallet er det drevet med tarebrenning her i landet. På den tiden var det soda og kalium som ble fremstilt av tareaske, og ble brukt i produksjon av såpe. Senere ble soda brukt i fremstilling av glass.

På begynnelsen av 1800-tallet ble det oppdaget at tareaske inneholdt jod, som ble brukt til medisin, bl.a. i Glasgow. I enkelte år ble det eksportert 6000 tonn tareaske fra Norge. I 1890-årene fikk vi flere jodfabrikker også i Norge.

Tarebrenning ble en viktig inntektskilde for kystbefolkningen. Men den sure tangrøyken spredde seg over store områder, og lå til tider som en tykk skodde langs kysten. Dette skapte store diskusjoner om forurensing. Fiskerne mente at vannet tok opp røyken og forgiftet fisken. Mange mente også at folk fikk ødelagte lunger av røyken fra tarebålene. Tarebrenning var vanlig til 1930-årene. Da var det oppdaget rimeligere måter å utvinne jod.

Fremstilling av tareaske foregikk på litt forskjellig måte langs kysten, men i hovedsak var det nokså likt. De fleste brukte tare som var drevet på land etter uvær og pålandsvind. Det ble som regel brukt hest og kjerre for å frakte taren i land. De kjørte ofte hestene ut i sjøen til de sto med vann til langt opp på magen. Kjerrene fløt opp, så de måtte spikre på klamper under akslingen, slik at de ikke skulle miste hjulene.

Taren ble kastet i kjerra med greip. Dette kunne være en fryktelig hard jobb, så det var som oftest bare mennene som slapp til. Deretter kjørte de taren på land for å legge den til tørk.

Men det var ikke alle som hadde tilgang til slike tarestrender, og de måtte i tilfelle ut i båt og skjære taren løs rundt holmer og skjær. De brukte da en sigd eller kort ljà.

Tørkingen var viktig for at forbrenningen skulle bli skikkelig. I godt vær med sol og vind kunne taren tørke på 2 – 3 dager. Den ble spredd ut over bakken med rive, og det var gjerne kvinnene som hadde den jobben. Om kvelden ble den gjerne lagt opp i såter, for så å bli lagt utover igjen neste dag. Regn ble regnet å være uheldig for kvaliteten, da det vasket ut stoff fra taren som var viktige. Taretonglene (stilken) tørket senere enn bladtaren, og på vest-Karmøy var det vanlig å tørke dem på hesjer.

Noen bønder og oppsittere hadde egne eller felles tørkeplasser i nærheten av tarestranda, men noen kjørte taren hjem til garden og tørket den der.

Når taren var tørr nok, skulle den brennes. Dette ble gjort et sted der det var fast, godt underlag. Mange laget seg en grop av stein, og brente tare i den. Andre brukte svaberg eller store steinheller. Etter hvert som disse stedene ble brukt, forvitret steinen, og man kan i dag se groper i svabergene etter tarebrenning flere steder på vest-Karmøy.

Når taren brant, måtte de passe nøye på at det ikke ble bål med åpen flamme av det. Det skulle bare ulme, og derfor la de stadig mer tare over. Etterpå var asken blitt til en hard klump, nesten som koraller. Dersom brenningen ikke ble gjort skikkelig, ble asken bare til støv. Det ble ikke regnet for fullgod kvalitet, og dessuten gikk det ut over vekten.

Når asken var blitt kald, ble den lagt i jutesekker (som de fikk av oppkjøperne). Man kunne få opptil 100 kg aske i hver sekk. Oppkjøperne var oftest bygdefolk som hadde fått jobben med å ta i mot, registrere og betale de som leverte asken. Når de hadde samlet inn en del, leverte de asken videre til fabrikkene, eller til eksport.

Oppkjøperne på Liknes på 1920 – 1930-tallet: Thomas Sjursen og Lars Dugneberg. Oppkjøper på Ådland: Lars Fagerland.

Prisen på brent tareaske var i 1932 7 – 9 øre pr. kg. Leveringene skjedde i mai, juni og juli.

Prisen var nokså stabil, men Trygve Liknes fortalte at det en gang var rene "Klondyke-stemningen" i distriktet. I en kort periode steg prisene (av en eller annen grunn) til "astronomiske" 28 øre pr. kilo. Da var det meget stor aktivitet i tarestranda.

Tarebrenning var nok en svært viktig attåtning for bøndene på den tiden. Når taren kom inn, gikk folk "mann av huse" for å få tatt opp mest mulig. De ivrigste sto opp midt på natta for å få en god start. Både unge og gamle var med, og det kunne bli nokså folksomt på stranda til tider.

Når taretonglene skulle tørke på hesjer om vinteren, ble det slått "jern-nabbar" ned i sprekker i fjellet, og så ble det strekt ståltråd mellom, hvor taretonglene ble hengt for tørking frem til våren. Steingarder ble også brukt til å tørke taretongler på.

Når taren skulle brennes, hadde de med seg halm hjemmefra til opptenning. Man ble ofte sittende utover natten for å passe på bålet. Her satt de gamle kallene og fortalte historier og skrøner, og da kunne det være mye spennende å høre for de unge.

En av de viktigste årsakene til tarebrenning, var at det ikke var så mange andre måter å skaffe seg konanter på i den tiden. Taren på Liknes ble regnet for å være bedre enn den som kom inn på Åkrasandane. Dette var fordi taren på sandane ble slipt mot sanden så lenge at det seige slimet som taren har utenpå forsvant, noe som forringet kvaliteten.

Bruk av torv i tidligere tider på Karmøy

Basert på opplysninger fra Kristoffer Liknes, samt noen "utdrag" fra andre kilder.

Arbeidet i torvmyrene foregikk frem til elektrisiteten kom, og noen steder enda lenger. Under 2. verdenskrig måtte mange igjen ty til torvmyra for å få nok brensel. Da var det rasjonering på det meste, og i tillegg kalde vintrer, så det kom vel med for dem som hadde en torvmyr å forsyne seg fra.

Torvmyrene var oppdelt i såkalte "padlar" – 6 gårdsbruk fikk tildelt 1 "padel" på deling. De som tilhørte et slikt "lag", delte på å opparbeide og vedlikeholde kjerrevegen til torvmyrene. Det var vanlig at hvert bruk måtte stille med redskap, hest og kjerre, samt "mannskap" en uke årlig til dette.

Hvordan torven ble spadd, skåret, tørket og brakt hjem, kunne variere ganske mye, men det fantes en del fellestrekk. Når alt vårarbeidet på gården var unnagjort, måtte man i torvmyra. Der måtte alle delta, som var store nok til det.

Først spadde man gjerne av det øverste jordlaget, for å komme ned på god torv. Man "basska", d.v.s. å ta bort ca. 50 cm av det øverste jordlaget, før man nådde ned til god torv (i torvskjæret).

Deretter lagde man en "vassbenk", d.v.s. at man lot det stå igjen en forhøyning på ca. 50 cm bredde for å hindre vann i å renne ned der videre utgraving av torv foregikk. Man brukte en torvkniv (en lang kniv på 50 – 60 cm, m/treskaft på tvers (30 cm) til å skjære ned i bakken.

Til å spa ut torvstykkene brukte man en torvspade. Denne var av tre, og med et langt treskaft, og på tuppen av selve spaden var det satt inn et buet stykke av jern. 2 personer bar så torvene (på en trebåre) til et tørt sted. Senere tok man i bruk en form for trillebåre, noe som lettet arbeidet betraktelig.

Utover sommeren måtte man bearbeide den torven som var blitt spadd opp av myra. Dette ble kalt å krakke og *pjuke* (også kalt å røyke), før torva kunne kjøres hjem.

Å krakke ville si at torv som hadde ligget til tørk, ble satt sammen to og to mot hverandre. Noen hadde også en på toppen, og en torv på den ene siden, slik at det ble fire til sammen.

Torven var tørr nok til å stilles i krakk når en kunne stikke fingeren i den ytre skorpen, uten at den gikk igjennom. Denne siden ble så vendt mot innsiden av krakken, slik at den andre siden nå fikk den beste tørken.

Å pjuke (eller å røyke) torv vil si å sette torvene opp i torvstakker, som var rundt en meter høye, og med en form som lignet litt på en pyramide. Dette ble gjort rundt et par uker etter at torven var blitt satt i krakk, alt etter hvor god tørk det hadde vært.

Det var tungt arbeid. Men høydepunktet var matpausene, da man kokte kaffe på grua, og forsynte seg av medbrakt niste.

De begynte gjerne klokka syv om morgenen. I ti-tiden kom andre fra familien med frokost eller formiddagsmat (hvis de ikke hadde medbrakt niste). De måtte ofte bære mat og drikke lange strekninger, minst en halv times gange, og dette ble transportert i kurver og/eller spann. Mange brukte *vass-sele* til å bære med.

Til middag gikk noen torvlag hjem, og da laget "mor" alltid god mat. Andre tok pausen i torvmyra, og varm middag ble båret til dem, innpakket i tepper eller høy for å holde den varm. Etter en times tid var det på'an igjen, og i fire/fem-tiden måtte noen i familien igjen bære mat til de som var i torvmyra. Så ble det jobbet til sju-tiden om kvelden.

Torva skulle vare hele kommende vinter og vår. I en vanlig familie måtte man gjerne ha tretti til førti kjerrelass med torv til eget bruk. Dessuten 8 – 10 lass "følgetorv" til nåværende eiers foreldre (tidl. eiere av gårdsbruket). I tillegg var man gjerne forpliktet til å bidra med noen lass til veldedige formål, bl.a. skole osv. hvis man hadde barn i skolealder.

Selv om arbeidet i torvmyra var tungt, så var dette sikkert også gilde dager. Gleden av å arbeide sammen, og å kunne kose seg med mat og kaffe ute på "lyng-rabbane" i finværet, bidro tydeligvis til gode minner hos de fleste som tok del i dette arbeidet. Under kaffekjelen fyrte de med lyng.

Torva måtte så tørke videre, enten i egnede bygninger hjemme, eller i torvløer i marka. Torv ble i tillegg til oppvarming i vinterhalvåret, brukt daglig inne i husene til koking og matlaging. Ute i eldhuset ble den brukt til koking av klesvask, vask/renhold og til baking.

Etter endt arbeidsdag i torvmyrene reiv man lyng og fylte opp kjerrene. Barn og voksne satt gjerne på lasset hjemover. Etter å ha tørket godt, ble torva kjørt hjem i slutten av sommeren.

Lyng ble brukt til opptenning, samt ved steking av potetkaker (gav "hissig" varme, bra for steking). Alle i bygda hadde lov å hente lyng i "markje", men de som ikke hadde hest og kjerre (gårdsbruk) måtte bære lyngen hjem (en lyngbør)."

"Markaveien" for de som tilhørte Øvre Liknes, er den som går rett sør for Ådnafjellet. Lengre inne i marka går veien rett sør for "Herbergstjødne". Der står det er stor stein i veikanten som ble kalt for "Kvilesteiden". Det var vanlig at de som bar hjem lyngbører på ryggen, stoppet der for å avlaste ryggen en liten stund. Steinen er formet slik at folk kunne lene seg bakover til børa stoppet på steinen, uten å måtte knytte opp tauverket rundt skuldrene. Og slike bører måtte man foreta uttallige ganger for å ha noe å fyre med, gjennom hele året.

Det siste året av 2. verdenskrig måtte skolene stenges etter jul p.g.a. mangel på brensel. Thomas (*Dognaberg*) Larsen Liknes og Didrik (*Derikk*) Tomassen Liknes lagde da en innretning som ble brukt til å ”masjonere” torv. De brukte motoren fra treskeverket, og trerenner som ”Derikk” hadde laget i sitt verksted, (der han hadde sager og annet utstyr, og hvor bygdefolk fikk saget opp tømmer og annet til det de hadde bruk for).

Masjonere torv ble brukt når det var ”mosetorv” som hadde en løsere konsistens enn vanlig torv. Man fylte løs torv i en trakt sammen med vann. Nederst var en trommel med skovler. To menn sveivde (drev skovlene), som kvernet og presset det sammen. Skovlene var formet slik at massen ble presset sammen og skjøvet ut på en sliske. Massen ble så kappet i passe stykker, og løftet av med en trespade, og lagt på bakken til tørt i noen uker før den ble krakket. Smeden på Åkra lagde senere tromler (trinser på hjul) som transporterte massen på bretter. Masjonert torv ble like hardt som kol, og var meget godt som brensel.

Brensel til så mangt.

Frem til andre verdenskrig var det få som hadde innlagt strøm på våre kanter. Faren min fortalte om behov for brensel til matlaging (koking, steking, baking etc.), vasking (koking) av klær samt varmt vann til vask av kropp, oppvask, golvvask osv. Alt dette måtte skje ved å fyre opp i en ovn eller vedfyrte komfyr. Noe av dette foregikk gjerne i såkalte eldhus, da folk var svært redde for at bolighus og løe skulle ta fyr og brenne ned. Det var ingen som hadde forsikring på den tid, og tap av hus og hjem var mer enn en katastrofe for de som ble rammet. Uten fast jobb og inntekt var det heller ikke mulig å få lån til nytt hus.

Torv var nok det som ble mest brukt som brensel i den perioden, i alle fall hos de som hadde rett til å spa torv. De brukte også å samle *havrekster* (rekved) langs strendene til å fyre med. Dessuten spadde de opp gamle røtter i myrene i Karmøyheiene (rester etter skog som tidligere dekket store deler av Karmøy). Disse var fulle av tyri (sevje) og gav god varme, men til gjengjeld var de svært harde, og vanskelige å kløyve opp til passelig størrelse. Derved hendte det at man brukte krutt og dynamitt for å sprengte dem sundt.

Faren min fortalte en episode som skjedde da han var ganske ung, og bodde hjemme med sin far og 2 eldre brødre. En natt våknet samtlige av lyder fra det rommet hvor de oppbevarte torv, med dør på utsiden av huset. De forstod straks at noen var i ferd med å stjele torv, og de eldre brødrene spratt ut av sengene for å fukke tyven på fersk gjerning. Men da fikk de umiddelbart beskjed av min bestefar at de skulle være musestille, og ikke med en eneste lyd avsløre at de visste om hva som foregikk. Brødrene prøvde å protestere, men faren deres forklarte dem rolig følgende: Når et menneske (og kanskje en nabo) så seg nødt til å gå til det skritt å stjele torv, var det ikke av lyst, men av pur nød for å berge sine nærmeste fra frost og sult. At de i ettertid måtte leve med den skamfølelsen og dårlig samvittighet var mer enn nok straff, om de ikke i tillegg skulle bli avslørt, og derved bli uglesett av nabolaget resten av livet.

Korndyrking på Ådland / Liknes (korn = *kåden* – kornet = *kåddne*)

Fortalt av Kristoffer Liknes

De som hadde råd, skaffet seg etter hvert litt såkorn. De vanligste kornslagene på våre kanter var havre og bygg (*reinkåden*), der det ferdige produktet også ble kalt "*grynmjø*". Havre ble bl.a. brukt til grøt og suppe, og noen sendte det bort for å få tilbake havregryn. En sekk med havre veide 70 kg. Av dette fikk man tilbake en "*pose*" med 25 kg havregryn. Dessuten brukte man havre til fôr for dyrene. "*Reinkådne*" var ikke så grovt som havre, og ble mye brukt når de skulle steke potetkaker. Mot slutten av krigen ble det også tilgang på hvete (*kveite*), som var foretrukket til baking.

Kornåkrene måtte modnes til sensommer før kornet ble skåret for innhøsting. Vanligvis brukte man sigd (en buet ljà med kort treskaft) til å "*skjære*" korn. Man grep rundt en passe mengde kornstrå, bøyd det litt til siden, og skar først halvparten, og så resten. Dette ble kalt "*et bonde*" og utgjorde ca. 20 – 25 cm i diameter. Man skar så "*ein bendel*" (en liten bunt kornstrå) som man bandt rundt midten på "*bondet*", tvinnet det på en spesiell måte slik at det ble som en knute som holdt det sammen. Så ble kornet satt opp mot hverandre "*i hauk*" (6 stk) eller "*i skru*" (12 stk). Disse er også kalt en kornstakk. 12 kornband utgjorde 1 skru, 10 skru utgjorde et kjerreløss (høyslede).

Å slå 10 skru med sigd på en dag av en mann ble regnet som meget bra!

Noen brukte langorv til å skjære korn, og satte da ofte på en bue av *brakje* (einer), med en bit sekkestrie rundt, slik at kornet la seg i riktig retning når det ble slått.

Kornet måtte stå og tørke (visne) i 2 – 3 uker (avhengig av været), før det ble kjørt hjem til løa / låven. Ofte hadde høyet inne i løa sunket sammen en del etter innhøstingen tidligere på sommeren, og kornet ble da gjerne lagt oppå høyet.

Å skille kornaksene fra *halmen* (stråene) ble kalt å *tryssja* (treske) kornet. Det foregikk på ulike måter opp gjennom tidene. Det første kjente redskapet til tresking var "*tyst*". Tyst besto av to runde trestykker, en lang stokk (1,5 – 2 m) som var skaft, og en litt tykkere ende (8 – 10 cm diameter og 25 – 30 cm lang). Disse var knyttet sammen med tau, tredd gjennom hull i endene. Kornet ble lagt ut på låvegolv, og ved å svinge "*tyste*" over hodet og slå den minste enden på kornet, ble kornaksene skilt fra halmen. Ofte jobbet to mann sammen med hver sin "*tyst*", og slo annethvert slag i fast rytme.

Senere ble det oppfunnet mekaniske innretninger som gjorde arbeidet lettere og mer effektivt. De største bøndene skaffet seg egen treskemaskin (*druptemaskin*), eller flere kjøpte en sammen. Disse så ut som en kasse (ca 1 m høy, 1 m lang og en snau meter bred), med en sveiv på utsiden. Kornet ble ført inn i maskinen, som blåste ut agner, og skilte kornet fra halmen. Kornet kom da ut på en rist.

Etter hvert ble det også laget større og flyttbare innretninger til formålet, treskemaskiner (eller *tryssjeverk* som det ble kalt lokalt). Johannes Ådland og Ingvald (ans Halt-Ola) Olsen (sistnevnte fra Ferkingstad) hadde treskeverk. Det samme hadde Thomas (*Dognaberg*) Larsen Liknes og Didrik (*Derikk*) Tomassen Liknes. Sistnevntes treskeverk var i bruk helt til slutten av 60-tallet. Det var en lang "*kasse*" hvor kornet ble putt inn i den ene enden, og en frittstående motor drev et hjul hvor en bred rem var tredd på, og gikk inn på et hjul i selve treskeverket, flere meter unna. Motoren medførte mye lyd og røk, og hver gang et kornband ble sendt gjennom maskineriet, hørtes en høy og "*skjærende*" lyd. Det var aldri tvil om hva som foregikk i nabolaget når dette var i gang, og barna

stimlet ofte sammen for å se, men ble holdt på behørig avstand fra de bevegelige delene av de voksne som betjente "verket".

Kornet måtte deretter males for å brukes til matlaging. I tidligere tider hadde de lokale kvernhus, men etter hvert forsvant disse, og folk kjørte enten til mølle i Vik (øst for Skudeneshavn) eller til Karmlund på Avaldsnes (Møllesvingen) for å male kornet. Man lesset da kornet på "moldkjerrer" og kjørte den lange veien. Det tok som regel hele dagen å få malt kornet og komme seg tilbake. Stor stas for barna å få være med, og det vanket kanskje t.o.m. et "vinabrød" hvis de kjørte innom Thorsen bakeri i Skudeneshavn.

Halmen hadde også sin verdi og sine bruksområder. En del ble brukt til fóring av husdyrene, og da blandet man 2 deler halm med 1 del høy (vomfyll for buskapen i vinterhalvåret). Kyrne ble magre i løpet av vinteren, før de slapp ut på beite om våren, og kunne forsyne seg av friskt gress. Noen blandet også 50/50 med høy.

Ellers brukte man halm fra havre i sengene som madrass, spesielt til barna. Ofte var sengen en slagbenk med høye karmen. Etter tresking var det stor stas å få ny halm i sengene. Man lå da mye høyere og varmere, men etter som tiden gikk seig halmen mer og mer sammen, og isolerte da mindre, og var hardere å ligge på. Halm av "rein-kåden" var lite likt som madrass, da den har spisse og nålaktige spisser / bust, som ofte stakk gjennom teppene (eller sekkestrien som ble lagt oppå halmen).

Kvernhus.

Kornet måtte så males (til mel). I tidligere tider brukte folk lokale kvernhus. Disse var plassert ved åer / bekker som hadde en viss vannføring når regnværet vanligvis satte inn på høsten. I Ådland skolekrets var det et par åer som var egnet til å drive kvernkallen i små kvernhus, som var murt av gråstein, med tre på taket. Inne i kvernhuset ble det lagt to runde kvernsteiner mot hverandre, hvor den ene roterte og skrapte mot flaten på den andre.

For å få ekstra trykk på vannet som skulle drive skovlen og kvernsteinen rundt, brukte man gjerne å demme opp vannet på egnede steder ovenfor kvernhusene, for eksempel der bekken gikk gjennom et trangt skar, som relativt lett kunne tettes igjen med stein og jordmasse, for senere å kunne åpne for mer vann ved behov.

Skovler ble montert på en påle som gikk gjennom den ene kvernsteinen. Vannet ble så ledet i et nytt leie innom (under) kvernhuset, og drev derved skovlene rundt. Korn ble så tømt ned mellom kvernsteinene, og ble malt til mel. Deretter ble vannet ledet tilbake til bekken/åen, som fortsatte nedover – til neste kvernhus, som så kunne benytte samme vanntrykket. Vann fra Herbergstjødnet var en av kildene. Nordvest for dette lå Herbergsstemmen (demningen), og her finnes rester etter 5 kvernhus langs denne åne, som bl.a. renner nordover øst for Stølskar på Farland og videre øst for Presthammerhaugane på Ådland, og deretter videre nordover forbi Medhaug og Håstø, før den ender opp i Tjøsvollsvatnet. Det har også stått et kvernhus på Medhaug.

På Liknes hadde de Asbjørnstemmen (øst for Ådnafjellet) der Liknesåne ble demmet opp. Jakobstemmen var nedenfor Ådnafjedle. Et kvernhus lå der hvor det i ettertid heter Kvednahoi, rett sørøst for huset til Ole Johan Liknes.

Senere ble det laget større og mer effektive møller, bl.a. i Møllesvingen sør for Flyplasskrysset, og i Vik nordøst for Skudeneshavn (sør for søre enden av Hilleslandsvatnet). Folk kjørte da med hest og kjerre full av korn, og det tok gjerne hele dagen å få det malt.

Se for øvrig omtale om kvernhusene på 1800-tallet i fortellingen "Fra mine oldefordres tid".

Fiske med sandmark som agn

Halvor Mandius Eriksen Ådland oppfant en serie tiltak som revolusjonerte "makkafiskje".

Halvor Mandius Eriksen (født 1878) på Ådland i Åkra oppfant i 1895 en serie tiltak som revolusjonerte fisket etter sandmark (som ble brukt som agn på liner etc.).

Fra gammelt av hadde man vasset ut i sjøen, og spadd i sanden for å finne marken. Deretter måtte en bruke hender og armer under vann under sjøen for å få tak i dem. Og selv om det var et fremsteg at noen fikk laget seg "treskostøvler" (som rakk til skrevs), ble en til stadighet våt både nedentil og oventil. Treskostøvler fikk en laget i Stavanger.

Men Mandius fant frem til noe som kan sammenlignes med en båt-tilje, som ble kalt "makka-tilje", og ble brukt til å "tilje" mark med, og den var effektiv.

Den titt ruskete sjøoverflaten gjorde at en ikke kunne se skikkelig ned på sandbotnen. Mandius taklet dette ved å samle fett fra fiskelver, hadde dette i en stripose som han lot flyte på sjøen, tjoret fast til et snøre og en stein. Han fikk da "klar" sikt på bunnen.

Han laget også en småmasket håv (makkahåv), så en slapp å bruke armene under vann for å få tak i marken. Han lagde seg også en "makkakiste", hvor han kunne oppbevare marken levende i ukesvis.

På den tiden ble sandmarken brukt til agn på liner for å fiske flyndrefisk, og den egnet seg veldig godt til annen fisk også. En "bakke" (eller line) kunne være opptil 100 angler, blir det fortalt.

En makkatiljes størrelse kunne være på 70 x 64 cm

En makkahåvs størrelse kunne være på 170 cm lengde – håven 16 cm diameter.

Ei makkakiste kunne være på 67 x 35 x 18 cm, med perforerte blikkplater i sidene for at sjøvannet sirkulerte godt, uten at marken kom seg ut av kisten.

Resymme av papirer fra Karmsund Folkemuseum.

Skolegang før i tiden.

På den tiden faren min gikk på skolen på Ådland, var det vanlig med skole annenhver dag. Skoleklærne skulle være rene og hele, så de fleste måtte bytte til hverdagsklær etter skoletid. To brødre gikk hver sin dag på skolen, og kunne derved ha en genser på deling.

Spør du en bestefar eller oldefar hvem de hadde som lærer på Ådland skole, er sjansen stor for at svaret er LENDE. Ola Lende var fra Jæren, men var lærer på Ådland skole, fra ca. 1920 til rundt 1955. Når folk omtaler Lende, er det oftest som omgjengelig og grei, men at han ikke var så flink til å lære fra seg. Etter hvert hadde elevene mindre respekt for Lende enn det som var vanlig på den tiden. Faren min fortalte om en gang de skulle lese høyt fra leseboka for Lende. En av guttene leste et lite stykke, så bare stoppet han opp. "*Du må lesa videre*" sa Lende. Eleven svarte med klar stemme; "*Hald kjeften din, les resten sjøl*"!!! Og sånn ble det..., uten protest fra læreren.

En generasjon senere gikk tilfeldigvis min eldre søster i samme klasse som sønnen til han som ikke ville lese mer. Denne gutten var begynt å røyke i ung alder, men penger til tobakk var vanskelig å skaffe for en gutt i folkeskolen. Når han var gått tom, la han opp til å terge Lende, helt til han mistet besinnelsen, og gav gutten en ørefik. Gutten viste nemlig av erfaring at etterpå angret Lende på det han hadde gjort, og kompenserte med å gi gutten en femkroneseddel. Så kunne han kjøpe seg røyk.

Hvis folk i godt voksen alder traff på slektninger og kjente etter mange år, og fikk spørsmål om hva de "var blitt til" her i livet, underforstått yrkeskarriere, kom svaret ofte med et sukk; "*Nei, du vett, me gjekk jo for Lende, så du kan'kje venta så møkje...*". Dette var tydeligvis en akseptert forklaring på manglende suksess, både for den som spurte og den som ble spurt.

Tunge arbeidsoppgaver.

Kristoffer Liknes har fortalt om diverse strøjobber som var å få, spesielt for de som ikke hadde verken småbruk eller båt. En av disse oppgavene var å spa veiter, som måtte til for å drenere myrer og avlede vannet fra åkrer og beiteland. *Holveiter* var mer brukt enn åpne kanaler. Man grov seg da ned i bakken til nødvendig dybde. Traff man på berg eller store steiner, var det bare å grave seg rundt disse, for det fantes verken gravemaskiner eller boremaskiner. Verktøyet var spade, spett, *pikke* (hakke), slegge og *handamakt*. Kristoffer har fortalt om en av disse sliterne som påtok seg slike oppgaver i mellomkrigstiden. Lønnen var 1 kr pr. lengde-meter grøft/veite. Øverst var der mold, men halvmeteren ned støtte man gjerne på grus. Då måtte han hakke det løst, før det kunne spaes ut. Gjennomsnittlig klarte han ca. 2 meter til dagen, og da var det meget lange dager.

På den tiden var det ikke ferdiglagde rør å få tak i for folk flest. Senere kom det rør av sement, og enda senere av plast, men tidligere måtte man bruke det man fant i naturen. På våre kanter var det to måter å lage *holveiter* på. Noen brukte flate steinheller. De gravde en smail grøft, satte steinheller på kant på hver side, og la en steinhelle på toppen av disse. Så la de jord på plass igjen. Andre brukte *hunbord* (også kalt *huden*) til *holveiter*. Hunbord var det ytterste laget når tømmerstokker ble saget opp til plank og bord. De var for uregelmessige til husbygging og annet, og hadde ofte barken på når de ble lagt ned i veitene. Prinsippet var det samme, bord på sidene, og bord oppå. Men med tiden ble holveitene tette av mold som sivet inn, eller at de kollapset etter en tid, så de måtte vedlikeholdes jevnlig. Da folk begynte med traktorer, ble trykket større enn av hesten, og mange gamle jorder ble derved oversvømt p.g.a. tette *holveiter*.

Når det var behov for å fjerne store steiner, måtte man bore hull for å kunne sprengre steinen med krutt eller dynamitt. Man brukte da en *minebår* (jernbor) og *feisel* (liten slegge). Man satte boren på steinen og slo med slegga, og fjernet på den måten litt stein for hvert slag. Når det begynte å bli et lite hull, måtte man passe på å vri boren hele tiden, ellers kunne den sette seg fast. Man fylte fortløpende vann i hullet, vrei og slo, time etter time, dag etter dag, til hullet var dypt nok til å sprengre steinen. Hullet måtte være minst så dypt som tredjedelen av steinens størrelse (diameter) for at dynamitten skulle sprengre hele steinen. Når større steinblokker skulle flyttes, måtte man rigge opp en *steinbukk*. Dette var en "innretning" som bestod av 3 trestokker (hver ca. 3 - 4 m lange) som stod som en pyramide, festet til hverandre i toppen, og stivet av med planker på tvers for å holde den sammen. Så var det montert taljer i toppen, og en rund stokk på tvers, med sveiveanordning som gjorde at de klarte å løfte store steiner opp fra bakken. Da kunne de plassere en kraftig treslede under, senke steinen ned på sleden, og ved hjelp av hester slepe steinen bort, eller til det stedet hvor steinblokken skulle brukes.

Med livet som innsats!

Som nevnt ovenfor var det smått med penger blant folk flest. De som "var henvist" til å drive med småfiske (fordi de ikke hadde store nok gårdsbruk til å fø familiene sine) måtte i stor grad stole på den fangsten havet kunne gi dem til enhver tid på året. De hadde kanskje en gammel *færing* (robåt), gjerne utstyrt med spri-segl, og fiskeutstyret begrenset seg til et par *hampasnører* (pilkesnører), *bakker* (liner), hummerteiner osv. Enkelte hadde også skaffet seg garn. Dette utstyret måtte de ofte bruke selv om været var ufyselig, og til tider ikke tilrådelig å dra ut på havet med de små farkostene.

Faren min fortalte fra den tiden han vokste opp på Liknes. Faren hans (Jørgen) var småfisker med et småbruk. Huset vårt var godt synlig for de som var ute på sjøen, og av den grunn var det blitt enighet i bygda at på nattetid skulle Jørgen henge en parafinlampe i en takbjelke i *søra ståvå*. Lyset fra denne ble da brukt av alle som fisket, for å kunne orientere seg om retninger på det svarte havet.

Høsten ble brukt til å forberede hummerfiske, som startet 1. desember. Folk gikk til *markje* og skar *teinebånd av brakje* (einer), som de lagde ringer av til hummerteinene. Så spikret de på *teinespiler*, ofte laget av *havrekster* (rekved) som de hadde funnet i strandkanten. Deretter fant de en passe flat stein som ble surret fast i bunnen for å få teina til å synke til bunnen. Så var det å *binde inn* teina, d.v.s å lage *måskar* til dette dannet et nett der det ikke var spiler. Så lagde de 2 *kalvar* (innganger for hummeren), og et trelukk på toppen, som kunne åpnes for å henge opp agn i teina, og hvor man tok ut dagens fangst. Så måtte man ha *reising* (tau fra teina og opp til overflaten), som var festet til en kule (for de som hadde det) eller et *teinedobbel* (en planke-ende som var formet med en spiss i ene enden, hvor det var boret et hull for å knyte tauet). Eierens initialer var skåret ut på siden, og noen hadde egne fargekoder for lettere å finne igjen sine teiner.

Spiker ble ofte gjenbrukt for å spare penger. Dersom det var spiker i treverk som ble funnet ved sjøen, ble disse tatt ut og slått så noenlunde rette igjen. Dersom veden ble brukt som brensel, så folk nøye gjennom asken, i tilfelle det skulle være spiker som kunne brukes...

Største utfordringen var å skaffe *teinetau* til alle de nye teinene. På den tiden var det ikke funnet opp kunstfiber, så tau var laget av bomull, hamp, sisal og andre organiske materialer. Disse "råtnet" med tiden, og måtte derved erstattes med nytt, for ikke å risikere å miste teinene, hvis tauet røyk av.

For mange var eneste alternativ å spørre på butikken om å få kjøpe tau på *borg* (kreditt), med løfte om å betale straks de hadde fått hummer nok som kunne selges. Tauet brukt til teiner kaltes *grastau*.

Bestefaren min hadde også måttet ty til denne løsningen da han og faren min (som da var rundt 14 år) skulle starte på hummerfisket. De hadde gjort klar en mengde teiner, og så fram til en god sesong. Imidlertid ble det et forferdelig uvær den dagen hummerfisket ble lovlig, så de fleste fiskerne valgte å vente på bedre vær. Men sjansen for å få mest mulig hummer minket jo for hver dag som gikk med mange fiskere på feltet, så bestefaren min ville ta sjansen, og sammen med faren min satte de alle teinene rundt Nyvingen og Brassane. Men uværet bare økte i styrke, så det var umulig å dra dem neste dag. Da været endelig ble lettere, rodde de straks ut for å dra, men til deres enorme fortvilelse var absolutt alle teinene tatt av uværet.

Den julehelgen var den verste i min fars minne!!! Ingen penger! Ingen teiner til å tjene penger med! Gjeld for teinetauet, og derfor ingen sjanse for å få *borge* nytt teinetau denne sesongen. En så fattigslig og stusselig jul satte dype spor...

Men neste høst var de på ny klar med nye teiner da fristen nærmet seg. Men høststormene satte inn på samme tid som sist, og selv om "katastrofen" fra året før sto friskt i minnet, var behovet kanskje enda større for å være først ute med teinene, og derved ha mulighet for å rette opp noe av tapet fra året før. Derved var de nok en gang de eneste som tok sjansen på å sette ut teinene 1. desember.

Neste dag var været enda verre, men bestefar ville ikke sitte hjemme og risikere tap av teiner nok en gang. Samme hvor mye faren min tryglet og bad om å vente på bedre vær, ble han beordret til å være med ut på det frådende havet. Naboer og kjente prøvde også forgjeves å overtale bestefaren min om å bruke vettet, da de anså det som den visse død å begi seg ut mot Nyvingen i den lille båten. Men av sted bar det. Faren min var fisker i hele sitt yrkesaktive liv, men hadde aldri noensinne vært så redd, og så sikker på at han aldri ville overleve som denne natten. Bølgene var så store at båten stadig tok inn vann, så de måtte øse inimellom for ikke å synke. Etter hvert som båten fyltes med teiner, ble situasjonen enda farligere. Faren min fortalte at han gråt sine modige tårer, men fikk klar beskjed om at alle teinene skulle berges, koste hva det koste ville. Når store bølger kom drønnende mot båten, sto bestefaren min framme i skoten med en åre, mens faren min rodde, og holdt båten opp mot været. Og hver gang rett før bølgene nådde baugen på båten, slo han med åren i bølgetoppen. På den måten tok han brodden av bølgekraften påstod han.

Etter et ufattelig slit over flere timer i snøfokk og mørke, hadde de omsider fått alle teinene om bord, og begynte på hjemturen. Kreftene var for lengst brukt opp, men overlevelsestrangen må ha gitt dem tilstrekkelig energi til å finne fram mellom fluer og holmer, og etter det som virket som en evighet, rundet de endelig Nesjå, og kunne ro inn i båtstøe, langt ut på morgenkvisten. Da åpenbarte det seg et syn som faren min aldri kunne glemme! På lesiden av det gamle naustet (som ikke står der lenger) sto så godt som alle mannfolkene i bygda i uværet. De hadde stått der hele natten, våte og kalde, og var nå sikre på at de aldri mer ville få se min far og bestefar igjen i live. Da de med vantro likevel så en fullastet båt komme sigende inn, hørtes det bare et brøl, og så stormet hele gjengen ned, vasset uti til livet i det kalde vannet, og mens både faren og bestefaren min fortsatt satt i båten, løftet de både båt og teiner, og dro den godt opp på land og i sikkerhet. Deretter gikk samtlige i gang med å åpne teinene, og gledesutbruddene avløste hverandre i grålysningen, etter hvert som de plukket ut hummere fra teinene. "*Her er det en – her er det to – og her er det jammen meg tre*" – osv. til alle teinene var tømt for fangsten. Uforglemmelige øyeblikk, og en og annen tåre, selv blant hardbarkedede mannfolk! To av deres naboer var (mot alle odds) fortsatt i live!!!

Og denne julen ble det både mat og glede på Liknes!!!

Attåtnering.

Mangelen på lønnet arbeid, samt begrensede inntekter på fiske og jordbruk, medførte at folk måtte prøve andre metoder for å skaffe mat til familiene. Et alternativ var jakt. Storsvilt var det lite av på Karmøy på den tiden, men småviltjakt var nokså utbredt. Harejakt var spennende og kjøttet godt.

Det var skuddpremie på en del dyr og for enkelte fugler, bl.a. for oter og mink, samt kråke og skjær. Man kunne også få noen kroner for ugler og ørn, og dessuten for rev.

Men det som var mest vanlig var nok å skyte fugler til matauk. Orrfugl var betraktet som delikatesse. Imidlertid var det helst sjøfugl som ble skutt på våre kanter. Mange hadde også haglegevær med seg i fiskebåten, i tilfelle det dukket opp fugler rundt båtene når de fikk fisk.

Skarv, ender, alker osv. var mye brukt på middagsbordet. Og ærfugl ble nok også skutt og spist, selv om disse til tider var fredet. Begrepet *sekk-and* betydde at når de skjøt ærfugl, ble disse raskt puttet i en medbragt striesekk...

Den fuglen det var mest av, var likevel måker. Gråmåker, svartbak, fiskemåker osv. Måker var nok mindre verdsatt enn de andre nevnte fugleartene, men når ikke annet var å oppdrive, ble også disse tilberedt og brukt til middagsmat i mange hjem.

Langs strendene på Liknes finnes det fortsatt et par såkalte *måkahus*, bl.a. i Neset og i Husanes, som ble benyttet til jakt på måker. Når det var uvær, hadde måkene noen bestemte steder de fløy over, og på slike steder sto derved mannfolk med børser på lur. *Måkahuset* var gjerne noen smale kløfter i berget hvor det var mulig å stå i skjul. På toppen ble det ofte lagt noe gråstein for ytterligere ly. Ofte brukte de en avkappet måkevinge som de viftet med, slik at det kunne se ut som at en måke hadde funnet noe å spise. Derved tiltrakk dette andre måker. Så skjøt jegerne etter tur, og da var det om å gjøre å treffe med flest mulig av skuddene.

Ammunisjonen lagde de fleste selv. Patronhylsene var av messing, og bruktes om og om igjen. Man kjøpte krutt, blyhagl og tennstifter i løs vekt, til å lade patronene med. Først tømte man krutt i patronen, så en "forlading" (av papp, filt eller kork), deretter blyhagl, og på toppen plasserte de en rund pappskive. Ladeutstyret ble oppbevart i en liten trekiste, inndelt i små rom, med hengslet lokk og lås. Her lå også målebeger for krutt og hagl. Barna fikk aldri lov til å åpne kisten, da de voksne fryktet at krutt skulle komme på avveier, og forårsake ulykker.

Noen jegere dristet seg til å fylle på mer krutt enn anbefalt, for at haglladningen skulle ha lengst mulig rekkevidde, men dette kunne være risikabelt, spesielt med eldre og slitte børser, som da kunne sprenges i stykker.

For å få kjøpt krutt, hagl og det som skulle til for å lade patronene, måtte man til Kopervik. Folk flest hadde ikke motoriserte kjøretøy, så da brukte man enten hest og kjerre, eller tok bussen. Men det var heller ikke uvanlig at man spaserte til Kopervik og tilbake.

Faren min fortalte at min bestefar ofte gikk til Kopervik i slike ærend, selv da han var eldre. En gang han hadde gått til Kopervik for å kjøpe krutt og hagl, møtte han en slektning fra Sør-Stokke (på østre Karmøy). Slektingen inviterte min bestefar hjem på kaffe, og derved spaserte de til Sør-Stokke, og koste seg med prat, kaffe og mat. Da det var på tide å tenke på hjemtur, fulgte slektingen med til Kopervik (fortsatt til fots). Der skilte de lag, og så spaserte de hver sin veg tilbake til sitt hjemsted. Glade og fornøyde!

Ferkingstadøyane / Olter / Øyane.

"Olter" er det gamle navnet på Ferkingstadøyane (av gammelnorsk Olpt, f. Svana).

Men lokalt på "vestsia" av Karmøy sier folk flest bare "Øyane".

Eierforhold: Ferkingstadøyane tilhører sameiene Liknes nedre, gnr. 20, bnr. 1-11, 13, 15-27, 31, 36, 40-42, 59 og Ferkingstad, gnr. 22, diverse bnr.

En gammel historie: I tidligere tider eide kirkene store eiendommer, deriblant øyene "Olter". I følge sagnet hadde en aktet prost i Torvestad prestegjeld visstnok gjort en tjenestejente gravid, og for å unngå at dette skulle bli kjent, fikk han en ung dreng fra Liknes til å påta seg farskapet, og gifte seg med tjenestejenta. Som vederlag fikk han den største av Ferkingstadøyene av prosten, og det skal være grunnen til at den i dag heter "Liknesøya".

Bruksområder: Helt fra eldgamle tider har "Øyane" vært viktig for lokale fiskere, både for fangst av fisk og hummer. Grunneiere har også hatt sauer og geiter på beite der, og en periode var det satt ut kaniner. Enkelte fiskere bygde seg små hytter (krypinn) som de benyttet til overnatting, bl.a. i sesongene for hummerfiske i tidligere tider. Enkelte av disse var fortsatt intakt på 1960-tallet.

På øya "Båsen" var det tidligere 2 hytter, tilhørende Tomas Himmelsberg og en av hans brødre. Disse forfalt med tiden, men Tomas bygde ny hytte hjemme, som ble fraktet ut og montert, og den står fortsatt. Av andre småhytter kan nevnes 3 stk på "Lambholmen", eid av henholdsvis Simon Nes, Kai-Ola og Erik Gamlestødel. Muligens var det også andre eiere involvert. Disse er blitt borte med årene. Det skal også ha vært en hytte på "Rauden", men den ble feid på sjøen i en kraftig sør-vest-storm i mellomkrigstiden.

Før Simon Nes og broren bygde hytte på "Lambholmen", overnattet de i provisoriske forhold på "Øyane", sannsynligvis med båtseil som tak. Nord på "Liknesøya" er det et sted som kalles "Simon Nes klåven", også kalt "Simåklåven", og det var kanskje der de overnattet. Senere brukte de en kvelvet båt som "husly", og da sa de at nå var det som å bo på hotell til sammenligning.

På "Båsen" var det tidligere også en varde med signalmast, hvor eventuelt skipsbrudne kunne heise opp en kule, slik at folk på Vest-Karmøy kunne se at noen var i nød og trengte hjelp. På "Båsen" skal det også være en bergnabbe hvor folk før i tiden har hugget inn sine initialer. Hvis man skraper bort mosen, kommer dette til syne.

Fugleliv: Sjøfugler (måker, lunde og toppskarv) har hekket på Ferkingstadøyane i uminnelige tider. I dag finnes også ærfugl, grågås, teist, tjeld m.fl.

I en "Efterretning" om tilstanden i Skudenes prestegjeld anno 1816 står det bl.a.:
"På nogle Øer ¾ Miil i Havet Vest ud for Ferchingstad ere mange Søefugle af Maager og Lund, hvis Kjød og Fjær Eierne benytte sig af, ikke til Afsetning, men til eget Brug".

Skipsforlis ved Ferkingstadøyene.

1872 Briggen "Emil" fra Stettin. Mannskap: 7 Omkomne: 1

1919 Skøyta "Marie" av Skudeneshavn. Mannskap: 8 Omkomne: 8

3 mann omkom straks, de øvrige 5 ble sett stående på et lite skjær, men de ble skylt vekk eller frøs i hjel før de kunne bli berget.

1951 Skøyta "Bygdens Pryd" fra Ånasira. Mannskap: 6 Omkomne: 1

Det er laget kart med stedsnavn over Ferkingstadøyene, med totalt ca. 90 stedsnavn.

Andre "virksomheter" i skolekretsen.

De fleste bygdene hadde sine spesialister på diverse områder. Derved kunne man bytte varer og tjenester selv om man ikke hadde kontanter. Noen eksempler på dette er bl.a. Emil Bøden (bestefar til Tor Arnstein Liknes) som lagde utstyr til moldkjerrer, skjeker, *traler* (eker) til kjerrehjul, *solar* (sirkelen av tre innenfor jernbeslaget), samt reparerte ødelagte kjerrehjul.

Johànes Sjursen bodde der Jon Stava senere overtok. Han lagde framifrå långorv, som passet perfekt til bruk (vridning og buer), samt høyriver, skaft til spader, greip, høygafler etc. Han brukte spesielle treslag som tålte vekt uten å briste, og de måtte være kvistfrie.

Kristen *Lobben* Kristensen Vanvik bodde der Henry Fagerland bor nå. Kristen hadde vært lenge i Amerika, som finsnekker på et skipsverft. Da han kom hjem begynte han med verksted i kjelleren, lagde vinduer og dører. Hentet materialer i fjordene, sorterte og lagret det i flere år for tørking før bruk. Han solgte også glass til vindusruter, skåret etter mål, samt kitt til å ha rundt vinduene. Kittet ble solgt i løs vekt, og innpakket i oljet papir. Det måtte tilsettes olje når det begynte å tørke, for å beholde "mykheten". Kristen presiserte alltid at glasset var "halvannen tykkelse", altså bedre enn vanlige glassruter. Han solgte også linolje og sinkhvitt som ble brukt til å lage hvit husmaling. I krigen ble det også brukt sildolje i stedet for linolje, men den malingen ble fort "regnet" bort. Kristen omsatte dessuten sild, makrell, pir osv. som han fikk levert med bussen, og solgte lokalt. Norvald Liknes gikk i lære hos Kristen, og ble senere en av eierne i kjøkkenverkstedet Liknes & Skår i Kopervik.

Kristen's kone Anna (fra Presthammar) drev landhandel på Lobben, senere også eggentral, der lokale folk kunne selge/levere egg for videre distribusjon. Kornelia Medhaug drev krambu der Erling Nygård bodde.

Tanten til Kristoffer Liknes (Lena) hadde jobbet med blomster i Oslo. Hun og en venninne (Ingeborg) bodde senere på Liknes, og ble kalt "Kransajentene", da de lagde kranser og buketter til begravelser og andre anledninger.

"Fyllekule" i naustet i mellomkrigstiden.

Lokale folk fant en gang på 30-tallet en stor dunk med sprit (rom) på rek, og det resulterte i et "sjøslag" det gikk gjetord om i generasjoner på Liknes. De "forskanset seg" i det gamle naustet (hvor det bare står rester etter gråsteinsmuren igjen). Det var "forbudstid", og praktisk talt umulig å få tak i sprit, så dette var jo en sensasjon for de som satte pris på sterkere "saker", og ønsket en "flykt fra den grå hverdagen". Koner og barn lurte på hvor de ble av, men fant fort ut hva som foregikk. Imidlertid hjalp verken bønnen eller trusler på karene innenfor døren, som de nektet å åpne. Kalaset varte i flere døgn, og ektefeller klagde og klynket uten resultat. Tollvesenet fikk snusen i spritfunnet, og tolleren "Bobben" Nielsen fra Åkra kom for å konfiskere varene, men ble skremt bort av eder og forbannelser. Hannes Liknes (en av deltakerne) gjødde som en hund for å erte han, men "Bobben" måtte returnere med uforrettet sak.

Kamp for tilværelsen.

Som nevnt tidligere kunne hus og gård stort sett bare overdras til en av ungeflokken. De andre måtte klare seg som best de kunne. Og i en tid med børskrakk, depresjoner og arbeidsløshet, resulterte det i mange tunge og triste skjebner, også i Ådland skolekrets.

Og en del mennesker har vel i alle tider hevet eget omdømme ved å rakke ned på andre, eller undertrykke de som er svake eller lavest på rangstigen. Som det står i det gamle ordtaket;
"Folk **gir** heller til en rik – enn **låner** til en fattig..."

Det var nok enklere å være enig med de mer velstående og majoriteten i bygda, enn å ta parti for de som egentlig hadde behov for hjelp og en utstrakt hand. Kanskje de heller "ikke hadde noe valg". Skulle de ha en mulighet for å få oppdrag for de få som hadde penger eller eiendom, måtte de jo "holde seg inne" med dem. De verste utslagene av dette ser man i rettsakene mot Ingerid Liknes og Lisbet Stava (jfr. tidligere nevnte trollkjerringer). Men om andre i senere generasjoner ikke ble dømt til brenning på bål og halshugging, var resultatet for enkelte en evig kamp for å overleve. I verste fall; ingen steder å bo, ingen inntekter eller penger, uten mat, samt mangel på klær og varme, både til seg selv og barna... Kanskje ikke så rart da at nøden kunne presse enkelte til handlinger som de ikke ville gjort under andre normale forutsetninger. Og etter årtier under slike tilstander, ble vel noen så forherdet og motløse at de ble likegyldige med hva folk sa om dem, og oppførte seg deretter.

Faren min fortalte om flere slike "tunge" skjebner. Bl.a. om en kone som hadde en funksjonshemmet sønn. De hadde ikke gårdsbruk, og derved ikke rettigheter til torv til brensel. Hun fikk imidlertid lov å jobbe i torvmyra for en gårdbruker i bygda, mot å få litt torv som betaling. Torvmyrene for Liknes var nesten helt inne ved Stiklevatn, altså lang veg. Sønnen var da 13 – 14 år, og mora måtte bære han på ryggen. Bonden kjørte på siden med tom kjerre, men verken mor eller sønn fikk lov å sitte på.

Mannen hennes livnærte seg ved fiske fra en liten robåt. Han var ikke spesielt sterk, og båten var i årenes løp blitt temmelig tung etter stadige lappinger (med blyplater) for å holde den flytende. Han var lett gjenkjennelig når han rodde, for mens unge / friske karer rodde med lange kraftige åretak, satt denne karen og *kjakk*sa med årene (korte, kjappe åretak). Han hadde ikke mer klær enn de han gikk rundt i til daglig, og verken regntøy eller varme og tette støvler. Likevel var han stadig ute med pilkesnøret sitt, i all slags vær. Og var det noenlunde fint vær, rodde han gjerne til Ferkingstadøyene og fisket, da der var større fisk å få. Det hendte t.o.m at han rodde derfra til Haugesund og leverte fangsten, da han fikk 2 – 3 øre mer for kiloen der enn på Åkra. På vinteren hadde han heller ikke votter. Av naboer fikk han imidlertid restene av brukte *spøtasokkar* som han brukte som votter. De var utslitte i foten, men den delen som gikk oppover leggen var stort sett hele. Disse tredde han på hendene i frosten, og når han fikk napp, lo de andre når de så han slo seg på låret for å få av seg "sokken" for å kunne dra opp fisken.

Jeg spurte Kristoffer Liknes (i senere tid) hvor denne karen overnattet vinterstid. Han fortalte at han hadde en søster som var gift og bodde på Liknes, og at han noen ganger fikk overnatte der. Ellers fikk han overnatte hos min bestefar, fortalte Kristoffer. Jeg tenkte automatisk at han derved sov i løa, som tidligere hadde vært hus og løe i ett, og hvor mine forfedre hadde bodd en gang i tiden. Neste gang jeg besøkte Kristoffer, spurte jeg hvor i løa denne karen sov. Men da kunne Kristoffer fortelle at det ikke var plass i løa, for der hadde bestefaren min gitt en kone med 4 – 5 barn lov til å bo. Mannen hennes var i Amerika, men der var det depresjonstider og ikke noe arbeid å få, og derved fikk heller ikke kona og barna penger derfra. "Nei, den karer som var "hjemløs" fikk sove på gulvet inne i *ståvå* til bestefaren din, i ovnskroken, hvor det fortsatt var varmt og godt".

Lenge etter hans død, spurte faren min om Erling Nygård ville lage et dikt om denne sliteren, og resultatet ble diktet "Den lille mannen", som er gjengitt i et annet "skriv" i disse memoarene.

"Den som ler sist – ler best!" Da jeg var barn, og hadde vært med faren min og fisket, traff vi ofte den kona som er omtalt ovenfor. Hun var da blitt gammel, men var alltid smilende og blid når vi traff

henne. Og som regel spurte hun om vi hadde litt fisk til overs, så hun kunne få seg middagsmat. Faren min hadde stor sympati for henne, men ressursene var ikke akkurat overflod hos oss heller, og fangstene var ofte mindre enn ønsket. Løsningen ble derved at såkalt *ufisk* (fisk som folk flest kastet på sjøen igjen) ble tatt med hjem, og når kona så dukket opp, kastet vi disse *ufiskene* i gresset til henne. Hun lo alltid hjertelig og takket for fisken, og vi flirte og lo (når hun ikke så det) fordi vi hadde "lurt" henne. Hun hadde fått det hun bad om, uten at det gikk ut over vår fortjeneste, ha, ha, ha. Først i senere år har det gått opp for meg hvem som hadde grunn til å le, og som sikkert lo av hvor dumme vi var. Det hun fikk var nemlig ulke og steinbit, som i våre dager er dyre delikatesser. Og det fryder meg at det var hun som trakk det lengste strået av oss!!!

Lag og foreninger.

Ådland Bygdeungdomslag ble stiftet etter siste verdenskrig. Initiativtakere var bl.a. Erling Nygård, Johannes Nygård, Oskar Ingvaldsen, Martin Gjersvik. De overtok utstyr som var kjøpt inn til feiring etter frigjøringa. Forsamlingslokalet lå ved ved Mosbronsbekken, og ble kalt "Sjølyst". Der ble det arrangert dans, revy og annen underholdning. De arrangerte også turer til Suldal, Sandeid osv. De leide en lastebil med et avtagbart "trehus" på lasteplanet. Inni var det trebenker langs sidene.

Ellers var det bl.a. Redningslag, Avholdslag m.m. på Ådland.

Transportmidler og andre kjøretøy.

Såkalte moldkjerrer var det vanligste transportmiddelet for folk flest, men noen hadde nok karjol til finere anledninger. Kjerrene var brukt til det meste på gårdsbruket og hadde en *seteffjøl* på tvers, som kunne tas av ved behov. Bakerste karm kunne tas av, og åpnes i begge sider etter behov. Hjulene var av tre, med jernbeslag, så de hørtes lang veg når jernet slo mot stein og grus. Fjæring fantes ikke.

Høysleder var lange og hadde høye karmen. Bertholdus (Tolles) Fagerland var den første som fikk gummihjul på moldkjerra. De var bredere, og sank ikke så dypt i åker og torvveiene. Dessuten var de mye behageligere, med mindre lyd og vingling.

Bønder som skulle levere melk til meieriet på Åkra før siste verdenskrig slo seg sammen om en såkalt meierikjerre med 4 hjul, trukket av hest. Denne ble oppbevart i et kjerrehus vest for bedehuset på Ådland. Åpning mot nord, hvor det kom veg fra Liknes (langs steingarden til Endre *Lobben* Medhaug). Bønder med hest som leverte melk til meieriet kjørte meierikjerra med hver sin hest, en uke hver.

Nyttårsaften gjorde ungdommer gjerne fantestrekker, bl.a. "lånte" de mjelkekjerra til en runde rundt om i bygda...

Senere ble melkespann hentet av meieriets lastebil (sjåfør Jakob Fagerland), og bøndene satte da fra seg melkespannene på melkekrakker langs veien, bl.a. på Medhaug, ved Thomas Fagerland, sør for Ådland bedehus, ved Dognabergshoien osv. (Mathias Liknes fikk i krigen innvilget kjøp av sykkel for å transportere melkespann til meieriet, da han fikk mer enn 1 ku).

Likvogner ble helt fram til 60-tallet trukket av hest. De var svartmalte med tak, og glass på sidene, så man kunne se likkisten. Rakel Mannes (rett vest for Ungdomsskolen) lagde kranser og hadde kjerrehus hvor likvogner stod. Sjåfører måtte holde hest, og flere fra vår skolekrets hadde denne oppgaven, bl.a. Helmer Medhaug, Kristian (nass Maja) Medhaug og Georg Olsen (fra Liknes).

Etter hvert som det ble mer vanlig med motordrevne kjøretøy på Karmøy, var det underholdning for folk flest å holde øye med *postveien*, og hva som skjedde der. Når folk bygde hus, hadde de stort sett alltid vinduene vendt mot postveien. Utsikt mot sjøen var lite interessant, i motsetning til nå.

Her er noen av de første som fikk motordrevne kjøretøy i Ådland skolekrets:

Lars (ans Ole) Liknes (far til Leiv Einar Liknes) hadde en firkantet bil med "skygge" foran frontruten, og bagasjebrett bak m/ koffert.

Johannes Ådland hadde en 98 kubikk motorsykkkel, som han bl.a. brukte til å kjøre melkespann til meieriet, på en tilhenger. Han hadde aldri sertifikat, men ble heller aldri stoppet.

Asbjørn "Appé" Sevland var gift med datteren til Albert (*med trefoten*) Liknes). Han kjøpte lastebil, og kjørte bl.a. korn for bøndene til mølla. Kristoffer Liknes fikk som barn være med 2 ganger. To barn fikk være med samtidig, en i fanget på sjåføren (fikk være med å styre bilen) og en i sidesetet. De skiftet på å sitte i fanget... Stor stas!!!

Simon Nes var blant de første som hadde traktor, og pløyde åkrene for folk. Jakob Fagerland kjøpte en større traktor etterpå, som ble solgt videre til Lars (ans Ole) Liknes.

Før begrepet moped ble vanlig, ble denne type kjøretøy kalt "knallert", og var i utgangspunktet en motor montert på en vanlig sykkel. Hannes Bårdsen på Ådland var den første jeg husker som laget seg en knallert av den typen. Senere husker jeg at 3 ungdommer som hadde vært til sjøs, kjøpte seg fabrikkproduserte knallerter, 2 av dem hadde "Brummi" og en hadde "NSU". Den neste i bygda var en "Puch", og den hadde sadel med plass til 2 personer.

Vegbygging.

Inntil siste verdenskrig var det kun Postveien som var noenlunde kjørbare for biler og busser. Sideveiene var stort sett kjerreveier, vanligvis med dype furer etter kjerrehjulene. Dessuten var det mange stier, ofte mellom hvert hus, da det var mye mer sosial omgang enn nå.

For å komme fra Postveien til Øvre Liknes med bil, måtte man kjøre "Peraveien" (forbi der Henning Stueland bor nå). Det var riktignok en kjerrevei som gikk omtrent der Nordre Liknesveg er nå, men øst for huset til Drengstig var det bergnabber som gjorde det for trangt for lastebiler å passere. Denne passasjen ble kalt Jidl. I 1947 ble berget sprengt bort, og østre del av veien rettet opp. Før gikk den langs steingarden til Endre (Lobben) Medhaug, i retning Bedehuset. Ny veg ble lagt helt vest til der Arve Liknes bor nå. Noen år senere ble veien gjort ferdig rundt hele Liknes.

Sjøveien til Farlandsghammaren gikk før langs steingarden vest for Tolles Fagerland, så på skrått mot "Hållå", og videre nedover. (Navnet Hållå kom av at en dame fra Hållå på Kvilhaug bodde der tidligere).

Før krigen bevilget myndighetene offentlige penger for å sysselsette lokalbefolkningen, bl.a. å bygge veg til sjøen fra Øvre Liknes ned til sandstranden, der det til den tid kun hadde vært en sti. Hver husstand fikk jobbe 1 uke med lønn (ca. kr. 0,50 pr. time). Veien ble aldri gruset, bare pukket. Stein ble boret med minebor og feisel, sprengt, og så slått til puk med slegger.

På fiske "fimbulvinteren" 1941 – nedising på Bømlo.

Min far (Trygve Liknes) fortalte om *sillafisje* under krigen. Det var mange ekstra utfordringer, bl.a. var alle pålagt av tyskerne å "blende" for vinduene, slik at lys ikke slapp ut når det var mørkt. Dessuten var tyskerne svært redde for at ettersøkte skulle klare å rømme til England over Nordsjøen, og holdt

streng kontroll med hva som foregikk. Mat og utstyr var for en stor del rasjonert, d.v.s. at hvis det var mangel på et eller annet, fikk folk flest bare begrenset tilgang til det, eller i verste fall ingenting.

Men folk måtte "overleve" som best de kunne, og det innebar at mange også måtte ta hyre på fiskebåter, i håp om å tjene noen kroner, da inntektene fra et småbruk ikke var nok å leve av for familiene. Vinteren 1941 var en av de "hardeste" vinterne folk kunne minnes. Faren min var mannskap på en båt, der mesteparten av mannskapet hadde lugar i baugen, og de gikk ned i lugaren fra dekket, via *kappen*, en liten "hytte" med dør vendt mot styrehuset, og med et buet tak som var hengslet bak, slik at det kunne åpnes når folk skulle opp av eller ned i lugaren.

En gang de fisket sild utenfor Bømlø, ble det et forrykende uvær, med snøstorm og isende kulde. De måtte straks dra sildegarna opp på dekk, og prøve å komme seg til lands og i ly for de verste bølgene. Imidlertid ble det mye sjøsprøyt, og p.g.a. den ekstreme kulden frøs sjøvannet til is, straks det traff dekket og styrehuset på båten. Derved måtte hele mannskapet bruke hakker, slegger og spett for å slå løs isen, for å unngå at båten ble nediset og sank før de nådde land.

Snart viste det seg at garna var glidd over til den ene siden av båtdekket i slingringen, og masse sjøvann festet seg i garnet og frøs til is. Derved begynte båten å krenge, p.g.a. den ekstra vekten. Og problemet bare tiltok, når vannet rant til den siden som var lavest. Til slutt hadde de ingenting annet å gjøre enn å prøve å kaste garna over bord, for å berge livet. Men det var jo enda vanskeligere enn å få dem om bord i det stygge været. Garna var frosset fast i båtdekket! Heldigvis hadde de flere jernspett om bord, og etter et umenneskelig slit klarte de omsider å bryte garna løs, og lempe dem over bord.

Da de kom til lands i kulden og mørket var de utslitte og trette, og gikk straks til køys i lugarene. Etter noen timer skulle en av mannskapet i lugaren i baugen opp for å gjøre sitt fornødne. Imidlertid klarte han ikke å åpne dørene til kappen. Tykk is hadde lagt seg over hele kappen, og dørene satt bom fast. Han vekket resten av gjengen, da de nå sto i fare for å bli kvalt p.g.a. surstoffmangel, når alle lufteventiler og dører var "hermetisk" lukket av is. Og det var jo ingen mobiltelefoner eller annen forbindelse til resten av mannskapet eller omverdenen. Og om de hamret aldri så mye forut i lugaren, så druknet lyden i stormen og uværet. Til alt hell var en annen av mannskapet (som hadde lugar ifbm styrehuset) en tur på dekket, og oppfattet situasjonen. Han fikk en annen med seg, og gikk i gang med å meisle vekk isen fra kappen. Etter en tilsynelatende håpløs kamp mot regn, snø og kulde klarte de likevel å få åpnet for lufttilførsel, og etter ytterligere en evighet (for de som satt innesperret) klarte de å få åpne dørene... Så nær døden hadde de sjelden vært tidligere.

En annen episode fra krigens dager.

Faren min og naboen hadde blitt enige om å fiske hummer sammen den vinteren. Som sagt var det ulovlig å bruke lys, så manøvrering på sjøen måtte baseres på lang erfaring, instinkter, og respekt for naturkrefter og hindringer, som boer, fluer, skjær og annet som kunne forårsake tap av liv og utstyr. En natt de var ute for å dra teiner vest for innseilingen til Åkra, brøt det plutselig og fullstendig uventet ut full snøstorm, som sluppet ut av en sekk (de hadde jo ikke værvarsel). Det var stummende mørkt, vinden ulte og snødrevet fylte både øyne og ører. Retningen hjem var for så vidt ikke det største problemet, da de jo visste hvilken retning vinden hadde hatt før uværet brøt løs. Men det var en mengde hindringer som måtte passeres, og i dette været helst på god avstand. Så selv om begge var erfarne roere, var sjansen overhengende for å komme opp i brenninger som ville velte båten. Derved ble de enige om følgende løsning; naboen (som var en kraftig plugg) skulle ro, mens faren

min skulle legge seg med øret ned mot *tiljå* (trebunn i båten). På den måten kunne han høre på lydene når de nærmet seg farlige områder, og så dirigere naboen til styrbord og babord forbi ”brott og brann”. Og med felles anstrengelser gikk det bra – også denne gangen!!!

Tragisk hendelse i Marahoien.

I krigen hadde tyskerne store forsvarsverk langs kysten av Karmøy, bl.a. i Stong, der mange soldater var stasjonert for å forsvare seg mot at allierte styrker (bl.a. England) skulle gjøre landgang på sandstrender eller andre tilgjengelige steder.

Selv de tyske soldatene hadde knappe matforsyninger i krigsårene. De som var stasjonert i Stong, prøvde derfor bl.a. å skyte sjøfugl som svedde over sjøen. Men de kraftige riflene medførte at kulene ofte suste over hodene på folk som bodde på bl.a. Ådland og Liknes. Kristoffer Liknes var ungdom i krigsårene. En gang han var med Tolles (bestefar til Kjell Birger Fagerland) og satte garn utenfor Storeholmen, begynte kulene å suse rett over hodene deres, så de måtte ro det forreste de kunne i ly av holmen for å unngå å bli truffet. En annen kar på Liknes, Lars Fagerland (bestefaren til Lars Fagerland d.y.) var en dag vest for huset sitt på Liknes og spadde veiter. Plutselig hørte han suset fra kuler som strøk rett forbi han, og han måtte stupe ned i grøftene til skytingen sluttet.

En dag lekte to små gutter i ”Mara-hoien” (sør for Farlandshammaren). Da den ene gutten (12 år) ikke kom hjem om kvelden, ble foreldrene engstelige, og etter å ha vært overalt i nabolaget uten å finne han, oppsøkte de til slutt en yngre nabogutt og spurte om han visste hvor han kunne være. Gutten svarte at de hadde lekt i Marahoien, men at den andre gutten bare sovnet der... Da foreldrene fant gutten, viste det seg at han var blitt truffet av en kule som hadde fløyet tvers over sjøen, og han var dessverre blitt drept momentant.

Tyske bunkere på Varden.

På Varden (fjellet som grenser til Stava) var det også bunkere i krigen, men hensikten med denne plasseringen antas å være utkikksplass etter fiendtlige fly og/eller krigsskip som nærmet seg land. Men restene tyder på at det har bodd tyske soldater i noen av bunkerne.

Engelsk fly skutt ned rett sør for Ferkingstadøyene.

En dag folk på Liknes var ute på åkrene eller i fiskebåtene, ble de vitne til en heftig luftkamp rett sør for Ferkingstadøyane. De hørte skyting og flymotorer, og oppdaget et engelsk kampfly (med antatt 6 – 7 manns besetning og mange våpen) som var i kamp med et tysk enmannsfly (Messerschmitt 9, en lettvektskonstruksjon med sterk motor og god manøvreringsevne, og våpen kun i fronten). Det så ut som om det engelske flyet skulle vinne kampen, men plutselig klarte det tyske flyet å dukke ned, og kunne da skyte mot undersiden av det engelske flyet, som ble truffet og tok fyr. Folk på Liknes (bl.a. min far og Kristoffer Liknes) kunne se røyksøylen etter flyet til det styrtet i sjøen.

I årene etter hendte det at fiskere fikk deler av flyet i garna når de fisket i området. Da jeg var barn, lå det også på vår eiendom vridde metallplater som stammet fra dette flyet.

Under 2. verdenskrig var også et annet engelsk krigsfly skutt ned over Haugalandet, og flyverne hadde kastet seg ut i fallskjerm. For å unnsnippe tyskerne, fikk de via motstandsbevegelsen avtale med en engelsk ubåt, som i all hemmelighet skulle hente dem ved øya ”Urter” (utenfor Nord-Karmøy). I ventetiden gjemte de seg i Selvikje på Liknes, gravd ned under tang og tare som var skyllet i land. Når tare ligger og råtner på land i tykke lag, utvikles det varme, faktisk over menneskers

kroppstemperatur. To lokale ungarer (Georg Bøden og Jakob Stava) påtok seg den risikable oppgaven å ro dem fra Selvikje til Urter i nattens mulm og mørke. Hendelsen ble først kjent for folk lokalt etter krigens slutt.

Men også hyggelige stunder.

To trivelige unge trøndere kom sammen til Åkra, sannsynligvis med en fiskebåt. Begge ble gift med damer fra Ådland og Liknes. Sofus Killdal kom fra Trondheim og ble gift med Randi Eriksen fra Ådland, og Johannes Karlsen kom fra Namsos og ble gift med Margrethe Nilsen fra Liknes. Han ble derfor ofte kalt "Namsosen" av naboer og kjente. "Namsosen" var sjømann, og i krigen kom han hjem med en grammofon og mange 78-plater. Dette var jo en sensasjon på våre trakter, og unge og gamle strømmet til, og fikk høre på vidunderet. Spesielt undommene syntes det var stor stas når "Namsosen" hentet fram grammofonen og fengende rytmer og smektende sanger hørtes på fine sommerkvelder på Liknes.

Peder N. Ådland – soldat som falt i frigjøringskampen

Født: 23.07 1910, som nr. 9 i en søskenflokk på 11, derav 5 søstre og 5 brødre. Sønn av Peder Nikolai Nilsen, født 1864, død 1958, Bnr. 5 Ådland og Ragnhild Olsdatter, født 1875, død 1948.

Peder var elev ved Ådland skole. Jobbet på farens 2 gårdsbruk (Ådland og Liknes) etter endt skolegang. De beitet et halvt år på hvert bruk. De fleste av Peder sine søsken reiste til vestkysten av Amerika, hvor flere drev med laksefiske.

Peder N. Ådland reiste til østkysten av Amerika i mars 1938. Jobbet som fisker (scallop). Der vervet han seg i "Bataljon 99" fra Minnesota, var med i frigjøringskampen og ble skutt i en skyttergrav i Frankrike 26.08. 1944.

Minnesmerke over Peder N. Ådland ble reist i 1947 av sambygdinger foran Ådland bedehus, etter initiativ av Johannes Nygård, Martin Gjersvik m. flere. Steinen som ble brukt ble funnet i "markje" ifbm nybrottsarbeid v/Revur (nordvest av Tretjydnane) av Lars, yngste broren til Peder N. Ådland.

Elever ved Ådland skole har lagt ned krans ved minnesmerket hver 17. mai, til minne om Peder N. Ådland, som gav sitt liv for at vi på Ådland og andre skal kunne leve i et fritt land og en fri verden.

Minnemerket ble flyttet til sørsiden av bedehuset ca. 1980, p.g.a. etablering av gang- og sykkelsti langs riksveien.

Etter krigen sendte amerikanske myndigheter Peder N. Ådlands eiendeler til hans foreldre på Ådland. Deriblant diplom signert av Franklin D. Roosevelt, medaljer/utmerkelser, pass, uniformseffekter, det amerikanske flagget som hadde ligget på hans bære, osv. Etter foreldrenes død ble effektene fordelt mellom gjenlevende søsken. Noe finnes fortsatt...

Høsten 2016 ble minnesmerket flyttet inn på skoleområdet, etter initiativ av lærer Ole Jakob Vorraa. Høsten 2016 samlet lærere fra Ådland skole gjenlevende slektninger og andre engasjerte for å samle informasjon om Peder N. Ådland, som elevene (nåværende og framtidige) skal få del i for å gjøre dem

kjent med, og stolte av historien, og hvilken betydning denne innsatsen har hatt for vår bygd og folks livsvilkår generelt.

Marianne Sivertsen og Peder Ådland (barn av Lars) besøkte Normandie våren 2016, og la ned blomster på gravstedet til deres onkel Peder N. Ådland. De ble svært godt mottatt, og vist rundt og orientert om krigen.

NRK TV hadde et program for noen år siden, kalt "USAs norske bataljon", som omhandler Bataljon 99, og der Peder N. Ådland er omtalt i Episode 2:4.

Bataljon 99 er navnet brukt i Norge for **99th Infantry Battalion**, opprettet i USA 10. juli 1942. Bataljonen var opprinnelig tiltenkt oppdrag under en alliert kampanje i det tysk-okkuperte Norge. Mannskapene var frivillige første og andre generasjons norske innvandrere til USA, samt noen få svensker og finner. En vesentlig del av bataljonens soldater var nordmenn, hovedsakelig sjøfolk, som var strandet i USA i perioden 1940 – 1943. Disse vervet seg til den amerikanske hæren som norske statsborgere, men fikk amerikansk statsborgerskap før de gikk i kamp.

Bataljon 99 kom aldri i kamp i Norge, men ble fra 22. juni 1944 satt inn på det europeiske kontinentet.

Trening.

I oktober 1942 flyttet bataljonen til Fort Snelling, Minnesota, deretter i desember til Camp Hale i Colorado for trening i vinterkrigføring og alpin krigføring. 5. september 1943 ble Bataljon 99 utskipet fra New York til Skottland. I Storbritannia ble bataljonen stasjonert i Perham Down Camp mellom Salisbury og Andover. Treningen her var infanterimessig, ettersom D-dag nærmet seg og det ble stadig klarere at bataljonen ville få sin ilddåp ikke i Norge, men på kontinentet.

Bataljon 99 i kamp.

Bataljon 99 gikk iland på Omaha Beach om kvelden den 22. juni 1944 og deltok deretter i sluttkampene om Cherbourg. Som "separate" bataljon tilhørte den ikke noe regiment, men ble stadig attasjert forskjellige formasjoner etter behov.

Bataljon 99 hadde totalt 101 dager i kamp. Tapstallene var 52 falne i kamp med fienden, 207 sårede og 6 savnet i kamp.

Lite å "rutta" med...

Historier og beskrivelser fra min barndom på Karmøys "beste vestkant" på 50- og 60-tallet.

Håkon Liknes, født 1949.

Mine barnebarn spør av og til: "Koss va det i "gamle-dar" far, når du va liten?" Når jeg så forteller fra vår hverdag på "femtitallet", kommer som regel det neste spørsmålet; "Va dåkke fattige?"

Kanskje det er vanskelig for dagens barn og unge å forstå at vi på den tiden ikke hadde tilgang til de samme materielle "godene" som nå til dags. Men til tross for det, var de fleste stort sett glade og tilfredse i min oppvekst. Vi visste jo ikke om noe annet, og foreldrene våre fortalte ofte om hvor dårlige tider de var vokst opp i, så vi burde være mer enn takknemlige...

Det skal likevel innrømmes at jeg i hele min barndom hadde mange ønsker om ting som aldri ble innfridd, ikke p.g.a. uvilje hos mine foreldre, men av den enkle grunn at vi ikke hadde råd... Svaret fra min mor på mine ønsker var konstant; *"dei så vil ha alt di ser, må grina når dei andre ler"*. Så var altså den saken avgjort, og ute av verden...

Det var lite penger og kjøpekraft blant folk flest, og derved heller ikke så mange varianter av varer, produkter og andre "fristelser" i krambuene på landsbygdene. Og nesten ingen hadde bil, så byturer og besøk på butikker i byen hørte sjeldenhetene til. Skulle man til Haugesund, måtte man ta bussen, på humpete grusveier, og ta ferje over Karmsundet ved Salhus, inntil Karmsund bro åpnet midt på 50-tallet.

Dessuten var det på den tiden ennå ikke tilgang på "passiv" underholdning", som TV, data, mobil, elektroniske spill, etc. Man måtte i større grad underholde seg selv, noe som kanskje gjorde oss barna ekstra kreative på fritiden. Uansett, man hørte aldri at noen kjedet seg!

Vårt nabolag på 50-tallet.

Mamma var som de fleste mødrene "hjemmeværende" husmor. Pappa livnærte familien som fisker og småbruker, som de aller fleste av våre naboer. Vårt småbruk besto av mye stein og lite jord. I min barndom hadde vi hest, en ku, noen høner og en katt i en løe som lå på andre siden av veggen. Tidligere hadde dette vært hus og løe "i ett". På loftet (*søre lemen*) i huset vårt bodde min bestefar (farfar). Han røykte pipa.

Damene tok seg av barna, hus, åker og husdyr mens mennene var bortreist på vårsildfiske og/eller Islandsfiske. Samt tok seg av "besteforeldre" / svigerforeldre som gjerne bodde på *lemen* eller i et *skråkammers* i samme hus på *folge* (rett til å bo i huset og få mat og brensel så lenge de levde, mot at deres arvinger overtok gard og grunn). Moren min sydde dyner og puter for Gjertrud Knutsen (som hadde butikk på Åkra). Hun måtte sykle til Åkra for å hente dunlerret, fjør og dun etc., og så sykle igjen med ferdige produkter. Hun "monterte" puter i ulike fasonger og farger ("Paddeputer", "Klokkeputer" osv.), der midten var et brodert motiv, som ble sydd på en innerpute fylt med fjær. Så ble broderiet "innrammet" med silke eller fløyel. På sømmene ble det sydd såkalte "gullbånd". Putene ble brukt til pynt på divanen eller på sofaen, (hos de som hadde råd til slike). For å lage en pute fikk hun 14 kroner. Hun jobbet også en del på krambue hos Jakob Fagerland. Ellers var det stell i fjøs og åker, lappe bukser, *ståppa såkkar* (reparere hull på raggsokker), vaske, lage mat osv. osv.

I vårt nabolag var det få menn som hadde fast jobb og inntekt, men noen hadde jobb som sjåfør, jobb i kommune og stat, eller jobbet på "*Sementen*" (lokal sementvarefabrikk). Noen få drev jordbruk på heltid, men de fleste fedrene baserte familiens økonomi på fiskeri og jordbruk, ofte på små og oppdelte jordstykker. Man måtte klare seg som best man kunne med disse begrensede inntektene, mens folk levde i håpet om en kjempegod sesong på vårsildfisket eller islandsfisket. Da skulle det bli slutt på "fattigdommen", og for noen få slo det også til en gang iblant.

Mellom fiskeriene var de fleste mennene "småbønder" og "småfiskere", ofte med en robåt. De daglige oppgavene på småbruket var det ofte husmoren som måtte ta seg av, med litt hjelp av barna og eventuelt "besteforeldre" som bodde i huset. Dessuten bodde det gjerne tjenestejenter i huset, som oftest unge nieser av mor eller far, som var blitt så pass voksne at de måtte *ut å tjena*, da det var vanskelig å skaffe nok mat til de ofte store barnefamiliene på den tiden. Tjenestejentene fikk vanligvis kost og losji, men oftest lite eller ingen lønn.

Det var kamp blant mennene om å få fiskeplass på de beste snurpebåtene, med de beste skipperne og notbasene. Men som ellers gikk det også her mye på vennskap og kjennskap. Hadde man først "fått en fot innafor", gjorde folk sitt ytterste for å beholde jobben også neste sesong.

Mens mennene var på Vårsildfisket eller Islandsfisket, hadde de som regel fri kost og losji på båten, og familiene hjemme fikk utbetalt en minstelott (*garanti-lot*) fra rederiene, populært kalt "trekk" som beløp seg fra 50 til 75 kroner pr. uke. Konene måtte da som regel gå til rederen og be om å få utbetalt "trekkje", for å kunne betale for mat, klær, sko og andre utgifter.

Å spørre etter "trekkje" opplevdes for mange som nedverdiggende, spesielt hvis den økonomiske situasjonen tilsa at de måtte be om å få "trekkje" på forskudd. For barnerike familier var dette imidlertid ikke nok til å dekke de løpende utgiftene. Og derved måtte mødre ofte gå den tunge veien til eieren av den lokale krambua og be om å få "borge" matvarer etc. (kjøpe på kreditt).

De fleste fiskerne måtte imidlertid nøye seg med drømmen om den store "loten", selv om de en og annen gang kom hjem med litt penger i avmønstring. Derved gikk det meste av fortjenesten med til å nedbetale opparbeidet gjeld på krambua, evt. lån og renter i banken, og så håpe på bedre lykke neste sesong.

Dersom det ble flere dårlige sesonger på fisket på rad, ble det heller ikke fortjeneste nok til å betale tilbake opparbeidet gjeld på krambua. Eierne av krambua hadde da det vanskelige valget om å nekte ytterligere kreditt. På den ene siden måtte jo de også ha penger for å betale de varene de "solgte" videre. Men nektet de videre kreditt, var sannsynligheten stor for at kunden bare skiftet til neste krambu, der de foreløpig ikke skyldte penger, og så fikk de ikke inn pengene likevel.

Mellom fiskeriene måtte mennene bistå sine koner og barn på småbruket, sette poteter, slå høyet, tørke det og få det inn på låven, spa grøfter (ordne på "holveiter"), fikse gjerder, reparere bygninger og utstyr, ta opp poteter osv. Samtidig drev mange med småfiske for å spe på inntektene, eller i alle fall på matfatet. Svært mange familier hadde en "fering" (robåt) som lå fortøyd der det enkelte småbruket hadde sin rett til båt plass langs strandlinja. Felles for disse var på våre kanter værharde og dårlige havneforhold. Etter storm og uvær, hendte det ofte at mannen i huset måtte *på tåkå for å vøla pannene* (på hustaket for å reparere takpanner), som var blåst av.

I mellomkrigstiden etablerte Nygaardsvold-regjeringen hjelpetiltak for sysselsetting. Bl.a. kunne småfiskere søke om støtte til *færing* (robåter). Flere i vår skolekrets fikk såkalte Nygaardsvold-båter, flotte og sjødyktige *tre-boringer* som også gjorde dem gode å seile med. Flere av disse ble laget i Sveio, på Lyngholm båtbyggeri. Noen var i bruk frem mot år 2000.

En mann i bygda hadde egen skøyta, som lå fortøyd i en "moring" et stykke fra land når han og sønnen ikke var ute og på garnfiske eller makrelldriving. Senere kjøpte sønnen seg også skøyte. De hadde også et eget naust på Farlandshammaren. Husker at vi barna betraktet dem som "rikinger" p.g.a. den statusen dette innebar.

På slutten av 50-tallet var det noen i nabolaget som investerte i motorbåter, riktignok ikke nye, men eierne (og resten av familien) ble straks litt rettere i ryggen når de passerte de av sine sambygdinger som fortsatt "rodde fisket". Nå kunne fattigdommen kyssa seg bak... (trodde vi...).

Når motorbåtene skulle vedlikeholdes, ble de dratt på land på La-sand, øst for Farlandshammaren. Då stilte de fleste mannfolka i bygda opp, og drog i lange tykke trosser.

Enkelte familier hadde nok litt større gårdsbruk enn oss andre. De hadde mulighet for å fø opptil flere kyr, stuter, sauer og griser. Noen hadde også korn, kålrabi, gulrøtter og andre "godbiter". Et par av dem hadde til og med hage med epletre og annet.

Hos oss var det noen stikkelsbærbusker og et gammelt plommetre, men plommene var så sure at ingen spiste dem, bortsett fra noen nabobarn som fant spenning i å stjele dem i lyse høstkvelder. Dessuten hadde vi rabarbra. Rett bak eiendommen vår stod en gammel *hydel* (svarthyll) som vi alltid kalte for "Hjalmar". Min far fortalte at en omstreifende fant plantet det i begynnelsen av 1900. Ellers var det så godt som tomt for trær på våre kanter.

Industrivirksomhet.

Karmøy Cementvarefabrikk ble startet i 1952, av brødrene Hannes Håkonsen og Tønnes Håkonsen, samt Edward Risdal (gift med søsteren til kona til Tønnes, og som var døtre av Kristen og Anna (*Lobben*) Kristensen Vanvik, som bodde rett over veien, og eide området.

Begynte med produksjon av sementprodukter, murstein og små røyr. Former med 7 stk murstein ble fylt med sement og stampet før de ble satt til tørk. Etter hvert ble det investert i maskiner, bl.a. reiemaskin, samt en oppfinnelse som ristet støypeformene. Derved ble jobben lettere, og gav økt produksjon. Fylte former ble nå stablet i 7 høyder for tørk. De lagde opptil 3000 stk murstein pr. dag. Etter hvert lagde de også gjerdepåler i sement, kumringer, større rør og blokker. Det var rundt 15 – 20 ansatte på 60-tallet. 4 lagde rør, 4 lagde blokker, 2 betjente reiemaskinen, Tønnes Håkonsen, Olav Selliken og Trygve Sørli kjørte lastebil. Sementvarene ble levert over hele Haugalandet. På det meste hadde de 27 ansatte, gikk da 2 skift, og brukte 6 lastebiler til transport. Nedlagt i 1978.

Gullsegl.

Martin Gjersvik hadde på 60-tallet en fabrikk som la ned rødbeter på glass som ble solgt til butikker og grossister. Mange av bygdas damer hadde arbeid der.

Slipesteiden.

Slipestein var noe som fantes på de aller fleste gårder og småbruk. De var mye brukt, noe vi barna beklaget, for det var ofte barn eller koner som måtte sveive når noe skulle slipes, bl.a. ljåer, sigder og "tenner" til slåmaskin dratt av hest. Disse hadde mange trekantede tenner, som måtte slipes på 2 sider, og dette tok meget lang tid, spesielt for den som måtte sveive (snu) slipesteinen. Man hellet vann på slipesteinen, eller lot nedre del dypes i et trau under slipesteinen. Slipestein ble også brukt til sliping av økser, kniver, sakser osv. "Kvassteiden" (bryne) ble så brukt for å "kveggja" ljåen fortløpende, og for å beholde "betet" lengst mulig før neste sliping når det var i bruk.

Høyonn.

Bøndene måtte ha høy til husdyrene når de sto på bås vinterstid. Når høyet først var slått, var det viktig å få det tørt og inn i løa. Hvis det "råtnet" p.g.a. mye regn før de "fikk det i hus", ville dyrene ikke ete det. Og var det fuktig når det ble kjørt inn på låven, kunne det utvikle varme (forråtnelsesprosess) og derved risikere at både fjøs og husdyr brant. Graset ble slått med langorv eller slåmaskin, så ble det "breiet" utover marken. Deretter ble det snudd når det var tørket litt på

ene siden. Det neste var å rake høyet sammen og ”seta” = legge høyet i såter når det var noenlunde tørt. Så lå høyet å tørket i såter. Når det var tid for å kjøre inn høyet, ble det ”ristet opp” (med høygaffel), spredd utover, snudd, og så raket sammen i hauger med river, før det ble lastet på høysleder og kjørt i hus. Noen bar også inn høyet på ryggen, hvis de ikke hadde tilgang til hest og slede. Barna måtte trekke i lasset for å få mest mulig med seg for hver tur. Til gjengjeld fikk barna lov å sitte på det høye lasset på vei til låa.

Etter krigen begynte stadig flere å bruke hesjer, i stedet for såter til å tørke høyet. Hesjer besto av lange trepålar (hesjestaur) som måtte kjøpes fra ”fjordane” – lange, rette, og uten kvister. Pålane ble slått ned i jorda på rekke, med noen meters mellomrom. Så surret man hesjestrang mellom pålane, i 3 – 4 høyder. Begynte med den nederste, la på nyslått høy, strakte ny streng, og fortsatte til alt høyet hang til tørk. Hesjer ble brukt der de kunne slå graset med maskin (der de kom til...). Andre steder hvor graset var for kort til å legge på hesjestrangene, brukte man fortsatt langorv og såter. Hesjer krevde en del arbeid i starten, men så slapp man gå og bearbeide høyet, da det ikke lenger lå på bakken. Barna likte å leke *trebonjes*, og gjemme seg bak såter og i hesjer (krøp inn-under).

Rivene (rakene) som ble brukt var av tre, og hadde *tindar* av tre, som brakk av og til. Så måtte de sette inn nye *tindar*, som de smidde selv, helst av asketre, som var lett å kløyve i rette trestykker, og var slitsterkt og råtnet ikke så fort som en del andre tresorter.

Sosial omgang.

Folk på den tiden var mye mer ”sosiale” enn nå. De gikk oftere *på slång* (besøk) til hverandre, og det var som regel nedtrakkede stier mellom alle husene i nabolaget, selv om de eldste *såg seg mon i kvart ett grasstrå*.

Før radioen (og senere TV) ble vanlig, måtte man oppsøke andre for å høre nyheter og sladder. I min barndom stakk ofte naboene innom, *kippet* av seg *toflene* i *bysslaje*, og hengte *fjosjakka* på spikeren. Så satt de ved kjøkkenbordet og dyppet kavring i kaffien, *strødde* på sukker, og *slorpa* det i seg, da mange var tannløse, alt fra ung alder. Så tømte de kaffien på *tasinet* (tefatet), løftet det til munnen, blåste på for å kjøle kaffien, og supte så i seg restene, før de slikket seg om munnen, eller tørket seg med håndbaken. Da var tungebåndet passelig oppvarmet, og sladderer kunne begynne. ”*Har du høyr de siste nya om da?*”.

An Hendrikk nass Maja ans Lars – norskamerikaner – ungar og småbonde.

Et par hundre meter sør for vårt hus bodde det en koselig gammel ungar som het Henrik. Eller *Hendrikk nass Maja ans Lars* som naboane sa i den tiden. Moren het Maria (kalt Maja) og faren het Lars. Henrik hadde som så mange andre utvandret til Amerika i ung alder. Han dro til Canada og jobbet på farmer på prærien.

Min tante Lina (en 20 år eldre søster av min far) og hennes mann Mandius Paulsen bodde også på prærien, der de drev farm med hesteoppdrett. Hun fortalte at i dårlige perioder med lite arbeid og inntekter, jobbet Henrik gratis på farmene (kun for maten), slik at de som hadde familier hjemme på Karmøy kunne sende litt penger hjem. Hun hadde også 2 yngre brødre (mine onkler), samt en bror av min mor, som med flere andre kom til hestefarmen når det ikke var jobb å få på fiskebåtene eller annet utenom sesongene. På farmen jobbet de for mat og losji, til det igjen var fiskesesong ved

kysten. Oftest hadde de ikke mer klær enn det de gikk i til daglig. Før de skulle "haike" med oksespann tilbake til kysten, sydde min tante hvert sitt sett med bukse og skjorte av stoffet fra melsekker, som var vasket og bleket. Så stekte hun "et berg" av potetkaker som de fikk med seg som niste, så de hadde mat til de igjen kunne tjene noen dollar...

Etter mange år "over there" hadde Henrik spart nok penger til billetten hjem. Ingen hjemme visste at han kom, og overraskelsen var stor da faren hørte at noen kom inn i fjøset, snudde seg, og så Henrik, som sa: "Har du tåbakk pappa?"

I min barndom og oppvekst drev Henrik *himagarden*, der han hadde hesten *Blåkkje* (Blakken), kyr, sauer og høns. Etter at faren min hadde solgt vår hest (Prins), fikk vi alltid låne *Blåkkje* når vi skulle pløye, hyppe, harve, høye osv. Til gjengjeld "hjalp" jeg Henrik i høyonna, trakk i lasset osv. Det var meget trivelige stunder. Henrik hadde mye å fortelle, og likte selskap. Så steikte han egg til oss i pausene, og jeg fikk låne sykkel hans til krambue, hvor jeg kjøpte vørterøl til Henrik og brus til meg. Sykkelen var en grønn sykkel fra Italia, som han hadde byttet til seg hos en sjømann mot et lam.

Fra jeg var 5 – 6 år, likte jeg å snike meg ned til Henrik om kveldene, da dette var en fast samlingsplass for voksne mannfolk, og der praten gikk livlig om nytt og gammelt, Jeg satte meg musestille på gulvet bak lenestoler og lignende, slik at de voksne snart glemte at jeg var der. Derved fikk jeg høre mye som ikke var tiltenkt "små" ører. Innredningen i *ståvå* var 2 gamle lenestoler, en gyngestol, og en gammel divan, der fjærene ikke lenger var finjustert, så du måtte passe på hvor du satte deg. Over divanen var det et veggteppe med motiv fra det fjerne Østen, med kameler og beduiner, templer osv. Eksotisk syntes i allefall jeg. Luften ble gradvis gråblå av røyken fra sigaretter og piper. Så når moren min ikke fant meg andre steder, kom hun og hentet meg hos Henrik.

Henrik røkte Karva Blad, en svært sterk tobakk. Tobakk ble solgt i esker som var laget av en slags vokset stivt papir med bunn og lokk. Noen merker var formet som et rektangel, avrundet i hjørnene, mens andre var ovale i formen. På toppen var det klistret etiketter med de ulike tobakksmerkene, Blå Rose, Blå Strek, Rød Strek, Karvet Blad osv. Snuseskene var mindre og ovale. Skråtobakk var i ruller, og de skar da av en passelig snei og la inn i munnen og tygde på den. De som brukte snus og skråtobakk måtte fra tid til annen spytte ut skråen og snusen, en brunaktig seig væske, og de var ofte litt brune i munnvikane. Inne i stuene sto det ofte en såkalt spyttebakk på gulvet. Dette var en slags skål av støpejern der de kunne spytte. Husene var ikke så isolerte i den tiden, og folk fyrte mye med ved, koks eller kol. Det hendte at de som brukte snus og skrå også spyttet i ovnen, via ovnsdøra. Men det var ikke alltid de traff riktig, og da hørte man freselyden når spyttet traff den varme ovnen, og restene rant nedover fronten på ovnen. Derfor var det ofte *render* av rustflekker under ovnsdøra. Hos Henrik var det både spyttebakk på gulvet, og vedovn der de spyttet...

Henrik var også raus når det gjaldt overnatting av fanter som streifet rundt på den tiden. Henrik var nysgjerrig på å høre nytt fra andre steder, og fantene visste jo mye fra flere steder. Etter hvert kjente jo Henrik mange fanter, og da en fant fra Hommersåk ba om å få overnatte, hadde Henrik en masse spørsmål, bl.a. om den fremmede kjente den og den fanten. Fanten som var trett, og bare ville sove, ble til slutt irritert, og utbrøt med høy røst; "Eg kan vel ikkje kjenna adle fantane i Rogaland!"

En annen fant som ba om overnatting på vinterstid, fikk tilbudet om å ligge i ovnskroken i stua, der det var godt og varmt. Henrik hadde nettopp kommet hjem fra fiske, og hadde latt hår og skjegg gro. Fanten la seg til rette for å sove, og ventet på at Henrik skulle gå og legge seg på soverommet. Men Henrik var ikke trett, og ville høre nyheter, så han satt og håpet på hva fanten kunne fortelle. Imidlertid var nok fanten mer redd for Henrik enn motsatt, for hver gang Henrik leet på seg i stolen,

spratt fanten opp fra ovnskroken. Han fryktet nok at Henrik skulle "rane" han hvis han sovnet, så han lå med vidåpne øyne hele natten, og kom aldri tilbake.

Et annet sjarmerende trekk ved Henrik, var at han etter så lang tid i Amerika, brukte engelske ord blandet med Liknesdialekten. En gang fortalte han meg at han hadde sett en hoggorm ved huset; *"djyves veit du, trur du'kje der va ein rattelsneik utfor huset..."* En annen gang hadde frakken hans hengt seg fast i et piggtrådgjerde; *"djyves, eg reiv sont coaten min i fensen, farr"*.

Hus og hjem.

Mens folk flest bodde i eldre hus som var gått i arv, kunne de som var med på en "god" båt faktisk satse på å bygge seg nytt hus, utbedre løer og uthus, eller øke buskapen.

Riktignok var det ikke som nå til dags, at hele huset gjøres ferdig i en fart, og man kan flytte inn med tipp topp utstyr og møblement. Nei man fikk som regel reist huset og innredet et par rom og kjøkken. Så var det opp til *"loten"* (utbetalt oppgjør etter fiskesesongen) som avgjorde om det var anledning til å fortsette med byggingen.

Av den grunn var det flere nye hus i mitt nabolag som ikke hadde utvendig bordkledning de første årene etter at de ble bygget. De kunne være dekket av tjærepapp og lekter i flere år, og fikk etter hvert bordkledning på vegg etter vegg når inntektene tilsa det. Deretter var det innredning av resterende rom, hvis de gode fiskeriene fortsatte. Det var også svært vanlig å leie ut en etasje til andre familier, selv om husene ikke var spesielt store, og familiene selv hadde mange barn, og kanskje også gamle foreldre / svigerforeldre som skulle bo der. Det var ingen som kjente til begrepet enerom.

Hus på den tiden var ikke isolerte i tak, gulv og vegger, slik som dagens bygninger. Vinduene var enkle glassruter, som slapp lyset inn, men som isolerte dårlig. Glassrutene var tilpasset vinduskarmen, og man slo småspiker halvveis inn i karmen på utsiden for å holde dem på plass. Deretter brukte man *kjitt* til å tette rundt kantene, for å unngå at regn, snø og vind skulle komme inn i huset, og for at varmen ikke skulle sive ut fra oppvarmede rom.

Etter hvert ble *kjittet* hardt og kunne sprekke og falle ut stykkevis. Da lå det ofte små vanddammen i *glaskjistene* (vinduskarmene). Når det blåste og regnet utenfor, kunne man høre det boble, samt varierende "plystrelyder" fra vinduene.

I eldre hus var det nokså vanlig at rommene i første etasje var innredet, gjerne med porøs huntonitt på veggene, og med strukket papp i taket, mellom bjelkene. Derved syntes ikke golvbordene fra etasjen over. I *"bestaståva"* hadde man som regel *trekk* (tapet) på veggene. *"Me ska trekkja i nora ståvå te jul"* sa de gjerne.

På *lemen* (loftet) var det hos oss innredet ett soverom, der bestefar sov, mens resten av loftsetasjen var uinnredet. Taket der besto av takbordene på huset, med lekter og panner oppå, og runde *åsar* (stokker) på langs, som holdt taket oppe. Veggene skrådde nedover på begge sider, og man gikk på tregolv, som samtidig utgjorde taket i etasjen under. Her var det ofte kaldt, spesielt på høsten og vinteren, og man måtte være forsiktig, så man ikke heftet seg opp i rustne spiker som av og til stakk gjennom takbordene ovenfra.

Lys og varme.

I dag tar alle det som en selvfølge at det er innlagt vann og strøm i alle hus, og helst i alle etasjer, og både ute og inne. Elektriske varmeovner, panelovner, vifteovner, varmekabler i gulvet osv. På 1950-tallet var dette absolutt ingen selvfølge i Ådland skolekrets. Riktignok fikk stadig flere etter krigen innlagt elektrisk strøm i boligen, men ofte med svært begrenset "kapasitet".

Kristoffer Liknes (som ble født vel 20 år før meg), har fortalt om når hans foreldre fikk innlagt strøm. De hadde i starten et abonnement på 100 watt. De rikeste abonnerte på 150 watt. Dette gav strøm til noen få lyspærer, hvis ikke alle var i bruk samtidig. Man hadde en strømmåler som viste forbruket, og overforbruk var meget dyrt.

Dessuten var opplegget forsynt med noe de kalte for "*vippå*". Dette var en liten hendel på strøminntaket, som slo seg av når strømbelastningen ble større enn innlegget var beregnet for, og måtte da vippes tilbake for å få strøm. Senere ble denne innretningen forbedret, og "*vippå*" ble erstattet med "*tappen*", en liten svart tast som spratt ut ved overbelastning. "*Tappen e gåen*" ropte de som befant seg i et rom der lyset plutselig forsvant. Så måtte den som var nærmest, famle seg fram i mørket og trykke den inn igjen, men først etter at det var skrudd av en del av lyspærene eller andre innretninger som trakk strøm.

Det første elektriske "apparatet" som ble anskaffet hos Kristoffer sitt hjem var da faren hadde fått kjøpt en brukt elektrisk kokeplate. Gjett om det var stas. Den var på 100 watt, og ble stort sett brukt på nattetid, da lyset var slukket. Når de satte på en gryte med vann om kvelden, hadde denne platen kapasitet som tilsvarte at vannet var noenlunde varmt neste morgen. Fra den tid kunne man bl.a. vaske seg i varmt vann, uten å måtte fyre opp i vedkomfyren først.

I min barndom på 50-tallet hadde de fleste fått innlagt strøm, men jeg husker godt "*tappen*", og at "*sikringane røyk*". I "*tavlå*" var det ulike sikringer, 10 ampere, 16 ampere osv., og de tilhørte ulike elektriske *kretsar* (eller ledningsnett i huset). 10 amp. var bl.a. til lys, 16 amp. til komfyr (koking) og lignende som krevde mer strømstyrke. Hovedinntaket hadde enda kraftigere sikringer. Noen lurte seg også til å erstatte sikringer med spiker, og kunne da bruke mer strøm, men det var selvsagt ulovlig. Noen brukte visst også sølvpapir...

Hver sikring i sikringsskapet sto inne i en liten metallhylse, med glassvindu i bakre delen, og man kunne da se om sikringen var gått (*røket*), fordi en liten rød glassperle da falt ut av enden på sikringen, som da måtte skiftes. Hvis man ikke hadde flere sikringer i huset, sendte foreldre oss barna til naboen for å spørre om vi kunne få låne en 10 amp. sikring til neste dag (når de åpnet på *krambue*). Hvis ikke måtte man "gå bakveien" til eieren av *krambua*, og be om å få kjøpe utenom åpningstiden. Alle kjente jo alle, og eierne av *krambue* bodde som regel i etasjen over.

Strømnettet var også nokså sårbart på den tiden, med hyppige strømbrudd, ikke minst når det var uvær. Derved var det vanlig å ha både "*talgalys*" og parafinlampe i huset, til bruk når strømmen var borte i kortere eller lengre perioder, eller for å spare på strømmen. Parafinlampene kunne være "hengslet", slik at de både kunne stå på et bord, eller henges på veggen.

For å tenne på *veikjen*, måtte man løfte lampeglasset. Hvis man skulle utendørs eller i fjøset etter mørkets frembrudd, brukte man vanligvis *fjoslykt*.

Vi barna laget oss *flaskelykter*. Da tok vi en flaske med klart glass, surret en ulltråd flere ganger rundt flasken helt nede ved bunnen. Så tømte vi parafin eller rødsprit på tråden, og lot den brenne lengst mulig, og duppet så flasken i kaldt vann. Derved falt bunnen ut. Så tok vi en *flå* (av kork), utvidet

hullet i midten (tilsvarende tykkelsen på et *talgalys*) og skar litt av sidene i flåen til den kunne presses inn i bunnen av flasken. I sidene på flåen skar vi et par hakk, slik at det kom luft til fra undersiden. Så satte vi lyset i hullet på flåen, tente det, og presset flåen på plass. Rundt flaskehalsen knyttet vi et tau, slik at det utgjorde en løkke, som vi kunne bære lykten uten å brenne oss.

Hvis vi ikke hadde ferdigkjøpte stearinlys, samlet vi talg som rek til lands i klumper, smeltet den og støpte *talgalys* i hjemmelagde former med en trådveke i midten. Vi stakk da en nål gjennom tråden og lot nålen hvile på toppen av formen, til talget var stivnet.

Reserven til elektrisk komfyr (hvis strømmen var borte) var parafinprimusen. De fleste hus hadde både en og flere primuser. Noen brukte også primus i tillegg til elektrisk komfyr for å spare på strømutgiftene.

Primusen var en rund metalltank, hvor det var festet 4 bein av jern, som holdt den oppe fra bakken/bordet, og disse beinene fortsatte opp et stykke, og var der festet til en rist på toppen, hvor man kunne sette kokekar. Mellom beinene var det montert en innretning med en dyse hvor parafinen kunne sprute opp i en syltynn søyle som ble antent og brant med en fresende lyd. Tanken var utstyrt med et skrulokk for påfylling av parafin (brennstoff), og en pumpe for å oppnå trykk i tanken.

Men for å få parafinen til å tenne, måtte innretningen i midten for-varmes med rødsprit. Man tømte denne i en liten "renne" rundt dysen, og tente med en fyrstikk. Når rødspriten nesten var oppbrent, skrudde man til lufteventilen og pumpet av all kraft, og som regel tok da parafinen fyr, og kokingen kunne begynne. Dersom det brant uregelmessig måtte man bruke rensenål til å stikke opp (rense) dysen. Var man rask på labben, klarte man dette uten at det sluttet å brenne. For å slukke primusen åpnet man ventilen, slik at trykket ble borte. Ved lengre bruk, måtte man av og til pumpe mer trykk på tanken etter en tid.

Alle husstander hadde en parafindunk (ca. 5 liter) som de brukte når det skulle kjøpe parafin på krambua. Mange hadde en kork i tuten, så parafinen ikke skulle skvulpe ut på hjemturen. Noen hadde også et skrulokk av messing. På krambuene var det tønner med parafin "*parafinfat*", med en pumpe satt ned i hullet i tønneren, og man pumpet da opp parafin fra denne med en *nikkepumpe* når kundene kom.

Noen krambuer hadde også en innretning over parafinfatet, som bestod av en sylinder med glass, der parafinen kunne pumpes inni. Oppover på glasset var det streker som markerte antall liter, f.eks. 1 liter, 3 liter og 5 liter. Når ønsket mengde var pumpet opp, tappet man det derfra på kundens parafindunk, eller en medbrakt glass- eller leirkrukke, gjerne med en kork i toppen.

Enkelte brukte også fortsatt vedfyrte komfyrer til koking. Disse hadde "ovnsringer" på toppen, d.v.s. mange ringer med ulik diameter, laget slik at den mindre kunne legges ned i et spor på den forrige, for til slutt å ende i et lite lokk i midten. Noen kokekar var utstyrt slik at midten av gryta eller kjælen var noe mindre i diameter enn resten av sidene, og man kunne da ta ut ovnsringer etter behov, slik at bunnen ikke stod oppe på ringene, men nådde direkte ned i flammene, og derved kokte fortere p.g.a. mer direkte tilgang til varmen.

Vedfyrte komfyrer ble brukt til langt ut på 60-tallet i kjellere og/eller eldhus, når folk skulle vaske klær, og koke dem for å få dem rene.

Oppvarming.

Noen hadde kjøpt seg *elektriske oven* (stråleovn). Disse gav god varme, men trakk mye strøm. Når huskatten om vinteren kom inn i stua, kald og forfrossen, krøp den ofte så tett inntil stråleovnen den kunne komme. Etter litt tid kunne man kjenne svilukt av pelsen, og det var på tide å jage den bort, så den ikke tok fyr, og antente hele huset. Hvite katter gikk ofte rundt med brunsvide flekker på pelsen.

I de fleste hjem hadde de vedfyrte ovner, gjerne i flere av rommene. Men det var likevel sjelden at de brant bjørkeved, det var jo altfor dyrt. Mange brukte rester av tre fra andre formål, og en hel del brukte også *havrekster* (rekved) som de fant i strandkantene. Riktignok inneholdt rekved salt, som tæret på malmen i ovnene, men det kunne man ikke ta hensyn til. Hvis ovnen ble flekket og stygg, ble den før høytider og feiringer pusset opp. Man smurte ovnskitt i sprekkene, og smurte så hele ovnen med "ovnsverte", gned og pusset til den så nesten ut som ny.

Frem til 50-tallet brukte mange torv til brensel, men det ble stadig sjeldnere. Derimot var det mulig å kjøpe sekker med koks og kull til å fyre med. Fordelen var at dette brant lengre, så hvis man "la godt innpå" med koks på kvelden, og skrudde ned trekken, brant det gjerne hele natten. Mange hadde binger i kjellere eller uthus hvor de oppbevarte kull og koks. Så hadde de en *kålboks* (avlang sylinder av metall, en snau meter høy, og ca 20 cm i tverrmål) som de fylte med koks (eller kull), og tømte så inn i ovnen etter behov, etter først å ha fått fyr med vanlig ved. Ofte hadde man også *ei kålskoffel* som man kunne bruke til å legge brensel inn i ovnen med. Den var av metall, og selve *skoffle* var buet opp på sidene, og bakerst gikk metallet sammen til et rundt skaft. Noen hadde også en vedkasse ved siden av ovnen, ofte med et hengslet trelokk oppå.

På 60-tallet ble det etter hvert mer vanlig å ha kaminer i stuene, og etter hvert også oljekaminer (i alle fall hos de som hadde mest penger). Men hos "alminnelige folk" var de gamle vedovnene i bruk til langt opp i 70-tallet. Det var mange typer ovner, fra ganske små (bysser), til høye og forseggjorte "kunstverk"...

Mange hadde også fortsatt såkalte *etasjeovnar*, det vil si at man fyrte i det nederste "kammeret" (fra ovnsdøren i enden), så gikk flammene og røyken opp i en "sjakt" i bakre enden av ovnen, fortsatte så gjennom neste "kammer", opp en ny sjakt over ovnsdøren, osv. oppover i svinger, til den ble ledet ut i skorsteinen lengre oppe på veggen.

Disse ovnene gav derfor mye varme. Dessuten var det ovnsringer oppå det nederste kammeret, hvor man kunne koke kaffi, eller andre varmretter. Vi hadde en sånn ovn på *lemen*, der bestefar hadde soverom. Med årene ble støpegodset i ovnene litt vridde av temperatursvingningene, så det oppstod sprekker i sammenføyningene.

For å hindre at det skulle ta fyr i huset, brukte man "ovnskitt" til å tette sprekkene, men på mørke vinterkvelder var det spennende og litt mystisk å se på flammer gjennom sprekkene, høre duren av ilden i ovnen, og se på skygger som blafret rundt på vegger og tak, mens vind og snø suste og peip rundt hushjørnene utenfor. Det var som regel alltid noen uforklarlige lyder i eldre hus...

Når jeg (som liten gutt) var med pappa og/eller bestefar på *lemen*, holdt de ofte på med å lage hummerteiner. Min oppgave var å "*leggja i nåle*" (å tre bøtetråd på en bøtenål, og vinde tråden på), så den var klar til bruk. Når vi så skulle kose oss, etter fullført jobb, skar de gjerne opp brødsriver av "fint brød", la dem på ovnsringene til de var passelig svidde på hver side, og smurte så på smør og strødde sukker over, mens de ennå var varme. Dette smakte bedre enn det meste annet syntes jeg,

men det skyldtes nok sikkert også stemningen, og det faktum at vi ikke hadde råd til så mye annet enn vanlig mat. Andre ganger skar de opp poteter i skiver, og la dem på ovnsringene til de var passelig sprø, og strødde så salt på. De smakte litt brent, men var likevel å regne som "snop". Datidens chips.

Selv etter at folk flest fikk elektrisk komfyr på kjøkkenet, brukte de fortsatt vedfyrt ovn i kjellere eller eldhus når de skulle vaske klær. Disse ble også brukt til å bake potetkaker, lefse osv.

Mange hentet lyng i marka når de skulle bake potetkaker, da denne gav en hissig og fresende varme med høy temperatur. Ellers brukte folk torv til fyring, i tillegg til trevirke hvis de hadde noe tilgjengelig.

Hos oss hadde vi fått innlagt lys da jeg var liten, og vi kokte det meste på elektrisk komfyr, men primusen var også hyppig benyttet. I stua hadde vi en liten vedovn, og ved siden av den sto en vedkasse, med trebiter i ulike størrelser og fasonger.

Vannkilder (vasskjeller) – forutsetningen for drikkevann, koking og vask.

Selv om folk på den tiden ikke hadde så mange hjelpemidler til renhold, var de opptatt av renslighet. Ikke minst for å redusere faren for sykdommer, som på den tiden kunne være livstruende, da det var knapt med vaksinasjoner, og andre medisiner, og at de hadde lite penger til å betale for doktor. Imidlertid var vask og renhold ikke så enkelt som nå. Alt vann som skulle brukes måtte hentes i vannkjelder (eller bekker) som fantes rundt på eiendommene. Noen kjelder lå nokså nær boligene, eller også inne i kjellere og uthus (eldhus), mens andre lå i lengre avstand, gjerne brukt til husdyrene. Og ikke alle kjeldene var like "gode", noen kunne gå tom for vann i tørkeperioder, og da måtte man ha tilgang andre steder. Noen personer hadde evnen til å finne underjordiske vannårer, ved hjelp av en kvist som beveget seg når man passerte en vannåre. Derved kunne man grave seg ned i bakken, og forhåpentligvis få en god vannkjelde.

I tørkeperioder måtte de som ikke hadde mer vann få fylle sine kar hos dem som fortsatt hadde, og de kjørte da gjerne med hest og kjerre fylt med vannstamper, tønner og bøtter.

Enkelte kjelder var så forseggjort at de hadde tak over, men de fleste var bare et hull i bakken, og derved åpne for både dyr, fugler og mennesker, både på godt og vondt. Med husdyr gående på beite rundt husene, var det jo en viss fare for at rester etter møkk og urin kunne sige ned i kjeldene, og derved tilføre bakterier. Imidlertid hørte vi aldri at noen tok skade av vannet. Kanskje fordi vi hadde en større bakterieflora i kroppen da enn i nåtidens "sterile" tilværelse?

Men kjeldene måtte rengjøres av og til. Da ble vannet øst opp i bøtter og fylt i tønner eller lignende. Når vannet var fjernet måtte vi barna (som var små nok til å få plass) ned i kjelda og pirke løs skitt og rester fra bunn og vegger, slik at den igjen var klar til å fylles, d.v.s. at nytt vann steg opp fra de underjordiske vannårene.

Med tiden sivet jord og smuss ned i kjeldene, og med det også enkelte insekter. For å fjerne disse fra kjeldene, slapp man levende ørret eller ål ned i kjeldene, slik at disse spiste opp insektene, og man igjen fikk "rent" vann.

I husholdningen brukte man vann til matlaging, til drikkevann, til å vaske seg, vaske klær, skylle klær og til å vaske gulv og annet i huset. Dessuten gikk det masse vann til husdyrene, for de som hadde et

småbruk med kyr, hest osv. Kristoffer Liknes fortalte at de hadde 3 kyr, 1 kalv og 1 hest, som måtte ha 2 tønner vann hver dag. Dette måtte bæres frå *kjellå* og fylles i tønnene. Vannet måtte være temperert før det ble gitt til kyrne.

Mange brukte *vass-sele* når det hentet vann i kjeldene. Det var et trestykke som var formet som en skål som hvilte på nakke og skuldre (bak hodet), med en "arm" ut til hver side. Fra hver ende hang det et stykke tau med en krok i enden. Så bøyde man knærne, hektet krokene i de fylte bøttene, og rettet seg opp og gikk hjemover med lasten. Hver bølge rommet ca. 10 liter, så det ble mange turer før tønnene ble fulle. Og så måtte man jo hente vann til de andre nevnte formålene i tillegg, hver eneste dag... --- året rundt.

Drikkevann ble oppbevart i en relativt ny og ren sinkbølge i huset, som oftest på kjøkkenet. I bøtta hengte man så en *vann-ause*, laget av sink eller aluminium, ca 15 cm i diameter, med et skaft/håndtak i samme materiale. Når folk var tørste, brukte de bare øsen, drakk og la den tilbake i bøtta. Når de skulle koke middag, hellet man vann fra øsen opp i gryter og *kaffikjeel*...

På sommerstid hadde vi også en *vassbølge* med øse plassert i *bysslaie* (bislaget), der både vi og andre i bygda kunne stikke innom og ta seg en slurk vann når tørsten meldte seg, for eksempel i høyonna.

Vi hadde 4 kjelder på vår eiendom. En der det tidligere hadde stått et eldhus, tvers over fra fjøset som ble brukt til husdyrene. Så hadde vi en kjelde liggende nedenfor huset, men denne var lite i bruk, men sikkert til å hente vann til dyrene når de var ute på markene sommerstid. Så hadde vi en kjelde i hjørnet av vår eiendom, som nesten aldri ble tom for vann. Men den vi brukte mest lå i kjelleren vår.

Fra et lite kammers gikk det en bratt trapp ned til kjelleren, (med en lem over, slik at vi barna ikke skulle falle ned). Derved kunne vi hente vann uten å gå ut av huset, noe som var en fordel i ruskevær. Dessuten frøs det aldri is på den vinterstid.

Men rundt 1960 fikk foreldrene mine overta en brukt *nikkepumpe* fra min onkel i Haugesund. Gjett om jeg var kry!!! Innlagt vann, sikkert like fint som kongen hadde det...(?). Via en slange gjennom gulvet og ned i *kjellå*, kunne man nå stå på kjøkkenet og vrikke på håndtaket, til det kom vann ut av pumpen. Nå måtte vi vel være blant de "finere i bygda" ...?

Klesvask.

Klesvask var slitsomt på den tiden, men det var skam å gå i skitne klær, i alle fall i skole og der folk flest møttes, så det var vanlig med hverdagsklær til daglig og *bestaklær* til helg og høgtid. Skoleklærne kunne gjerne være både *omsydd* (fra andre brukte klesplagg), gamle, slitne og lappet, men de måtte være hele og rene.

For å vaske klær måtte man ha mye varmt vann, som måtte varmes på vedkomfyr. Denne var ofte plassert i kjellere (med gråsteinsvegger og jordgulv) eller i eldhus (med tilsvarende vegger og gulv). Årsaken var frykt for brann, da det var få som hadde råd til å forsikre hus og hjem.

På vedkomfyren var det plassert en stor *klesgryte* av sink, ca. en halv meter høy, og ca. 40 cm diameter. I denne ble klærne kokt. Noen hadde også skaffet seg kobbergryte til å koke klær i. Man brukte ofte *ei tre-tvåra* når klærne skulle roteres, eller løftes fra gryta til trestampen, for ikke å bli brent av det varme vannet.

I trestampen var det gjerne et *skurebrett*, en ramme av tre, med en ruglete glassplate (tversgående striper) foran, og et felt øverst hvor man kunne legge fra seg skurekost og såpe. Såpen het "Sunlight", men ingen hadde oversatt navnet fra engelsk til norsk, så de sa bare "*sunnligt*-såpa". Så smurte man såpe på gjenstridige flekker på tøyet, og gnidde det opp og ned over ruglene, skvettet på litt mer vann, og fortsatte til det var rent. Hvis de vasket *dekken*, brukte de gjerne skurekosten også. Når tøyet var rent og skyllet i masse vann, ble det hengt til tork på klessnorene, og festet med klesklyper. Hvite klesplagg ble også lagt ut på flate berg til bleking. Og noen hadde klesrulle for å fjerne rynker fra tøyet. Andre dampet og strøk klærne, noen fortsatt med strykejern som ble fylt med varme glør via en luke i enden.

Hos min bestemor på Sandhåland kjøpte de vaskemaskin, lenge før hos oss. Men bestemor kalte den bare for *tryssjemaskin*, fordi hun mente at den ødela klærne. En og annen knapp falt gjerne av ved de første modellene.

Renhold i hus og hjem.

Oppvaskmaskin var ikke vanlig før flere tiår senere. Når *kjørler* og bestikk skulle vaskes, måtte man igjen varme vann, tømme oppi oppvaskbaljen av aluminium, ha oppi vaskepulver, og vaske for hånd både kopper og kar med *oppvaskfilla*, og så måtte det tørkes og settes på plass i skaper og skuffer.

Støvsugere hadde vi aldri hørt om, i alle fall visste vi ikke om noen som hadde det på våre kanter. Spyleslange var like ukjent. Man brukte *skrubbert* til å feie utendørs, og *sopekost* og *feiebrett* til renhold innendørs. Og det var sannsynligvis mer skitt som ble dratt med inn i husene på den tiden. Folk fleste hadde fjøs og husdyr, og gjerne en robåt som de fisket med for å skaffe nok mat til sine familier. Og de hadde begrenset med fottøy og klesskift, så det kunne være både litt *kumøkk*, *høyfrø* og *fiskaslog* på klær, støvler og *tåffler*. Men før hver søndag var det *helga-reingjering*. Da varmet husmødrene vann på komfyren, tok fram vaskebytta, skurekost og vaskefilla, helte en skvett med *grønsåpa* oppi, og la seg på *knedne* og vasket gulvene etter alle kunstens regler.

Underlaget kunne variere fra rom til rom, og fra hus til hus. Noen hadde tregolv (noen t.o.m. malte), noen hadde fått lagt et belegg oppå som kaltes *stragula*. Det var et slags presset tjæreprодукt, med en blank overflate, med kunstferdige mønstre i ulike farger. Men etter en tid begynte stragulaen å sprekke og flasse av... Senere kom det et annet belegg som kaltes *linoleum*. Det var mer holdbart. Gulvtepper og vegg-til-vegg-tepper var heller ikke å finne i vanlige hus. Derimot hadde de fleste vevd *dekken* på gulvene. Disse var laget av tøyrester som ble vevd sammen i visse fargemønstre, og trådene som holdt dem sammen var knyttet i endene, så frynsene viste. Et dekken kunne være 80 – 100 cm brede og flere meter lange, alt etter hvor store gulv (rom) de skulle legges på.

Kristoffer Liknes har fortalt at inntil andre verdenskrig var det fortsatt flere eldre hus som hadde grue i kjøkkenet. Det var en murt "grotte" med åpen ild når det skulle kokes. En jernstang hang fra toppen, med flere hakk, slik at kokekarene kunne henges etter *hanken* (håntaket) i ulike høyder over ilden, alt etter hvor varmt de ville ha det. Noen hadde også jordgolv i kjøkkenet. Det var jo i årenes løp blitt hardstampet, men mørkt og skittent. Før jul og høytider brukte de å hente hvit sand ved sjøen, og strø den på jordgulvet. Da var det så lyst og fint at barna i huset med stolthet bad med seg vennene hjem, så de kunne få se på det lyse kjøkkengulvet...

Insekter blir ofte tiltrukket av avføring fra husdyr og rester av fisk og andre matvarer. Derved var det i de fleste hjemmene mye "småkryp" og fluer. Delvis skyldtes nok dette også at rengjøring var mer

arbeidskrevende enn nå til dags, så støv var nok en medvirkende årsak. For å redusere plagene med svirrende insekter over matfatene, hengte man opp fluepapir fra takbjelkene. Jeg husker to varianter. Det ene var en grå-hvit papplate (ca. 10 x 20 cm) som inneholdt gift, som fluene døde av å berøre. Det andre var en gulbrun remse som hang som en spiral, ca. 5 cm bred, og en halv meter lang (?). Dette papiret var påført et klebrig stoff, sannsynligvis med en lukt som tiltrakk seg fluene, og derved ble de sittende fast og døde. Etter en tid så det ikke så lekkert ut, men det var bedre enn å få fluene i maten hele tiden.

Personlig hygiene.

Bad, dusj og vaskeservant var fortsatt ukjente begrep for meg. Riktignok hadde jeg jo sett det hos enkelte som hadde fast jobb og nye hus, men ingen i mitt nærmeste nabolag. Til vanlig sto det et vaskevannsfat (emaljert, med en farget kant) på en krakk, med et såpestykke på et *tasin* ved siden, og et handkle som hang på en spiker på veggen. Her vasket man hender og ansikt daglig. Når det nærmet seg helg eller høytider, skulle hele kroppen vaskes. Da varmet mamma opp vann i gryta, og fylte i vaskevannsfatet. Så var det fram med vaskekluten og begynne det møysommelige arbeidet med å vaske overalt, t.o.m. i ørene og håret, og mellom tærne, som ofte bar preg av å trenge mest til rengjøring, og luktet tilsvarende.

Før jul ble det også mange som tok opp en av vaskestampene fra kjelleren, den som vanligvis ble brukt til *klesvask*. Så ble det kokt opp rikelig med vann, som ble fylt oppi stampen, og så var det å krype oppi (etter tur), som best man kunne, selv om man nok måtte vært slangemenneske for å få hele kroppen under vann samtidig.

Vanlige sykdommer på den tiden.

På begynnelsen av 1800-tallet var dødeligheten blant småbarn over 40 % av nyfødde i Norge. I våre dager er de fleste vaksinert mot de sykdommene som dengang kunne medføre store lidelser og død. Men folk på 1950-tallet hadde fortsatt frykt for at både barn og voksne skulle bli syke. Fortsatt kunne folk dø av bl.a. blodforgiftning, lungebetennelse, difteritt, *tæring* (tuberkulose), poliomyelitt, kikhoste m.m. Det var også mange som hadde "gikt", nit, isjias osv. (revmatiske plager), tannråte (mange kjøpte seg gebiss for konfirmasjonspengene). Vanlige barnesykdommer var *kosmå*, *kreggdå*, *rauge hondar*, vannkopper, skarlagensfeber m.m. Og *flonnså* var jo ikke lett å unngå...

Kjerringråd og medisiner.

Gamle kjerringråd ble ofte anvendt. Kokt egg på *svodlafing* (for å unngå blodforgiftning). *Melia-salve* var en salve en eldre dame (med aner fra Island, som bodde på Bakkane) lagde. Fiskerne kjøpte denne når de skulle på vårsildfiske eller islandsfiske. Salt sjøvann og mye fysisk slit resulterte i hyppige sår på hendene, og denne salven var kjent for at sårene grodde hurtigere. Hva den inneholdt var imidlertid hemmelig, men jeg husker at den luktet av bl.a. tjære. *Svettasokk* (brukt ullstrømpe) rundt halsen skulle hjelpe mot forkjølelse. Var vi barna forkjølte, fikk vi *kamferpose* festet på innsiden av undertrøya på brystet. Ved tett nese brukte man Mentolatum og Kamperatum. Grønnsåpevatn på "såret" ble anvendt ved blodforgiftning. Ellers var "hjemmeapoteket" ofte bestående av Tran, Sana Sol, Biovit, Taramel (Vitalia), Brita Torkelsen hostesaft, Rigabalsam og Honning, Nafta, Kamferdrper, Globoid osv. Jod, Borvann og Blyvann hadde de på forslåtte legemsdeler, bl.a. ved

bloduttredelser (*blodmelt*). Nyco og Natron ble brukt ved halsbrann. Niveakrem, Vaselin og Spenafett ble brukt til behandling av hudskader og som solkrem.

Mødre skremte også oss barn med at hvis vi svelget tyggegummi eller eplekjerner kunne vi få blindtarmbetennelse. Drakk vi urent vann kunne vi få bendelsorm i magen. Hvis folk så noen radmagre personer, sa de at vedkommende sikkert hadde bendelsorm. Det samme sa de om folk som aldri ble mette...

Behandling og oppbevaring av mat.

Kjøleskap og fryseboks var ukjente begreper på våre kanter på 50- og 60-tallet. I Ådland skolekrets var det minst 60 potetkjellere på den tiden. Der oppbevarte folk poteter, gulrøtter, kålrabi etc. På vårparten begynte potetene å spire, og man måtte da *brådda potene* (fjerne spiren/groen). En del av potetene skulle brukes som *settepoter* (så-poteter), og man skar da ofte potetene i flere deler, og sørget for at hver del hadde en *brådd*, slik at den kunne spire i jorda, og bli til nye poteter til høsten.

Kjøtt og fisk måtte enten spises ferskt, eller behandles slik at det ikke råtnet / ble bedervet. Salting var svært vanlig. Man saltet både fisk og kjøtt. Salt lammekjøtt ble brukt til komler, salt kjøtt og erter, og salt kjøtt med kårabistappe. Når mennene hadde vært på Islandsfiske om sommeren, kom de ofte hjem med islandsk *dilkekjøtt* (sauekjøtt) som lå i saltlake i en tretønne. Når tønna var åpnet, la de et treløkk på toppen, med en stein oppå, slik at det lå i lake. De hadde også vanligvis med en halvtønne med spekesild.

Sild saltet i tønner hadde lang holdbarhet, og var mye brukt i husholdningene. Ellers saltet og tørket man torsk, sei, lange osv. De ble *flekt*, saltet og så lagt utover berg eller stativer med netting eller annet til de var passelig tørre. Man måtte passe godt på så det ikke kom regn eller fuktighet på fisken, for da kunne den bli ødelagt. Når den var passe tørr, ble den gjerne pakket inn i avispapir, og lagt i en kasse på et mørkt og kaldt sted, eller i en gammel "*Amerika-tronk*".

Når sildestimene kom, gikk folk "*av huse*" for å få sild der de losset lasten, og både barn og voksne drog på sildeknipper hjemover. Noe ble *flekt* og tørket, ofte tredd inn på et riveskaft eller lignende og hengt opp *onda oppse* (under takskjegget) på hus og løer. På denne tiden kjente man ofte lukten av stekt sild fra mange hjem. Noen røkte også fisk og sild, og røkemakrell og spekemakrell var populær mat. Melk ble ofte oppbevart i *vasskjellene* om sommeren, da vannet der gjerne var kaldere enn luften, og derved varte melken lengre før den ble sur. Etter at kyrne var melket, lot de gjerne melken bli stående en tid i et keramikkfat, slik at fløten samlet seg på toppen.

Måttinje.

I den tiden var det ikke noen form for renovasjon. Matavfall "*soddrene*" ble gjerne gitt til husdyrene, kyr, sauer, griser, høns osv. Annet avfall ble som regel kastet på "*måttinje*", et sted bak løe eller uthus, som var familiens søppelfylling. Men folk var mye mer påpasselige med gjenbruk enn nå til dags, så det meste ble tatt vare på og brukt til andre formål. For oss barna var "*måttingane*" en spennende utfordring som måtte utforskes. Kanskje kunne vi finne noe å leke med, en utbrent lyspære, knuste "*godler*" (steintøy), eller en bit av tre ("*fjøl-ende*") som kunne brukes når vi bygde lekehytter. Foreldrene var redde for å kaste glass (flasker etc.) på *måttinje*, da de fryktet at barna skulle kutte seg når de lekte der. Derved ble glass enten spadd ned i bakken, eller tatt med til sjøen og kastet utover så langt de klarte. De trodde visst at havet var uten bunn??? Problemet viste seg flere tiår senere, når flaskene var knust av bølger mot svaberget, og skyllet på land på våre vakre

sandstrender. (Bare i 2016 plukket jeg over 50 liter glasskår på sandstrendene på Karmøy, noen ganger over 600 stk på en tur fra Liknes til Stong og tilbake).

Utedo.

Når folk måtte gjøre sitt fornødne, var valget å gjøre det ute i det fri, i "rennå" i fjosen (der kumøkka havnet før den ble måket ned i skuten), eller på et utedo. Til å tørke seg bak, lagte folk før i tiden en såkalt "rau-visk", d.v.s. mykt høy tvunnet sammen...

Det var kun noen få som hadde innlagt vann, med vannklosett, bad osv. De fleste hadde utedo, enten som en del av løe eller uthus, eller som frittstående bygning (utedass). Disse hadde ofte et utskåret hull i døra, gjerne formet som et hjerte, slik at det sivet inn litt lys, i alle fall på dagtid. Noen hadde "to-seter", d.v.s. do med 2 hull ved siden av hverandre, slik at 2 personer kunne gjøre sitt fornødne samtidig. Selvsagt luktet det en del fra disse "bekvemmelighetene", men det var folk vant med. Dopapir på rull var heller ikke vanlig på den tiden. De fleste brukte avispapir og/eller brødpapir (når man kjøpte brød på krambua, ble det rullet inn i et beige papir). Det hendte imidlertid at man hadde glemt å etterfylle med papir, og da kunne man høre ropene gjalle fra den "trengende" som satt på doen, ofte et godt stykke fra huset: *KOM MED PAPIR!!!*

Og "innedo".

På vinterstid kunne det være lite fristende å måtte gå ut i mørket og kulden når man skulle gjøre sitt fornødne, ikke minst på nattetid. Dette ble løst ved at de fleste hadde en eller flere nattpotter, gjerne stående under sengene, og benyttet disse når behovet meldte seg. Noen hadde også en større innretning, en emaljert "pissebutta", gjerne med lokk på, som hellet svakt nedover mot midten, hvor det var et hull, med et lite "tak" over.

Når dagen grydde kunne man derved se folk komme ut av husene med "nattmøblene", som så ble tømt i utedoen, *hevdaskuten* eller at innholdet ble kastet rundt bætre som gjødsel.

Julefeiring og tilhørende ritualer og forberedelser og tradisjoner.

Julerengjøring. I den tiden var det som nevnt ikke støvsugere. Heller ikke mikrokluter og mopper med engangskluter. Det var heller ikke innlagt vann, eller varmtvannsbereder. Før jul var det tid for storrengjøring. Det innebar at i tillegg til gulvene, skulle vinduer og tak vaskes, og evt. vegger, hvis det var trevegger. Da satte de opp krakker i stuene, og la planker oppå, som et stillas. Da nådde man opp til bjelkene i taket, og vasket bort spindellev, støv og døde insekter. Vaskemidlet var som regel grønnsåpe, så det luktet rent i lang tid.

Når det nærmet seg jul, ble det også skiftet til nye *flågepapir*. Alt skulle jo være rent da!

Julebaksten var tradisjon hos alle. Hos oss ble det bakt sandkaker, kromkaker, kokusboller, harde vafler og sirypsmakroner med mandel på midten. Så var det risgrøt og oksestek på julaften, i alle fall de årene vi hadde litt penger. Ellers sa foreldrene at det var lokal tradisjon å ha torsk på julaften (men det hadde vi jo resten av året også...)???

Juletre var noe alle "måtte ha". Et år som det hadde vært ekstra dårlig med fiskeriene, og derved inntekter, sa far min at vi ikke hadde penger til juletre. Jeg og søsteren min syntes dette var helt forferdelig, og det endte med at faren vår måtte snike seg til *markje* i nattens mum og mørke, og hugge et lite grantre til oss, selv om samvittigheten nok naget ham. Men selv om man kjøpte juletre, var de vanligvis ikke så rette, symmetriske og flotte som dagens utgaver. Greinene var ofte ujevnt fordelt. Faren i huset måtte da til med sag og *borevinde* for å pynte på utseendet. Man kappet greiner der det var overflod, og så boret man hull i stammen der det var for lite, smidde spissen og dyttet greina på plass. Etter en stund så det ganske bra ut, og når pynten kom på, viste ingenting av "jukset".

Tradisjonelt skulle julereet pyntes på lille julaften. Først remser med norske flagg, som var pakket sirlig fra sist jul, for ikke å *komme i vase*. Så var det remser med glitter, og hjemmelagde remser med girlandere og "lenker" og flettede kurver av glanspapir. Så var det å pakke ut de skjøre kulene som skulle henges på treet. De var det flotteste syntes jeg, kulene var liksom skåret av på ene siden, og hadde en indre "vegg" som skrånet innover, ruglete, og malt i de skjønneste glinsende farger. Engler ble også hengt på, og små nisser av piperensere, i rødt, hvitt og grønt. Så var det på tide med julelysene. Og den gang var det kun levende lys. Elektriske lys på juletre var noe de bare hadde på bedehuset. Man hadde noen små lysholdere som var festet til en klype, og så satte man små *talgalys* oppi... Hasselnøtter ble lagt i flettekurvene, og til sist drog vi av små dotter hvit bomull og blåste dem bort på greinene, slik at de skulle forestille snøfnugg.

Julegaver var selvsagt det store høydepunktet, i alle fall for oss barna. Når gavene skulle pakkes ut, tok de voksne forsiktig ut *stikkedåsen* og tente de små lysene, etter først å ha forsikret seg om at klypene satt godt fast på greinene. Man kunne jo ikke risikere at lysene falt ned og antente hele huset.

Da vi var små, måtte vi selv spare eller tjene nok penger til å kjøpe julegaver til de nærmeste i familien. Alternativt lage noe selv. Det var nok ikke så dyre og flotte gaver som nå, men vi var jo ikke vant med å få ting i tide og utide, så vi var glade for alt vi fikk. Noen ganger var det kanskje klesplagg eller fottøy som vi hadde manglet i lengre tid, men ofte var det hjemmestrikkede *spøtasåkkar* eller *spøtalobber*, eller nye *ullvetter*. Eller kanskje et munnspill. Eller *lommalykt* med Hellesens batterier.

En gang husker jeg likevel at jeg var skuffet på julaften. Min søster og jeg hadde både tanter og onkler i Amerika, men vi fikk aldri noen pakker derfra. Men da tante Lina (og hennes mann) var kommet hjem fra Amerika og bosatte seg på Liknes, må jeg innrømme at jeg hadde visse forhåpninger. Kanskje en cowboyskjorte, et *springslips* med motiv av cowboyer eller indianere, eller en perlemorsbelagt lommekniv med tilsvarende motiv... Eller noe enda flottere? Jeg hadde smugtittet på pakkene, og registrert en pakke til meg fra dem, men klarte ikke å avsløre innholdet ved å *kneppe*. Spenningen var utholdelig, og jeg vet ikke om jeg engang enset hva jeg fikk fra de andre. Men hvor lenge var *Abraham* i paradiset (som Jeppe på Bjerget sa)... Da jeg med dirrende hender klarte å rive av innpakkingspapiret, åpenbarte deg seg en sammenleggbare foldet papirmåne som man kunne trekke rundt et taklys (enkel lyspære). SÅÅÅ festlig! Kameraten min, som visste om mine forventninger, fikk imidlertid latterkrampe da han fikk høre om *varpet*, og minte meg på månemannen gjennom hele oppveksten, når han øynet at jeg hadde urealistiske forventninger til et eller annet.

En annen tradisjon var at alle uoverensstemmelser med naboer og lignende skulle skveres opp i julehelgen. Man skulle aldri gå inn i et nytt år som uvenner. Dessuten skulle ingen i nabolaget sitte ensomme i julen. Hos oss var det naboen Henrik (gammel ungkar) som hvert år ble invitert til

middag, kaker og kaffe. Hannes Liknes (en annen ungar) ble også invitert, men han var for beskjeden til å komme. Derved var det min oppgave å gå til Hannes med julemiddag og småkaker. Til gjengjeld kom Hannes (som var småfisker) alltid med fisk og flyndre til oss, når faren min var på sildefiske eller Islandsfiske. Han banket aldri på, bare hengte knippet med fisk på en spiker på veggen. Jeg tjente også noen slanter ved å *hykre* flyndre for Hannes, når han var ute med *bakkene*.

I romjulen kledde vi oss ut med masker og *gjekk julabokk* i nabolaget. Banket på, nikket og bukket, og sang julesanger med fynd og klem. Så spurte vi etter *julaknask*, og fikk småkaker, og av og til litt snop i posene våre.

Dessuten var det jo juletreffester på bedehuset. Der var det fyrt godt i den høye ovnen, så det var varmt og trivelig. Et kjempestort juletre var pyntet, og på toppen av det hele fikk vi utdelt hver vår gottepose, med julamann, og andre godsaker. (I ettertid har jeg fått høre at det var den gamle læreren Lende som i mange år hadde betalt av egne penger for disse posene og mye annet).

Flere av de som hadde en far eller slektinger i Amerika, kom gjerne med noe nytt og flott, som ikke var å oppdrive her på Karmøy. Jentene fikk fantasirike Amerika-kjoler, og visste at de tok seg godt ut. Når tiden kom for å gå rundt juletreet fantaserte jeg ofte om å få leie en av disse jentene, men det ble som regel med håpet. Jeg forsøkte så godt jeg kunne å gre håret bakover, og brukte både Brylcreme og Keratin hårvann, men uten resultat. En gang før en juletreffest kavet jeg forgjeves med å få *sveisen* til å sitte, men uten ønsket resultat. Så prøvde jeg med enda mer hårkrem, med enda verre resultat. I min fortvilelse måtte mora mi varme nytt vatn på komfyrer, vaske håret på nytt, og så var det samme lekse om igjen. Men noen Elvis-frisyre ble det nok aldri på meg...

Andre høytider.

Da faren min var barn, feiret de *Jonsok* (St. Hans) på *Ådnafjedle*. Ungene sparte noen øre hver til parafin, så rev de lyng og kappet *brakje* (einer), og laget bål, som imidlertid brant fort ned.

Påsketradisjonar var bla.a. at barna gikk rundt for og tigga egg (a-la *julabokk*), så gikk familiene til *markje*, lagde grue og kokte eggene, og kaffi til de voksne. "Øltapparbråtene" (innenfor Trongkleiv) var et mye brukt samlingssted, det samme var *Ådnafjedle*.

I min oppvekst var det fortsatt noen som gikk til fjells i påsken og kokte egg, eller at vi kokte dem i kaffi eller med løk, for å få andre farger, og så malte vi eggene med flotte vannfarger og motiver.

St. Hans var som regel feiring på Naustskjer på Ferkingstad, med opptog, trekkspill, sang og bål.

Søndager på 50-tallet.

Søndager (og andre helligdager) skilte seg mye tydeligere fra hverdagene i min barndom. Folk hadde stor og inngrodd respekt for "å holde kviledagen hellig". Selv om man ikke var personlig kristen, var det uhørt å utføre praktisk arbeid på slike dager. Naboer og kjente kunne jo se at man forstyrret helligdagsfreden...

Men husdyrene måtte jo stelles, og mødrene måtte lage søndagsmiddag, og gjerne noe godt til ettermiddagskaffien, for da kunne man regne med at slekt og venner kom på *slång* (besøk). Folk flest

på den tiden *holdt hykti* (besøkte hverandre). Hele familien tok gjerne bussen for å besøke sine slektninger andre steder på Karmøy, spesielt på søndag ettermiddag. Nesten ingen hadde bil.

Middag i ukedagene besto som regel av fisk i en eller annen form, da dette var noe de enten fisket selv, eller kjøpte for en rimelig pris av fiskerne. Ofte gikk også fiskernes barn rundt i bygda og *hykret* (solgte) knipper med fisk, flyndre, småsei osv. Men på søndag kostet man på seg litt ekstra, f.eks. kjøttkaker, eller t.o.m. steik, salt kjøtt med gule erter, *sosakjøtt*, eller kanskje fersk kjøtt med *klumper* (melboller). Koteletter var også populært. (Pinnekjøtt og ribbe hadde jeg ikke engang hørt om før jeg ble voksen).

På formiddagen gikk mødrene rundt på kjøkkenet og lagde middag, mens de hørte på *Preikje* (Gudstjenesten) fra radioen i stua. På søndager var bordet dekket med hvit duk, og gjerne et finere servise enn i resten av uken. Fedrene samlet seg ofte ved naustveggen nede ved båtstøene, der de sto og pratet. Når det nærmet seg tid for middag, ble vi barna bedt om å hente våre respektive fedre, men det var ikke alltid like lett å få dem til å avslutte praten, så vi sto som regel og dro dem i hånden...

Først måtte man lese bordbønn, så ble det ofte servert suppe, bl.a. saftsuppe med rosiner (kanskje fordi dette var billig, og stagget litt av sulten). Etter hovedretten var det dessert eller grøt. Rabarbragrøt med rødt sauspulver for å få fin farge (på sommeren) med melk eller fløte til, eller *rauge gele* med vaniljesaus, eller kanskje *perlegraut* (sagogryn). Hos oss satte de ofte fatet med gele på en firkantet sten utenfor huset, så den skulle kjølnes og stivne til middagen...

Til kaffien (utpå ettermiddagen) hadde mor bakt kake, sjokoladekake, meliskake med strø, mokka-kake, eller *fløytekaka* (bløtkake). P.g.a. at det den gang var liten tilgang på snop og søtsaker til vanlig, smakte kaker ekstra godt. På ukedagene kokte man kaffi *på gruten*, d.v.s. at man sparte på kaffen ved å kun fylle litt mer kaffe på den brukte kaffegruten på kjelen. Men på søndag ble kjelen rengjort, og kaffien smakte derved mye bedre. På krambue kjøpte man hele kaffebønner, og malte den selv på kaffekvern rett før det skulle kokes. Vi barna likte ikke kaffi, men det var koselig å få sveive kaffekverna, og ta ut den lille skuffa med nymalt kaffe, som luktet godt.

Søndag var den eneste ukedagen det ikke var skole (halv dag på lørdager). Så det var hviledag både for voksne og barn. Men det var jo andre "forpliktelser", bl.a. *helgavask* for hele familien. Vann ble kokt opp og fylt i vaskevannsfatet, så var det frem med vaskeklut og såpe, og skrubbe både hår og ører, samt resten av kroppen, i tur og orden. T.o.m. håret skulle vannkjemmes på søndag. Og far i huset tok gjerne på seg Floid etterbarberingsvann, og luktet godt...

Så var det å få på seg finstasen. Det var helt utenkelig å gå i hverdagsklær på søndager. Mannfolka brukte gjerne undertøy av ull (spesielt i vinterhalvåret), *himaspøta ullondebol* og *långe underbukse* (rosa eller lyseblå). På føttene hadde de gjerne *himaspøta såkkar* innerst (nesten opp til knærne), og *himaspøta lobber* utenpå. Men på søndag skiftet de til ferdigkjøpte hvite makko undertøy, og tynne sokker. Disse var uten elastikk i skaftet, så for å holde dem oppe brukte de *såkkahållar*, d.v.s. en rem rundt foten under kne, der strømpene ble festet.

Flanellskjorta var skiftet ut med *kvite stiveskjorta*, og ovenfor albuene hadde de *skjortespringar* for å unngå at nedre del av skjorteermene skulle bli skitne. Deretter var det å knyte slipset, og feste det til skjorta med slipsnål.

Skoene på den tiden var vanligvis av lær, og med lærsåler, som hadde mindre slitestyrke enn dagens gummisåler. Men sko var dyrt å kjøpe, så folk passet godt på dem. *Bestaskone* hadde folk i mange år.

Når hælene eller fronten av sålen var nedslitt, måtte skoene hel- eller halvsåles, enten hos skomaker, eller man ordnet det selv. Mange hadde egen *skoleist* av jern, som skoen ble tredd innpå når den skulle repareres. For å beskytte skoene når det var vått på veiene, brukte de kalosjer (som tålte vann) utenpå skoene. Før helgen brukte de fleste å pusse skoene, så de var blanke og fine til søndagsbruk. Finbukser var gjerne av garbadin, og på søndager brukte mennene ofte bukserem, mens de i resten av uken brukte bukseseler. Skulle de sykle, brukte de bukseklyper nederst på høyre leggen, så bukse ikke skulle tilgrises av olje fra sykkelkjeden. På hodet brukte de hatt på helligdager når de skulle ut, sixpenciluer og *bømla-huer* hørte hverdagene til.

Konene hadde på seg finkjolen, men utenpå brukte de ofte et hvitt forkle på søndag. Noen brukte også skaut på hodet mens de lagde mat. De som hadde skaffet seg nylonstrømper, måtte passe på at sømmen var rett på baksiden, og være meget forsiktig, så de ikke skulle få rakning...

Barna måtte også ta på seg *bestkledne* på søndager. Det var imidlertid ikke bare positivt for oss, for det begrenset i stor grad hva vi kunne foreta oss, vi måtte jo ikke bli skitne, eller skade *finstasen*. Og finskoene var ofte stive og trange. Jentene ble kledd i foldeskjørt, og fikk sløyfeband i håret.

På søndag formiddag var det forventet (av foreldrene) at barna skulle gå i søndagsskolen på bedehuset. Man fikk da utlevert et søndagsskolekort med rubrikker inni, og hver gang man møtte, fikk vi en stjerne i kortet. Søndagsskolelærerne kunne imidlertid være nokså forskjellige. Noen var meget avholdt, og var hyggelige, morsomme og fortalte på en måte som fenget barnesinnet. Men det var også noen eldre personer som hadde meldt seg til tjeneste, og noen av disse hadde i sin ungdom vært villstyringer med litt av hvert på samvittigheten. Etter hvert som de kom lengre ut i talen, minnet det mer om en bekjennelse av egne tidligere synder, og endte ofte med snørr og tårer fra talerstolen, og med *tordentale* om hvordan det kom til å gå med oss, hvis vi ikke holdt oss på den smale vei. Noen av barna ble så skremt at de aldri våget å møte flere ganger...

På kveldene måtte vi finne på aktiviteter og leker som ikke skadet klær og sko. Ludo, snipp og snapp, tampen brenner, *tripp*, *trapp*, *tresko* (bondesjakk) var ofte alternativer. Gnav var også populært, bl.a. Svarte-Per. Vanlig kortstokk var det strengt forbudt å ha og bruke. Det var synd, ikke bare på søndager. Man måtte heller ikke plystre, da *kalte man på vondemann*, sa de voksne.

Eller vi kunne driste oss til å hinke paradiset, hoppe tau, eller enkle ball-leker som *halli-hallo*. Jentene lekte dessuten med *dåkkeliser*, glansroser, eller de byttet servietter, eller etiketter fra hermetikk-bokser som de samlet på. Eller de fant fram tøyposen med monkar (klinkekuler) og monka. Guttene samlet på topplokket av *stikkedåsar* (fyrstikkesker), som de på den tiden brukte til reklame for ulike produkter. Hvis været var fint, kunne vi også spille *Jeppe*.

Dona (kaste på strek) var også populært blant guttene. De som var eldre brukte gjerne 5-øringer som innsats, men spill om penger var jo synd, så vi smågutter brukte flaskekorker, slo dem flate med en rund stein, og spilte til de som var heldige (eller dyktige) hadde fulle bukselommene med kapsler.

Mat og drikke til hverdags.

Som barn fikk vi ofte høre foreldrenes beretninger om "dei dårlige tidene" de vokste opp i, der maten var "sild og pota", og i stedet for brød måtte de ta til takke med potetkaker som mødrene stekte på ovnen, og fyrte med lyng som barna måtte hente i utmarka. Så vi kunne bare våge å klage på maten som ble servert.

Derved ble det å spise det som var tilgjengelig til enhver tid, og hos oss var det stort sett fisk i en eller annen form og tilberedning. Dessuten komler med dott i, og på søndag kjøttkaker og pølser. Til jul og spesielle anledninger hadde vi oksestek eller fersk kjøtt (og kjøttsuppe) med *klumper* (melboller). Salt kjøtt og erter var også et høydepunkt.

Hos de med større gårdsbruk vanket det nok noe mer kjøttretter. Og når de slaktet griser lagde de bl.a. blodkomler.

Ellers var det brødmat de fleste måltidene. Pålegget besto mest av sukker og sirup, samt syltetøy laget av de råvarer den enkelte familie hadde tilgang til. Hos oss var det stort sett syltetøy (og saft) laget av rabarbra eller stikkelsbær. Noen hadde også rips og solbær, jordbær og bringebær i hagene, og derved et større utvalg. Rabarbra ble også brukt til dessert, blandet med litt rød saft, så den såg lekrere ut.

Hvis vi barna var heldige, hendte det at vi fikk "Ha-På", "Prim", "Sunda" og "Melba" på skivene, og kanskje leverpostei eller fleskepølse. Samt fårepølse og brunost av og til.

Hvis vi klagde på harde render på brødskivene, sa mødrene at vi fikk god sangstemme av det...

På Krambue.

På Ådland var det på 50 og 60-tallet 4 krambuer. Ikke akkurat supermarkeder, men folk kunne likevel stort sett finne alt de hadde bruk for til daglig. Her var det matvarer, drikkevarer, hygienske artikler, ljàer, spader, minnebøker, osv.

Hanna og Jakob Vea (ved Bakkane), Thomas Fagerland og Jakob Fagerland, samt "*u Mari*" i det gamla "Soffia-huset", og som var en filial av Olav Hauge på Åkra. Pera-jentene hadde også krambu, men den var nedlagt da jeg vokste opp.

Stort sett alle varene var plassert bak en lang disk, eller på et bakrom. Kundene sto på utsiden og sa hva de ønsket, og ekspeditøren plukket varene etter hvert, målte, veidde og regnet ut prisene, som fortløpende ble notert på en papirremse. Når kunden hadde fått varene, måtte ekspeditøren regne sammen totalbeløpet.

På 50-tallet hadde mange av innbyggerne et småbruk med ei ku eller flere, noen høns, og gjerne noen sauer osv. Dessuten hadde mange potetåker, og enkelte t.o.m. gulrøtter, kålrot osv.

De andre måtte kjøpe melk og andre landbruksprodukter enten hos bonden, eller på krambua. Bøndene melket kyrne sine (for hånd) i sinkbøtter hver morgen, fyllte så melken i spann og kjørte disse til nærmeste melkekrakk. Hver bonde hadde eget nr på spannet, slik at meieriet visste hvor mye melk den enkelte hadde levert. En stor lastebil (melkebilen) hentet spannene hver dag, og kjørte senere ut melk til krambuene.

På krambua hadde de store melkespann, og på siden hang en stor øse (1 liter?) som ble brukt når kundene kom med sine mindre spann (med lokk) for å kjøpe melk til familien.

Plastposer var ikke oppfunnet på den tiden, så folk hadde med seg egen veske til å ha varene i, ofte kalt "*torv-veske*". De fleste var sydd sammen av firkantede skinnbiter i ulike fargesammensetninger. Enkelte hadde også store flettede bastkoger med et stort håndtak på midten.

Brød kom nybakt og varmt fra bakeriet i store brødkasser. Når kunden kjøpte brød, ble dette rullet inn i et brunlig papir (fra en rull bak disken). Brødpapiret ble også brukt til andre formål i enkelte hjem, men dette blir omtalt i et annet kapittel...

Mjøl kom i sekker, og ble så tømt i en diger skuffe under disken, som kunne vippes bakover av ekspeditøren. I skuffen lå det en skuffel til å fylle melet i poser, som så ble plassert på vekten.

På sommeren hadde de *klypeis* i kjeks på krambuene. Jeg var svært beskjeden som barn, men skulle for første gang gå alene til krambue hos Jakob Fagerland for å kjøpe is. Den gang var krambue i husets kjeller. Jeg var sannsynligvis i 6-års-alderen, hadde egen liten rød "lommebok", av skinn, og lokk med trykknapp på fronten. I den lå det 50 øre – jeg var RIK! Da jeg nærmet meg meldte angsten seg, men jeg bet tennene sammen (de få jeg hadde igjen av melketennene), og smøg meg gjennom inngangsdøren og fram til disken. Men med min kroppslengde (ble kalt Sakkeus da jeg begynte på skolen) rakk jeg ikke opp til disken. (Øystein Sunde hadde visst samme erfaring). Ingenting skjedde, og jeg selv hadde aldri våget å tilkalle "hjelp". Det følte bittert å være så nært, og likevel så håpløst langt fra å lykkes. Så etter en tid tuslet jeg slukøret ut igjen for å begynne på hjemturen, med uforrettet sak. Men akkurat da hørte jeg en ung dame rope navnet mitt. Det var naboen min Johanna som hadde deltidsjobb, og hadde oppdaget meg da hun kom ut fra lageret. Så ble det is på meg. Stoltere 6-åring har neppe gått vestover veien mot Liknes. Og Johanna fikk en meget stor stjerne i et ungt guttesinn.

Sildefisket tok slutt.

Utover 50-tallet ble det stadig mindre forekomster av sild, og inntektene ble ofte tilsvarende. Noen av mannfolkene valgte å søke lykken "over there" (i Amerika). Av de mannfolkene som ble igjen i "gamlelandet", var det noen som hadde fast jobb og inntekt. Derved var de nok ikke direkte rike, men forskjellen fra småfiskerne var at deres inntekt var forutsigbar, og de kunne dermed planlegge sitt forbruk og sine "investeringer", da de visste at neste lønning kom regelmessig.

Grunnen til at ikke alle derved fikk seg fast jobb, var for det første at det ikke var så lett å få denne type arbeid. Dessuten var folk vant med den friheten det var å styre sin egen hverdag, i motsetning til å motta og følge ordrer fra sjefer og ledere. Og fortsatt gikk beretningene på folkemunne om de fiskerne som hadde vært mannskap på en av de snurpebåtene som hadde gjort storfangst, og som var kommet hjem med mer penger etter en sesong enn de med fast jobb kunne tjene på flere år.

Neste gang var det kanskje deres tur til å ha flaks, og da skulle alt bli så mye bedre. Nye klær og møbler, sykkel, og kanskje til og med innlagt vann, vaskemaskin og klosett. Dette håpet bidro nok til at mange fortsatt lot seg hyre til fiskeriene, selv om fornuften tilsa at de burde vært mer aktive for å finne seg fast arbeid.

Faren min levde og åndet for fiske! Når vi skulle jobbe i åkeren, oppdaget han merkverdig mange værtegn på at fisken beit, og var kort tid etter på veg mot sjøen. Da de fleste hadde gitt opp drømmen om den store loten, levde den tydeligvis fortsatt hos faren min. For når rederen lokket med dobbel lot, pakket han igjen skipssekken og dro av gårde. Senere lokket de med tredobbel lot hvis han ville bli med. Problemet var bare at både 2 gange 0, og 3 gange 0 = NULL...

Dagens barn og unge vil kanskje synes synd på oss som vokste opp i sånne "kår", men saken er at vi var lykkelig uvitende om det som i dag betraktes som selvfølgelig goder og fasiliteter. De fleste av oss bodde i eldre hus som hadde gått i arv, og var hvitmalte. Løene og uthusene var vanligvis umalte

på våre kanter, for det var sløseri å bruke penger til maling på denne type bygninger. I tidens løp inntok de derfor en grå farge, som de mer velstående på Åkra kalte for "liknes-fargen".

Posten.

"Postkontoret" var ikke slik som nå til dags. Nei det hele var plassert i bislaget hos Helena og Elias (*Klæhaug*) Invaldsen, på Ådland, var ca. 6 m² og hadde et låsbart skap med hyller hvor brev og pakker var plassert. Posthuset, krambuene og bedehuset var samlingsplassene i den tiden, der bygdefolk kunne treffe andre, utveksle nyheter, og i beste fall komme hjem med litt saftig sladder...

Telefon.

Frem til 1970 var det strenge restriksjoner på hvem som fikk anledning til å installere telefon. Man måtte ha spesielle grunner eller behov. Da jeg vokste opp, var det derfor bare noen få i bygda som hadde telefon, i alle fall som jeg visste om. Thomas Fagerland hadde krambu, telefon nr. 8519. Jakob Fagerland, krambu, tlf.nr. 8433. Ådland skole tlf. 8500. Simon Fagerland, drosje, tlf.nr. 8435. Kristen Mikkelsen, drosje, tlf.nr. 8326.

For å få telefon, måtte de imidlertid forplikte seg til at andre folk i bygda fikk lov å banke på og be om å få låne telefon, selvsagt mot å betale for samtalen. Men det var jo begrenset hvor mye folk ringte, for de fleste av befolkningen (slekt og venner) hadde heller ikke telefon.

Drosjer.

Skulle man bestille drosje (*ekstrabil* som de ble kalt lokalt) kunne man ringe tlf.nr. 8520, og kom da til drosjehytta som sto plassert foran kommunehuset i Åkra kommune, der Centrumsbygget står nå. Der sto drosjene på rekke og rad og ventet på tur. Drosjene hadde egne bilnummerskilt, og alle drosjene på Karmøy hadde skilt som begynte med L – 93 og så to tall i tillegg. Alle bilene i Rogaland hadde bokstaven L først. Simon Fagerland sin drosje var L – 9300, Kristen Mikkelsen; L – 9301 og Halvard Nes; L – 9318. Senere hadde også Bjarne Grindhaug drosje.

Fodlingar.

Fulle folk har varierende virkning på barn som observerer dem. Slik var det nok i min barndom også. Det var vel både litt skremmende og litt spennende. Men det var jo ikke noe dagligdags syn på våre kanter. Likevel var det noen få sambygdinger som fra tid til annen hadde inntatt en del for mye, og kom kanskje sjanglende langs vegen midt på lyse dagen, og noen ganger med en ølkasse under armen. Da hendte det nok at en liten skare av unger diltet etter på behørig avstand.

Andre ganger var de ute og gikk (?) på nattetider også. I vårt hus var det nøkkel i gangdøra, men bare en tresveiv på innsiden av ytterdøra i bislaget. Flere ganger i min barndom våknet vi om natten av lyder fra bislaget, og skjønnte at det var en sterkt beruset person som hadde kommet seg inn. Om morgenen var han borte, men sixpencilua lå igjen, samt gebiss og en del oppkast. Jeg kan imidlertid ikke huske om vedkommende kom tilbake for å hente sine tapte eiendeler...

Egling (mobbing).

Det som i dag kalles mobbing, eksisterte i høy grad også før i tiden. Folk som var "annerledes" fikk fort klengenavn, f.eks. Doffen, Tulle-Olav, Tulle-Tønes, Tulle-Johan osv. Og det så nesten ut som at det var "akseptert" at barn (og til dels også voksne) kunne erte og gjøre narr av dem. Dette førte nok til at den snev av selvtillit og mestringfølelse de måtte ha hatt i utgangspunktet, effektivt ble visket bort, og ofrene gikk rundt som bygdetullinger hele livet.

Men de var nok ikke alltid så "dumme" som folk generelt trodde. Doffen hadde visstnok hatt *baddnasykja* da han var liten, og fikk en hjerneskada av det. Det hendte at han ble plaget, og da bannet han og kastet stein etter plageåndene. Men på det jevne var Doffen i strålende humør. Han likte å lage håndkjerrer av fiskekasser, spikret på hjul fra kasserte barnevogner, og *skjeker* av trelekter. Når folk skulle kjøre inn høyet, stilte Doffen opp med sin kjerre på siden av høysleden, lesset fullt lass, bandt det fast og kjørte det til løa, der det ble lesset av på låven. På den måten fikk han litt penger, som stort sett gikk til tobakk og papir. Noen ganger stilte han seg opp på krambue hos Thomas Fagerland, og sto der med et sørgrmodig blikk, så kundene og ansatte skulle anta at han var lens for røykesaker. Når så en eller annen endelig syntes synd på han, og kjøpte tobakk til han, lyste han opp som en sol, og skyndte seg mot utgangsdøren. Og akkurat i det han smatt ut, hørtes en rungende latter, og Doffen vinket seiersikkert med to fulle tobakksesker. Han hadde bare lurt dem, nok en gang, og frydet seg storlig.

En annen kar så normal ut, men kunne verken lese eller skrive. Imidlertid var han flink med tekniske og mekaniske innretninger, og jobbet litt med sykkelreparasjoner. Men også han ble plaget og ertet, noe han tok seg svært nær av. Han fortalte til faren min en gang at en sambygding hadde sagt at han burde lagt seg i likkista med mora si, da hun døde. Han hadde det vondt fra før, ikke minst fordi han syntes det var nedverdiggende at taket på huset deres var lekk, og vannet dryppet ned på liket av moren. Imidlertid hadde han det godt med en nabokone som tok seg av han, og passet på å gi han mat, spesielt etter at også faren hans var død. En gang hadde han fått en kamerat til å skrive til bladet Romantikk for å få en brevvenn. Da brevet kom, kunne han imidlertid ikke lese hva hun skrev, og han ville ikke at noen andre skulle få vite det heller, ikke engang kameraten. Derved kom han til nabokona med brevet, og spurte beskjedent om hun kunne tenke seg å lese innholdet for han. Hun svarte ja, og skulle til å starte, men da var denne karen raskt framme med hendene og holdt henne for ørene. Hun måtte ikke innbille seg hun fikk høre hva som sto skrevet... Det var det bare han selv som skulle høre.

Ådland skole fra slutten av 50-tallet til midten av 60-tallet.

Da jeg begynte på skolen var den tidligere læreren Ola Lende blitt pensjonist, og døde mens vi gikk i første klasse. Vi hadde en kjempeflink *lærerinne* de 4 første årene, Inga Sandve, som var streng, men likevel snill og rettferdig. Karl Lalid var rektor, også en lærer vi hadde stor respekt for, og som vi fikk gleden av å ha som lærer de siste årene på folkeskolen (som det het den gangen).

Et litt underlig "fenomen" var at mens det alltid var naturlig å tiltale Inga Sandve med bare fornavnet, var det like unaturlig å tiltale Karl Lalid som Karl. I alle år sa vi bare Lalid. Selv lenge etter at vi ble voksne, og jeg var venn og hadde omgang med han, var det unaturlig for meg å si Karl...

Læreren satt bak kateteret på en avsats litt høyere enn elevene, så de hadde bedre oversikt og kontroll. Vi satt ved pulter der det var et hull øverst på høyre side, der blekkhuset var plassert. Dette var en liten rund glassflaske, med en liten kork i tuten. Når det minket på blekket, måtte vi fram til

kateteret og få påfyll fra en stor flaske. Bak kateteret var det en stor tavle på hele veggen, med kritt og svamp. Det var også fargekritt, men de ble bare brukt ved spesielle anledninger.

Når vi skulle skrive skjønnskrift, måtte vi bruke penneholder og blekk. Nederst på penneholderen var det et smalt spor, hvor vi kunne putte inn en pennesplitt (liten metallbit med splittet tupp). Så måtte vi duppe splitten i blekkhuset, og skrive forsiktig på arket. Var man for hard på hånden, sprikte splitten, og blekk rant utover arket (man *klusset*). I så fall måtte vi bruke trekkpapiret (et porøst papir som sugde opp blekket). Hadde man for mye *kluss*, fikk man irettesettelse av læreren, eller nedsatt karakter. Når trekkpapiret var fullt av blekk, måtte vi få et nytt.

Karakterene de første årene for Inga var figurer av diverse dyr, som var festet til små treklosser. Når Inga skulle sette karakter, plasserte hun "klossen" på en stempelpute (med fargestoff), og trykket så dyret på besvarelsen. Husker ikke sikkert, men tror elefant var det beste, så hest, hjort osv. Gris var den dårligste karakteren, og noe man helst ville unngå.

Skoleveskene var ofte av lær med to lommer foran, låseanordning på hver side, og en rem på midten som ble festet i en spenne. Imidlertid var de begynt med ransler da jeg begynte. De første lignet på skoleveskene, men hadde seler bak, så de kunne bæres på ryggen.

Leseboken vår het ABC, og inneholdt massevis av trivelige historier. Dessuten hadde vi regnebok, saga (historiebok), bibelsoga m.m. Blyant, viskelær, penneskaft og pennesplitter, *skavar* og linjal hadde vi i *penalihuset*. Dette var laget av tre. Det var to etasjer, og den øverste kunne skyves til sides, for å komme til i nederste rom. På toppen var det et trelokk som gikk i et spor, og når man skjøv det helt fram, låste det etasjene, og holdt alt på plass.

På skolen hadde hver elev fargestifter (oljekritt?) som lå side om side i en liten blikkboks med lokk. Denne lå vanligvis på en hylle under pulten. Der la vi som regel også nistepakken eller matboksen.

Hvert år ble det arrangert idrettsleker, der elevene fikk vist sine ferdigheter i løp (60 m), hopp (lengde og høyde) og kast med rågummiball. Man kunne da få Idrettsmerke i gull, sølv eller bronse, alt etter prestasjonene ifht oppsatte krav. Jeg klarte aldri bedre enn bronse.

Rektor Karl Lalid var også svært engasjert i svømmeopplæring for alle elevene på skolen. Da kunne man få *Symjeknappen* for 25 m eller 200 m. De dyktigste kunne også oppnå Havhesten, da måtte man i tillegg stupe og dykke. Hver høst var det utdeling av medaljer og diplom til de som hadde klart kravene, og det ble tatt bilde av samtlige, som ble hengt opp, og delt ut til elevene.

Vi måtte delta på svømmeundervisning hele sommeren, uansett vær. Var det for mye vind og bølger på "våre" sandstrender, måtte vi sykle til idrettshuset (det gamle) hvor vi fikk kle av og på oss innendørs, og så var det ut i bølgene. Det var mye tigging om å få slippe av enkelte, men det var ingen "nåde". Jeg var en av de som slet med å klare svømmeknappen, og det følte litt flaut, da de fleste av jentene klarte det, også de som gikk i lavere klassetrinn. Jeg skulle så gjerne ha stått på siden av dem på fellesbildet. Men det gikk flere år før jeg endelig klarte 25-meteren. Og lengre kom jeg aldri når det gjaldt svømming. Men Ådland skole var i flere år i Norgestoppen når det gjaldt prosentvis antall elever som kunne svømme.

I friminuttene gikk det mye i fotball for oss guttene. Jentene lekte bl.a. veggeball, hinket paradiset og hoppet tau. Jeg husker at vi tok oss skikkelig ut i friminuttene, og var ofte gjennomvåte av svette når vi skulle inn til time igjen. Da kom lærerne ut på trappa, blåste i en fløyte, og elevene måtte stille seg opp på rekke i den klassen de tilhørte, og så marsjere rolig inn i klasserommet. Det har nok ikke alltid

vært like greit for lærerne, når 10 små guttekropper luktet intenst av svette, men likevel ba om hjelp i timen, og læreren måtte stå bøyd over oss...

En gang hadde en av elevene i min klasse mer *kasteknall* igjen etter 17. mai, og la noen under stolbeina til Inga Sandve. Da hun skulle sette seg, smalt det så det hørtes lang veg. Eleven måtte sitte resten av timen på gangen. En annen gang var det en elev som hadde gjort noe galt (husker ikke hva), men han fikk beskjed om å gå på gangen. Da han nektet kom Inga ned til pulten for selv å eskortere han ut. Men eleven var sta, og krøllet bena rundt stolen, samtidig som han *pinholdt* seg i pulten. Inga var imidlertid en standhaftig og fysisk sterk person. Hun grep tak rundt både stol og pult, og bar det ut mens eleven satt på stolen. Ferdig med den saken!

En annen elev (i en annen klasse) ble bedt om å reise seg og fortelle fra hjemmeleksen i Bibelhistorie. Historien var om bryllupet i Kana, der Jesus omgjorde vann til vin. Dessverre hadde eleven "glemt" å lese på leksene kvelden før, men da dette også hadde skjedd før, var denne unnskyldningen allerede "oppbrukt", så han valgte å gjøre et tappert forsøk på å skjule forseelsen, og fortelle det han visste om vin, kombinert med det han husket fra tidligere om denne hendelsen. Han startet med at de hadde bryllup i Kana, og at det var noe med vin, men resten? Han fikk improvisere. "*Dei serverte den go'e vinen fysst, for dei rekna'kje med atte nogen kjente forskjellen når dei blei foddle*". Sekunder etter sto han på gangen.

Hver vinter når isen var trygg tok Lald oss med til Herbergstjyddne eller *Trekjyddnana (vatn i markje)* for å arrangere skøyteløp (for de som hadde *skjeiser*). Da hadde han alltid med seg bokser med hvite fiskeboller som han varmet på grue, og serverte 2 boller mellom 2 flatbrød til hver elev.

Skikonkurranse var det også hver vinter. Da gikk vi raskest mulig en 5 km løype, som var fra skolen til Trongkleiv, og tilbake. De som ikke hadde egne ski (bl.a. jeg) fikk låne ski når andre hadde gått. Da fikk man et "skimerke" som belønning.

Jernbanespor fra Nedre Liknes til Ferkingstad

I forbindelse med bygging av Ferkingstad havn (ferdig i 1057), var det behov for mengder med stein til moloer o.l. Deler av Dognehoien på Nedre Liknes ble sprengt, og steinblokker ble transportert i vogner til havne-området. Fortsatt kan man se sementfundamentene der sporet krysset Liknesåne. I bakken på andre siden av veien kan man se forhøyning i bakken der sporet fortsatte videre forbi bautasteinene ved Båtsvikje. Et tilsvarende spor gikk fra Hop og nordover til havna.

Andre historier tilknyttet enkelte stedsnavn i Ådland skolekrets

Ådlandsbakkjen og Sandbakkane.

Vintersportsutstyr var nokså ukjente begreper på Karmøy før i tiden. Men når det var snø, brukte ungene det de kunne få tak i for å ake og kose seg på isen. De fleste brukte hjemmelagede kjelker i bakkene, og "snøskeiser" til å skøyte på hardere underlag. Ådlandsbakkjen og Sandbakkane var da populære samlingsplasser.

Nibbå (ved Strande), Sponeset og Bønaberjet.

Før det ble vanlig med kastestang og snelle, brukte folk fiskestenger av bambus, og fisket fra land på egnede steder, bl.a. Nibbå, Sponeset og Bønaberjet. Stengene var 4 – 5 meter lange, med sen og en krok på enden av snøret. Noen brukte også blyøkke, og noen hadde korkdobbe, så de kunne se når fisken beit. Unge og eldre satt da side om side i fine kveldstunder med sine stenger, mens praten gikk, og en og annen fiskeskrøne ble fortalt. Som agn brukte man enten "sjøsmakk" (børstemark) som var ansett som det beste alternativet, eller knust grønkrabbe som de surret rundt kroken med saueull som de hadde plukket fra piggrådgjerder eller lignende. Fangsten var ofte "bergsugge", marulk, småsei, lyr og en og annen taretorsk. På disse stedene finnes fortsatt groper i berget etter alle sneglebukkene og krabbene som ble knust med en rund stein i årenes løp, og enten brukt til agn, eller å "flø" med, d.v.s. å kaste "massen" på sjøen for å lokke fisk nærmere agnet.

Bønaboen.

På våre kanter var det vanlig å ha en robåt med spri-seil. Selv barna lærte seg tidlig å bruke seil. En gang hadde noen ungdommer tatt en tur til Åkra. På vei hjem ville de seile innom Bønassjøen for å sette noen på land. Dessverre seilte de rett oppå Bønaboen. Båten veltet, og ungdommene (som ikke kunne svømme) druknet.

Villhaugsbekkjen.

Farlandsveien (som passerer huset til tidligere rektor Karl Lalid), hadde på 50-tallet en annen trase. Det var da et søkk i terrenget som senere ble fylt med stein, og det ble sprengt bort deler av neste haug, for å få en beinere veg. Bakken sør for Lalid ble kalt Villhaugsbrekka, og veien fortsatte vest og sør for neste haug, og kom ut mellom hus og løe hos Karl Tønnesen før den fortsatte østover. "Villhaugsbekkjen" rant under vegen nederst i søkket, hvor det var laget en steinklopp slik at folk, hest og kjerrer kunne passere. Elevene på Ådland skole brukte bekken til å skylle "blekkhusene" sine, med visse mellomrom på 40-50-tallet.

"Grustakje" i Villhaug og på Flåtå på Bøden.

På slutten av 50-tallet ble det slutt på at folk måtte søke om lov til å anskaffe seg bil. Tidligere måtte man begrunne kjøpet med spesielle behov. Derved var det også behov for nye og bedre veier, når antall kjøretøyer og trafikk økte betraktelig. Den gang var det ikke asfalt på veiene, men grus, som stadig måtte etterfylles i huller i vegen, og ikke minst på toppen av nye vegstrekninger. Av den grunn fant man ut hvor det var grus under jordsmonnet, og gravde ut dette til vegbygging og vedlikehold. Disse ble kalt "Grustak", og ble etter hvert store innhugg i naturen. På østsiden av Farlandsveien ved Villhaug var det grustak. Dette medførte at det etterlot en bra skibakke vinterstid, som ungene benyttet, og som ble kalt "Pitters-kollen" etter eieren av garden, Hans "Pittersen" Korneliussen.

Da det var slutt på uttaket av Grus på Bøden, dannet det seg en vanndam i bunnen, og ungene brukte denne til skøytebane i mange år. Den frøs fort, og var ikke dyp, så foreldrene slapp å "otte".

Kulturhistorisk vandring

Åkrehamn - Ferkingstad

fra ca. år 500 e.Kr. til nyere tider

HISTORIE, SAGN OG DAGLIGLIV I OMRÅDET

Karmøy har en spennende historie, langt tilbake i tid. I følge gamle sagn bodde det i eldre vikingtid 2 konger på Karmøy, Kong Augvald på Avaldsnes og Kong Ferking på Ferkingstad. Kong Ferking hadde kongsgard på Ferkingstad, men hans kongerike omfattet etter alt å dømme også Åkra. Foruten de kjente minnesmerkene på Ferkingstad, er det også funnet båtgraver på Åkra fra vikingtiden.

Nyt naturens synsinntrykk / lukter og lyder - og la dem gi næring til fantasien på turen!

*«Ut mot havet ligger Åkrehamn du kjære - med naturens store flotte badestrand,
som er skyllet opp av sjøens flo og fjære - den har skyllet opp den rene myke sand.
Her hvor tyskerne befestet seg i krigen - bunkerstillinger vi ser på hver en nut.
Åkrasanden har vært sperret fra den tiden - for de landminer som tyskerne la ut».*

(Mel.: Mona Lisa)

Slik beskrev den kjære lokale visedikteren Oluf «Loffen» Svendsen dette naturskjønne området...

- **Landminer og piggrådsperringer.** Under siste verdenskrig la tyskerne ut mengder med landminer og piggrådsperringer på Åkrasanden for å hindre allierte styrker i å ta seg i land fra sjøen. Etter krigen hang det skilter overalt med "Minefare". På 60-tallet lå en mine i mange år på bunnen ved Liknes-sanden, et par meter utenfor de gamle båtstøene, der lokale fiskere daglig tok i land dagens fangst, og barn fisket krabbe. Men alle visste om den, og var meget forsiktige. Miner dukker fra tid til annen opp på og ved strandkanten, og blir sprengt, t.o.m. i våre dager.
- I Stong er nå mye av tyskernes festningsområde bygget ut til bolig- og industriformål, men fortsatt finnes en del bunkere og kanonstillinger igjen i terrenget.
- **3 båtgraver funnet på Åkra**, 2 på Mosbron og 1 på Medhaug. Disse inneholdt sverd, spyd, pilkogger og pilspisser. En fra (ca. år 800) var sannsynligvis en kvinnegrav, 25 - 30 m diameter, og inneholdt bl.a. kam, bronsespenner, spillebrikker og terning, samt beinrester etter menneske, hest og hund.
I vikingtiden var Ferkingstad "maktssenteret" på Vest-Karmøy, men senere var det Åkra som overtok. Årsaken kan være at Kong Ferking's etterkommere holdt med "feil side" under rikssamlingen (v/ Harald Hårfagre) og derved kom i unåde???

- **Skatten i Stong.** På begynnelsen av år 1900 eksisterte det på Liknesgarden en bok som ble kalt for "Krønike-boken". Den var svært gammel, permene manglet, og den var skrevet på gammelnorsk, så det var få som kunne lese den. Boken inneholdt mange sagn og historier fra gammel tid. Et av disse var om en skatt som skulle være skjult, men ved fullmåne lyste det på nøkkelhullet på skattekisten. Ut fra de beskrivelser som var oppgitt, mente mange at stedet hvor skatten var gjemt måtte ligge i Stong (vest for Åkrasanden). Uttallige mennesker har gjennom tidene studert terrenget, ikke minst ved fullmåne, men det er ikke kjent at noen har funnet skatten, selv om enkelte mener at tyskerne fant den da de anla bunkerstillinger i området under krigen. De var i alle fall svært interesserte i sagnet.
- **Sandflukt.** Sanden er på stadig vandring, ofte p.g.a. storm og sjø ved uvær. Etter sterke høststormer kan terrenget derfor være mye forandret. På 1960-tallet kunne båter passere fritt innenfor Medhaugshammaren, der man i dag kan gå tørrskodd ut til holmen.
- **Klovs-skjær.** I seilskutetiden måtte skipene ha ballast (stein) når de ikke hadde last om bord. Når de kom til Åkra for å laste sild, fisk og hummer, måtte de først kvitte seg med ballasten. Dette skjedde vanligvis rett ut for Åkrasanden, vest for Klovs-skjær. Sagnet forteller at en stor skute ikke klarte å stanse i tide, men gikk rett på skjæret, som derved er delt i to.
- **Fauna og flora.** Havstrømmene har i årenes løp ført med seg mange typer blomsterfrø, som har spiret og grodd rundt sandstrendene på Karmøy. Botanikere finner her uttallige arter som ikke finnes andre steder i Norge. Det er også et rikt og variert fugleliv på disse strendene.
- **Den gamle "postvegen".** I tidligere tider var sjøen den vanligste samferdselsåren. Etter hvert ble hest og kjerre tatt i bruk, men de fleste veiene gikk langs sjøen, hvor de fleste var bosatt fra gammelt av. Hovedveien ble tidligere ofte kalt postvegen, da de som brukte den mest var postbærerne. Mellom Ferkingstad og Åkra lå postveien der hvor denne naturstien går. Årsaken til at den senere ble flyttet lengre "inn på land", var at når det var uvær og høy sjøgang, kom ikke presten i Falnes seg forbi sør for Medhaug når han skulle ha gudstjeneste på Åkra.
- **Tyskerbunkere.** På Andersklubben og på odden mellom "Støe" og "Sjursand" ligger det enda bunkere fra krigens dager. En av tyskerne het Willy Heizel. Han skrev navnet sitt i sementen inne i sistnevnte bunker. Han var godt likt på Ådland, selv om han var i krig med Norge.
- **Sand til rengjøring.** Fram til begynnelsen av 1900-tallet ble finkornet sand ofte brukt til å skure gulvene (tregulv). Seilskuter ankret ofte opp på "vikje" (utenfor Åkrasanden) for å laste sand, som bl.a. ble solgt i "sjepper" på torget i Bergen til velstående folk. Bønder og fiskere fikk da noen ører for å spa og frakte sanden om bord på skutene. Sanden på "La-sand" var spesielt etterspurt.
- **En trist historie fra krigen.** I krigen hadde tyskerne store forsvarsverk i Stong, med mange soldater stasjonert for å forsvare seg mot de allierte styrkene (bl.a. England). Noen ganger drev soldatene med øvelsesskyting ut over sjøen med kraftige geværer. En dag lekte to små gutter i "Mara-hoien" (sør for Farlandshammaren). Da den ene gutten ikke kom hjem

på kvelden, ble foreldrene engstelige, og spurte kameraten hvor han kunne være. Gutten svarte at de hadde lekt i denne haugen, men at den andre gutten bare sovnet der... Da foreldrene fant gutten, viste det seg at han var blitt truffet av en kule som hadde fløyet tvers over sjøen, og han var dessverre død.

- **Fiske med båt og snøre.** Hovednæringen på Karmøy var tidligere småbønder og fiskere. På 1960-tallet var det innenfor "Sjoholmen" (eller "little Sandholmen" som den også kalles) stasjonert 2 fiskeskøyter og 5 - 6 motorbåter. Man brukte robåt for å komme seg ut til der de større båtene lå fortøyd. Men de fleste var henvist til å bruke små og gamle robåter (evt. med seil), selv om de gjerne måtte langt til havs for å få fisk, og ofte til tross for dårlig vær, hvis familiene skulle få noe å spise. Verst stilt var de familiene som ikke hadde egen gård, da disse ikke hadde rettigheter til å spa torv, som på den tiden ble tørket og brukt til brensel ved oppvarming og koking. De hadde heller ikke rett til å samle og brenne tare som kom i land, og som folk tørket og brant for å selge asken til medisinsk bruk, til noen få øre pr. kilo aske.
- **Hard kamp for tilværelsen.** De som var så "velstående" at de hadde et småbruk, hadde ofte noen høner og kanskje en ku og noen sauer. Men noen hadde kun en robåt og et hampesnøre å fiske med. En av disse sliterne hadde verken varme klær, regntøy eller støvler, men måtte like fullt ut på sjøen for å skaffe mat og inntekter til sin familie. Båten hans var gammel og tung etter uttalige "lappinger", og karen var heller ingen stor og sterk kar. Likevel rodde han helt ut til Ferkingstadøyene (ses i horisonten), hvor det var mest fisk. Det hendte også at han rodde til Haugesund for å levere fisken, da prisen der var 3 øre mer pr. kg enn på Åkra.

I ettertid ble det skrevet et dikt om denne "sliteren", som det nok var flere av på den tiden.

Den lille mannen

Av Erling Nygård

*Jeg minnes den lille mannen
som rodde den gamle båt.*

*Jeg så han så titt på stranden
så pjusket – kald og våt.*

*Han hadde et pilkesnøre
- hans eneste eiendom.*

*Hva kunne han ellers gjøre
så knuget av fattigdom.*

*Men daglig han var på pletten
i maksvær – i regn og blest.*

*Han var så visst ikke skvetten
om vinddraget sto fra vest.*

*Jeg ser ham så klart i minnet
i livskampen i sin båt.*

*Så vidt den skjulte skinnet
- var trøya hans kald og våt*

*Det var ikke rare fangsten
som havet ham ofte bød.*

*Daglig han følte angsten
for utkomme til sitt brød.*

*Men aldri at mannen klaget
nei, selv om hans liv det gjaldt
Slik er engang livet laget
at enkelte tåler alt.*

*Han var ikke blant de store
nei, nærmest en fillefant.
Men hverdagshelt er vel ordet
- for da blir det ordet sant.*

*Forstummet er hverdagssmilet
og kampen mot vind og hav.
Han fikk sin fortjente hvile
i fattigmanns glemte grav.*

- **Gamle naust.** Enkelte grunneiere slo seg sammen og bygde naust, og noen steder ser man ennå steinmurer stå igjen. Men for ca. 60 år siden var de fortsatt i bruk. De ble sterkt skadet av landminer som ble sprengt etter krigen.

- **Vegarbeid som sysselsetting.** I mellomkrigstiden var det svært lite arbeid å få, og mange hadde store problemer med å skaffe mat og klær til familiene. Regjeringen satte da i verk sysselsettingstiltak, og den gamle vegen opp fra søre enden av Åkrasanden er resultat av dette. Beboerne (hver gård) fikk lov å jobbe en uke hver på vegen, og fikk 60 øre pr. time. De som ikke hadde verktøy, fikk låne av de som allerede hadde jobbet sin andel.
- **Tare som gjødsel og dyrefor.** Tare som drev i land i dårlig vær, ble tørket og brukt til gjødsel på åkrene. Enkelte brukte det også til å spe på vinterforet til husdyrene.
- **Tarebrenning.** Fra 1700-tallet og frem til mellomkrigstiden ble tare tørket og brent (mai - august), og asken ble solgt for å brukes av glassverkene eller til medisinsk bruk (bl.a. jod). Prisen de fikk var 10 øre pr. kg aske. For et lass (med hest og kjerre) fikk man 1 krone.
- **Spor etter isbreen.** For ca. 10.000 år siden var store deler av landet dekket av is. Da den begynte å tine, beveget den seg samtidig (svært sakte) ut mot havet. Under og foran seg førte den med seg store mengder stein og grus (morener). P.g.a. mengden og tyngden skurte dette ned fjellet der isbreen passerte. På våre kanter kan man i dag se retningen den har hatt, ved å studere formasjonen på bergnabber og hauger. På nord og østsiden er berget skrappt ned til en svak helling oppover, mens det på sør og vestsiden ofte er bratt ned til bakken. Ofte lå det urer av stein og leirmasse på disse sidene, som breen hadde "sluppet" når den passerte høyden. I årenes løp er mye av denne steinen brukt som byggemateriale (grunnmurer og steingarder), men under havnivået ligger det fortsatt urer på sør-vestsiden av høyder under vannflaten. Lokale fiskere brukte dette når de satte hummerteiner, da hummeren liker å gjemme seg i hullene mellom steinene. Mellom Liknes og Stava (langs turstien) ser man mange slike fjellformasjoner.
- **Havrekster.** Som nevnt var det smått med penger og arbeid i tidligere tider, så folk måtte bruke det som fantes. Helt fram til for 50 år siden var det vanlig å "sanke havrekster", d.v.s. å gå langs strandkanten for å finne drivved, eller annet nyttig vrakgods som kom rekende, spesielt i dårlig vær. Dette ble ofte som en spennende skattejakt, så i dårlig vær hendte det at barna med vilje ble våte på skolen, fikk derved fri, og heller kunne lete etter havrekster.
- **Småviltjakt.** Et annet "tiltak" for å spe på matfatet, var å skyte sjøfugl etc. Måke, skarv, ender, alke osv. var ofte på menyen hos folk. Dessuten var det av og til skuddpremie på skadedyr som mink, oter, og enkelte rovfugler, samt skjær og kråke.
- **Slaget på Stavasletta.** Samtidig som Ferking var konge på Ferkingstad, var Augvald konge på Avaldsnes (Augvaldsnes). De lå i strid med hverandre, og i et slag som (i følge sagnet) sto på Stavasletta, ble Augvald drept. To av døtrene til Augvald var alltid med i kamp, og ble kalt Skjoldmøyer. Da de så at faren ble drept, skal de ha druknet seg i Stolsåne. I ettertid ble det reist bautasteiner til minne om dem, og disse står der fortsatt (ved Båtsvikje).
- **Stort gravfelt.** Fram til 1800-tallet var det her mange synlige rester etter et stort gravfelt, bl.a. 4 gravhauger, og mange steinsettinger. I år 1680 ble en grav plyndret. I følge sagnet skal gravrøveren ha blitt både lam og gal.

- **Hekser på Liknes og Stava.** I 1648 ble Ingerid Liknes Åsmundsdatter arrestert og ført til Kongsgården i Stavanger. Der ble hun dømt til å brennes på bål, fordi naboer påsto at hun drev med heksekunster. Lisbet Stava kom i unåde hos enkelte mektige personer, og fikk etter hvert ord på seg for å fare med trolldom. Når noe negativt skjedde med buskap eller folk, ble det sagt at Lisbet var årsaken. Hun ble dømt til døden ved halshogging i 1637.
- **Middelalderkirkegården** ved Himmelsberg stammer fra rundt år 1100. Det står også en stor bautastein der, men det er usikkert hvem den er reist til minne om.
- **Ferkingstad havn.** På 1950-tallet ble det igangsatt et omfattende anleggsarbeid for å bygge båthavn. For å frakte stein til området ble det laget jernbaneskinner i begge retninger, sør og nord. I ettertid leide mange tyskere rorbuer rundt havna på sommeren, for å fiske i havet.
- **Kong Ferking** levde rundt år 500 og hadde sin kongsgård på Ferkingstad. Denne ble nedbrent ca. år 600, men ble senere gjenreist av hans etterkommere. Det er gjort mange funn fra jern-alderen og utover. I gildesalen skal det ha vært plass til 500-600 personer som danset til ære for Gullkalven, avguden til Kong Ferking. Denne ble gravd ned for at fiender ikke skulle få kloa i den, og er senere aldri funnet. På disse gildene bar hans frue "dronningperlene" rundt halsen. Disse skal ha vært særdeles kostbare, og var bytte fra et av røvertoktene til fremmede land.
- **Båtnaustene i Hop.** Sør for Ferkingstad havn (fullført i 1957) finnes det nausttufter fra ca. år 200 - 700 e. Kr. f. Den lengste er 30 meter. På den tiden var havnivået 1 - 2 meter høyere enn nå, og vikingskipene kunne derved seile inn fra vest gjennom et smalt sund, til det som i dag kalles Hop-tjernet. Dette var derved en naturlig havn på den tiden.
- **Kongsgården.** Fra nausttuftene går en hellelagt gang oppover mot land, som nå forsvinner under gras og mold. Det antas at denne førte videre til Kong Ferking sin kongsgård.
- **Utvandring til Amerika.** Båtnaustene i Hop vitner om at mennesker på Karmøy aldri har vært redd for å sette kursen mot fjerne kyster, og ukjente skjebner. På 1950-tallet ble det slutt på de store sildeforekomstene utenfor Karmøy, og mange satt plutselig uten arbeid og inntekter. For mange ble løsningen å reise til Amerika for å prøve lykken "over there". De fleste fortsatte som fiskere og sjøfolk, ofte under røffe værforhold langt til havs. Mange var heldige og tjente godt med dollar. Men dessverre var det også mange som omkom på sjøen der borte. Tilbake i "gamlelandet" satt det koner som hadde mistet sine kjære, med ansvar for en barneflokk, hus og hjem, i en tid der det ikke var noen trygdeordninger. De hadde heller ingen grav å gå til...
- I august 2001 ble **Karmøy Fisherman's Memorial** innviet på Ferkingstad. Det er et minnesmerke over karmøybuer omkommet på havet i Amerika. Et symbolsk gravsted, plassert på historisk grunn. Her har nok mennesker i årtusener stått og sett ut over det store havet, og latt seg friste til å utfordre naturkreftene og utforske resten av verden, med alt det den har å by på for oss mennesker - både av sorg og glede.

Takk for følget!